

ERDÉLYORSZÁG TÖRTÉNETEI' TÁRA

EGYKORU 'S MAGYAR NYELVEN KÉSZÍTETT TÖRTÉNET-
IRATOR-, LEVELEK-, ORSZÁGGYÜLÉSI VÉGZÉSEK-ÉS
TÖRVÉNYCZIKKELYEBŐL.

KIADJÁK

GRÓF KEMÉNY JÓZSEF
ÉS
NAGY AJTAI KOVÁCS ISTVÁN.

ELSŐ KÖTET.
1540—1600.

KOLOZSVÁRTT
BARRA GÁBOR TULAJDONA.

1 8 3 7.

Nyomatott az ev. ref. Collegium' betüivel.

ELŐSZAVAK.

Erdély' szülöttei 's polgárai levén mind a' ketten: történeteivel bővebben foglalatostkodni, mint akármellyik más országeival, szent kötelességünknek ismertük. Foglalatostkodásink közben tudni vágyásunk mind nagyobbra növekedett, 's midőn történetiróink' kinyomtatva levő hézagos munkáikban kielégítést nem leltünk, kéziratbeli adatok' gyűjtésében és olvasásában fáradoztunk. Évek haladtak így el, és majd sok ezerre láttak felszaporodni számát az adatoknak, melyéket eredetileg vagy másolatbansajátínkká tehattünk, 's számtalanra azokénak, melyeket megismerhettünk. Fel feltűnt emlékezetünkben ezek' tartalma; össze hasonlítottuk kinyomtatott historiáink' foglalatjával, 's bámulva tapasztaltuk: mi

roppant nagyságnak a' hézagok, tetemesek a' hibák hazánk' történeteinek eddigi leírásában; mi temérdek annak tömege, mit hazánk' fiainak, sőt leányainak is tudniok nem csak igen érdekes hanem szükséges is volna, 's mi előttök csupán azért nincstudva, mert különböző helyeken ismeretlenül hever és senyved. Egy szép, de merész ohajrás kezdett ekkor melegen fakadozni szivünkben: ismert nyomtatás - és kéziratbeli történetadatink' foglalatját egy egész alakba önthetni 's benne Erdélyországnak *pragmatica* historiáját adhatni! De ohajtásunk' legforróbb hevében sem felejtettük el körülményinket minden felől megfontolni, 's minél hültebb vérrel történt fontolgatásunk, annál szilárdabb lett meggyőződésünk; hogy e' hon' igazi *pragmatica* historiáját jelen körünkben adni — lehetetlen!

Ezen lehetetlenség' egyik oka: historiai adatinknak szerteszét kéziratban léte. Azokból tehát némelly nevezetesebb darabokat nyomtatásban közre bocsátani, 's általok részint a' *pragmaticai* dolgozást előmozdítani, részint pedig hazánk' történeteit, viszonyosságait, sorsát, állapotját mennyire lehetséges ismertetni: néhány évre czélul tűztük magunk elébe; minek következtében legelőbb azt kellett meghatároznunk:

mínemü történetadatok' és darabok' kiadását kísértük meg.

A' közelebbről elmúlt század' utolsó tizedében gróf Bánffy György', erdélyi kormányzó' javaslatából és pártfogása alatt társaság állott volt össze hazai ki nem nyomtatott vagy nyomtatásban immár megritkult történetirataink' kiadására. Esztendőig tartott előkészület után végre cselekvőleg lépett fel a' türetlen és izasztó pályán. 1797-ben kinyomatta egy kötetben Schesaeus Keresztely' latin verseit Pannonia' romlásairól (*Rumae pannonicae*); 1800-ban más kötetben Somogyi Ambrus' Magyar — és Erdélyországról írt historiájának (*Histor. rerum ungaric. et transsilvanic.*) egy részét, 's ezt azon jelentéssel, hogy a' társaság' részéről mindennek úgy elvannak intézve, miszerént minden esztendőben — legalább — egy kötet történetirat kiadassék.

Erdély' historiája' barátinak szebb remény soha sem mosolyga mint akkor. Azonban, mint szappanbuborék akkor pattan szét, mikor leggyönyörűbb színekkel kezd ragyogni az örülő gyermek' elébe, úgy foszlék szét ama' csillogó remény is. A' társaság 1800 után egyetlen egy darabot sem adott ki, sőt Somogyi' historiáját is csunkán hagyta olvasói' kezei közt.

Mi ez elenyészett társaság? félbeszakadt munkálódásait tovább folytatni, 's historiai darabokat sajtó alá éppen azon rendszerrel készíteni, mellyel Éder Károly József Sohe-saeus' és Somogyi' munkájit készítette: hajlandók valánk; de szebeni hazánkfainak intő példájek folytatáshoz fognunk tiltá.

Kinek nem volna még eleven emlékezetében, miként buzogtak 1830-ban Nagy Szebenben Benigni József és Neugeboren Károly urak is különböző nyelveken dolgozott történetiratainkat kiadó társaságot alakítani? Mihelyt — írák a' felszólító lapon — 50 tag egyesülend ezen célra, 's a' munkák' nyomtatásának megkezdésére legfeljebb 18 pengő forintot mindenik lefizetend, miért a' közre bocsátandó darabokat mind megkapandja: a' társaság töstént elfogja kezdeni munkálódásait. Azonban e' társaságot létre jötniek látni nem lón szerencsénk, 's kétségen kívül azért nem, mert a' kívánt 50 hazafi tag nem találtaték fel a' hazában.

Ennek elgondolása bennünket olly hiedelemre vezérelt, hogy azon munkákat, mellyek 1830-ban sikeretlenül ajánltattak, 1837-ben is még fogamat nélkül ajánlanók.

Az időszakban, melyben Erdélyben történetirataink világ' elébejuttatása viszont elakadott: a' nagyobb testvérhonban meglepő bőséggel jelenének meg más nemű történetadatok. Fejér György úr, ez a' sok érdemeiért tiszteletünkre méltó aggkoru prépost, 1829-ben kezdé kiadni Magyarország' oklevélkönyvét (Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis), melyben Erdélyt tárgyzó levelek is nem kevés számmal találhatunk, 's 1835-ben már 30 kötetre szaporítá fel nagy nyolczad részben; és ámbár az utolsóval bevégezettnek nyilatkoztató munkáját, mindazáltal magának a' nagy diplomata'snak levele után örömmel jelentjük: hogy kiadott 30 köteteit, még 4-el szándékozik nevelni.

Erdélynek nincs saját oklevélkönyve; de lennie kellene. Mi talán adhatánk vala. Nem ugyan tökéletest; hanem igen nagy hézagokat pótolandót; sok hibákat megigazitandót; feledés' homálya lepte nem kevés számú történeteket ismét fényre hozandót, 's foglalatjával nem csak 1400-ig — mint Magyarország' codexe, hanem a' 11-dik századtól fogva egészen a' 19-ikig terjedendőt. De szemünk előtt tartottuk a' testvérhon' oklevélkönyve' sorsát; áttekintettük azbk' névlistáját, kik azt Erdélybe alá-

rás útján eleitől fogva végig hozatták, 's csupán 3 erdélyi névre találtunk.

Ezért a' jövődő aligha élesen meg nem fog róni bennünket; említjük tehát némi mentségül, mi szerént könyvárosok által több példányok is hozattak hazánkba, mint mennyit a' névlaistromban láthatni; mindazáltal úgy is sokkal kevesebb, mintsem abban ne győződünk volna meg: hogy Erdély' diplomaticus codexét sükerrel adni akarni, még igen korán van.

Midőn e'képpen sem történetiróink' több nyelven készített munkáik', sem főképpen latinul irt okleveleink' közre boesátásához kezdeni tanácsosnak nem ítéltük, nagyon korlátolva találtuk ugyan magunkat, és elzárva még sem attól, hogy hazánkunk épen legérdekesb időszakaszából a' legérdekesb adatokat közölhessük.

Erdély' legnagyobb érdekű korszaka historiai tekintetben a' 16 — és 17- dik századok. Ezek' folytában saját külön fedelmei alatt önállásu ország volt, vagy legalább — annak tartatott. Innen történetei, viszontagságai nem csak megsohasultak, hanem gyakran az összebonyolodásig egymásra tolultak és tornyosultak:

köz örömet a' bennelakókra ritkán hozván, de igen gyakorta teméntelen keservet és gyászt. Meg megrendült ezeknek közepette bánattal csordultig meg tölt szive a' hazafinak, enyh után epedtében kiömleni vágyott, 's maga vagy hazája' viszontagságait, eseteit bús érzelmében és helyzetében egyik életírásban, másik kronikában, harmadik historiában írta le; ennél fogva azok mind meg annyi becses historiai darabok.

Azok a' fejedelmek, és más mindenféle rangu férfiak által irt számtalan sokaságu magános és hivatalos levelek is, mellyek rendszerént azt foglalják magokban: mi történék közelebbről; mi foly a' jelenben 's minnek kellene valamelly kiadott parancs', megbizata's vagy feltett ozél' következtésében megtörténnie. De azok mindenek felett az országgyűlések által alkotott végzések és törvényczikkelyek.

Már 1544-ben — Erdélynek Magyarországtól elválta után tehát csak hamar — meghatározottatott a' thordai közönséges országos gyűlésben, hogy minden esztendőben hasonló gyűlések tartassanak. E' határozat fejedelmek' uralkodása' századiban sokszor túlön túl is teljesítettett, mert némelly évben nem csak egyszer, hanem két-, három-, négy-,

öt-, hat-, sőt hétszer is voltak országos gyűlések, és az ország' Rendei azokban nem csak úgy álltak elő, mint csupa törvényalkotók, hanem úgy is mint történet elbeszélők. Elmondták hazájok' főbb változásait, viszontagságait; elősorolták szükségait, sérelmeit, panaszait, könyörgéseit; lerajzolták helyzetét, sorsát, állapotját, 's ezeknél fogva végzéseik', törvényeik' tömegét historiánk' leggazdagabb, de egyszersmind legbiztosb 's érdekesb tartalmu darabjaivá is tették, 's mind ezek ma még is oly kevesek előtt ismeretesek; ám de nem is ok nélkül.

Őseink fejedelmeik' idejében 1610-ig írt törvényeiket mind nyomtatatlan hagyták; azutániak sem bocsátattak mind sajtó alá, 's a' ki nyomattak is ma már annyira ritkák, mi szerént még a' történetbuvárnak is különös szerencséje közé kell számlálnia, ha néhány országgyűlési végzéseket és törvényeket nyomtatásban láthat. Innen némely első rendű tudósaink sem voltak eddig elé tisztában csak az iránt is: melly nyelven vannak azok készítve, 's olyan állításokat terjesztettek, mintha mind magyarul íratlak volna; mi nem való.

Kétféle tudniillik a' nyelv, mellyen szerkeztettek Erdély' törvényei a' 16 — és

17-dik századokban; előbbben csak latin, majd többnyire latin ugyan, de néha magyar, végre mindég magyar nyelven. 1556-dik év az, mellyben törvényeink — tudunk szerént — legelőször magyarul íratlak. Ezek a' Petrovics Péter által Szász Sebesbe hirdetett közönséges országos gyűlésben alkottattak, holott a' Rendei II. János választott királyt anyjával együtt Lengyelországból e' hazába vissza hívatni 's hozatni meghatározták. De ugyan azen 1556-dik esztendőből még négy gyűlés' végzései 's törvényei ismeretesek, és mind latin nyelven, noha egyik gyűlésben — az Újvár alatti táborbeliben — csak magyarok és székelyek voltak jelen. 1562-ben Segesvárott tartatott ismét egy országos gyűlés, mellynek végzései — a' székelyekről — magyarul szerkeztettek és már rég is kiadatnak — hibáson. — Ezek után viszont latinul hangzó törvények következnek 1565-ig. Ezen évben a' janarius' 22-dik napjára Kolozsvárra hirdetett országgyűlés — mint Tárunk' jelen kötetének II. részében 1. szám alatt láthatni — magyarul írta a' törvényeket; folyvást úgy azután a' többi is, le egészen 1714-ig.

'S ha vannak már historiai adatok, darabok, mellyek hazánk' fiat előtt bírnak valamelly érdekekkel; ha vannak olyanok, mely-

lyeket sükerrel ajánlhatni nékiek, 's mely-lyek' kiadatását megkísérteni itt az idő: azok véleményünk szerint az említett életiratok, kronikák, historiák, szóval történetiratok; továbbá a' levelek; főleg pedig az országos végzések és törvények. Azért azt határoztuk el: hogy mind ezekből bocssáspunk közre időszakonként kiadandó néhány kötetben egy gyűjteményt, Tár cím alatt. 'S mivel amaz adatok 's darabok nem mind magyar, hanem latin és német nyelven is íratlak; mi pedig magyar hazánk' történeteit 's állapotját magyar édes anyanyelvünkön ohajtjuk ismertetni; határzatunkká lett ez is: egy latin, 's egy német' historiai darabot, vagy adatot se iktatni ezen Tárukba; ellenben évrond szerént szerkeztetve közre boccsítani henné legnevezetesbjelt és érdekesbjelt imjadazoknak az egykoruak által eredetileg magyarul készített történetiratoknak, leveleknek, országos végzéseknek és törvényeknek, mellyeket a' 16- és 17-dik századokból, 's a' 18-dikból is — eddig elő már megszerezhattunk; ezután is sem fáradságot sem költséget nem kimélve — megszerezhetendünk. 'S ím, így jöve létre „Erdélyország' történetei' Tára.“

Ennek jelen első kötetében az 1540-től fogva 1600-ig lefolyt időszakból IV. részben 4 darab történetiratot, 15 levelet és

15 rendbeli országos gyűlés által alkotott minden végzéseket és törvényeket — legkisebb czikkelyt sem hagyva el belőlök — közlünk; mellyek eredetileg mind magyar nyelven íratlak, még is eddig élé magyarul és egészen közölve nem voltak.)

Legelől mindenik részben történetiratok állanak, az általunk némi világosítás és kiegészítésül készített historial bevezetésekkel. Mindkét terjedelműek úgy az, de ha egyebet nem veszünk is tekintetbe, csak a' tőlünk távol ósi kort, mellyből valók, 's a' nem érdektelen tartalmat, melly bennök szűk terjedelmökhöz képest elég bő's az előben főként olly gyönyörűen is adatik elő, mellyel megmérkezhető eladást bajosan mutathatni fel amaz idoszakból; méltók hogy örömmel fogadtassanak. 16-ik századbéli nyomtatlan történeteink többnyire latinul vannak dolgozva; magyarul nagyon kevesen; egy része a' magyar dolgozatoknak sem érdemel sajtót — tartalom hitványsága, hibássága miatt. Valogatnunk tehát nem igen lehetett.

Levelet egyet sem vettünk fel, mellyet valamely tekintetben nevezetessnek nem ítéltünk; azonban mit tartunk mindenikben nevezetessnek, elő nem sorolhatjuk, sorolni szükségesnek nem is látjuk; de igen megemli-

teni azt, mi szerint ahajtnak, hogy leveleink' érdeme ne csupán azon egyes factumok' minémfiségiből ítéltessek meg, melyek bennük foglaltak, hanem egyszersmind azok következményekből is, mellyek a' factumokból tanúságunkra kifejthetők. Egy rövid levél áll - például - Tárunk' ime' kötete' III. részében 17. szám alatt a' factumok, mellyek foglalatját teszik - magokban véve csakélységek' osztályába láttatnak tartozni, de a' belőlök folyó következés az: hogy Báthori István lengyelországi király korában is fejedelmi volt Erdélynek, fejedelmi hatalommal parancsolt, rendelkezett Lengyelországból hazánkban, egyszersmind pedig mit nem e' hatalmi körébe tartozónak látott, annak oligarchizását önként oda - az országta - bízta, hova kellett. 'S ez a' tanúság több mintsem csakélységnek nevezethetnék.

De az országgyűlési végzések' és törvényczikkelyek' historiai becsé is sokkal több és nagyobb, hogy sem Előszavak' szűk korláti közt illőleg előterjesztethetnék. Szeretnők is azt inkább ön magokból kitüntetni, mint mi magunk, elmondani, mellyet később talán megtehetünk. Ezért arról jelenleg nem szólnak, hanem röviden azt érintjük: miképpen törekvünk e' végzéseket és törvényeket a' lehető legnagyobb hitelességgel adhatni.

Ha azoknak eredeti példányaik teljes eredeti épségökben maradtak volna fenn egész jelen korunkig, 's lapjaikon minden szavakat, sorokat tisztán, elhibázhatatlanul lehetne látni 's olvasni; úgy szinte elegendőnek tartanók csak annyit említeni, hogy példányaink, mellyek után a' nyomtatást tettük, összeolvastattak azon eredeti példányokkal, mellyek a' báró Bruckenthal Sámuel, mult századbeli erdélyi kormányzó által Nagy Szebenben felállított könyvtárban taláztatnak, 's azok szerint igazítottak; de az idő' törő 's dúló hatalma néhol kétséget, hiányt okozott az eredeti példányokban is, 's azokat másolatokból kénytelenítettünk pótolni; azonban ezekben sok helyen különbözőzéseket — variantes lectiones — találtunk 's e' körülmények közt nem tehattunk egyebet, mint a' leghelyesebbeknek látszókat fogadnunk el. Ha minden fáradozásink, iparkodásink mellett is néhol hibát ejtettünk, azoknak, kik megigazítandják, örömmel jelentendjük hála köszönetünket. De figyelmeztetünk mindenkit: hibásnak valamit ne valamelly másolat'- legyen bár úgy nevezett hiteles másolat — megtekintése, hanem több eredeti példányok' gondos összevetetegetése után nyilatkoztasson; különben igen könnyen csatlakozhatik, 's midőn a' mi bukásunkat vé-

li mutogatni 's igazítani, ön maga fog bukni.

Az eddig mondottakból eléggé világos, hogy Tárunkban egyes historiai darabok közöltetnek; de nem egybefüggés nélküliek, hanem foglalatjokra nézve szoros kapcsolatban levők: mint egymásnak pótlói, kiegészítői, világosítói; mit olvasóink magok is által fognak látni, főként ha a' történetiratokba általunk iktatott 1. 2. 3 's a' t. arab számok' előfordultakor mindjárt olvasandják azon leveleket vagy országos végzéseket, törvényczikkelyeket is; mellyek ugyan azon részben hátrább hasonló számok alatt állanak. Minél fogva arabszámainkkal csak adataink' összefüggését akarjuk jelentetni, nem pedig azt, hogy a' levelek és országos végzések a' történetiratok' tóldalékjainak tekintessenek.

A' zárjelek ( ) közti szavak is általunk tétettek világosítás okáért. Szokás' útmutatása szerint a' rendoszlopok alá kell vala azokat raknunk, de czélszerűbbnek találtuk oda helyezni, hova éppen illenek.

Eltaláltuk-e mind ezzel, mind egyéb, Tárunk iránti tettünkkel hazánkfiak' kedvét; megnyertük-e tetszését: a' jövőendő fogja megmutatni. Mi megtettünk mindent,

mit megtehettünk, vagy tenni jónak láttunk, 's ennek érzete olly mély alapu, olly nyugtató csendet önt el keblünkben, mellyet csupán az lenne képes megrendíteni, ha — mit nem hiszünk — tapasztalunk kellene, hogy hazánkiai olly könyv iránt is, melly hazánk' legérdekesb történetadatait és darabjait, legérdekesb anyanyelvünkön nyújtja nekik, hidegek tudnának lenni.

GRÓF KEMÉNY JÓZSEF

“

NAGY AJTAI KOVÁCS ISTVÁN.

F O G L A L A T.

I. R É S Z.

MINDSZENTHI GÁBOR'

N A P L Ó J A

I. JÁNOS KIRÁLY' ÉLETE'

VÉGSZAHASZÁRÓL.

1 5 4 0.

	Lap.
Historiai bevezetés - - - - -	3
Mindszenthí Gábor' Naplója. - - - -	7

II. R É S Z.

M Á S O D I K J Á N O S

MAGYARORSZÁG' VÁLASZTOTT KIRÁLYÁNAK

M Á S O D I K S Z U L E J M A N

TÖRÖK CSÁSZÁRHOZ MENETELET' RENDJE ÉS MÓDJA

Í R T A Á L L I T Ó L A G

BÁNFFI GERGELY.

1555. 1556.

Historiai bevezetés - - - - -	23
Bornemisza Pál erdélyi püspöknek 1556-ban martius' 15-dik napján Gyalu' várából Cseffei Jánoshoz irt levele - - - - -	24
Második János Magyarország' választott királyának második Szulejman török császárhoz menetele' rendje és módja - - - - -	33

1. 1565-ben januarius' 22-dik napjára Kolozsvárra hirdetett 's ottan tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei - - 50
2. 1566-ban majus' 28-ikára Thordára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei 50

III. RÉSZ.

GÁLFI JÁNOSNAK

BÁTHORI KRISTÓF ÉS ZSIGMOND'

URALKODÁSOK ALATT

ORSZÁG' TANÁCSOSÁNAK

RABSÁGÁBAN KÉSZÍTETT

ÖNÉLETIRATA.

Historiai bevezetés	- - - - -	71
Gálfi Jánosnak rabságában készített önéletirata	- - - - -	77
1. 1567-ben september' 8-dikára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei	. . . . .	82
2. 1571-ben aprilis' 1-ső napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' végzései	- - - - -	93
3. Thamásfalvi Lászlónak 1571-ben aprilis' 5-dikén Fejérvárról Thamásfalvi Déneshez irt levele	- - -	96
4. 1571-ben majus' 24-dikén Fejérváratt tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei	- - - - -	99
5. Berekszői Hagymás Kristófnak 1571-ben majus' 27-dikéről Gyulafejérvárról veszprémi püspök és		

magyarországi cancellarius Liszth	
Jánoshoz irt levele - - - - -	106
6. Békes Gáspárnak 1573-ban janu-	
arius' 27-dikéről Fogarashól A-	
paffi Györgyhöz irt levele - - -	111
7. Békes Gáspárnak 1573-ban ma-	
jus' 3-dik napján Prágából Ra-	
dák Lászlóhoz irt levele - - -	113
8. Földvári István kornyáthi Bé-	
kes Gáspárnak II. Maximiliannál	
lévő ügyvivője 1573-ban septem-	
ber' 9-dik napjáról Bécsből Békes	
Gáspárhoz - - - - -	121
9. 1573-ban october' 15-dikén Med-	
gyesre hirdetett országos gyűlés'	
törvényczikkelyei - - - - -	131
10. Békes Gáspár 1574-ben februarius'	
14-dikén Bécsből Musztafa basá-	
hoz, a' budai beglerbéghez - - -	135
11. Békes Gáspár 1575-ben majus'	
14-dikén Prágából Radák László-	
hoz - - - - -	140
12. 1575-ben julius' 25-ik napjára	
Kolozsvárra hirdetett országos	
gyűlés' törvényczikkelyei - - -	142
13. 1576-ban januarus' 28-ikára Med-	
gyesre hirdetett országos gyűlés'	
törvényczikkelyei - - - - -	150
14. Báthori Kristóf vajdának 1576-	
ban majus' 18-ikán Szék mező-	
városban Nagy Mátéhoz, a' török	
Portánál, lévő, ügyvivőjéhez irt le-	
vele - - - - -	155

15. 1581-ben majus' 1-ső napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvénczikkhelyei - - - - - 157
16. Báthori Zsigmond fejedelem 1581-ben augustus' 18-ikán Fejérvárról Forró Jánosnak, Sigér Jánosnak és Rácz Péternek - - - 164
17. Báthori István Lengyelország' királya 's Erdélyország' fejedelme 1584-ben september' 30-ról Grodnovárából Kendi Sándor-, Kovácsóczi Farkas- és Zsombo-ri Lászlóhoz, mint Erdély' elnökeihez - - - - - 166
18. Gálfi János 1593-beli könyör-
gő levele huszti rabságából Bá-
thori Zsigmond fejedelemhez - - 168

IV. RÉSZ.

CSIK SZENT KIRÁLYI

BORS JÁNOS KRONIKÁJA.

1595 — 1619.

- Historiai bevezetés - - - - - 173
- Ladmoczi Horvát Jánosnak ruszakai Kornis Gáspárhoz, Báthori Zsigmond fejedelem' tanácsosához, váradi és huszti főkapitányhoz, Bihar és Máramaros vármegyék' főispányához 's a't. 1595-ben aprilis 29-ik napján Somlyón írt levele - - - 173
- Bors János' kronikája - - - - - 179

1. 1595-ben december' 13-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - 183
2. 1596-ban aprilis' 21-ik napján Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - 191
3. 1598-ban martius' 23-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - 201
4. 1599-ben martius' 21-ik napjára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - 209
5. Mihály vajda' levele 1599-ből november' 4-ikéről Gyulafejérvárról ráthóti Gyulafi Lászlóhoz, Közép Szólnok vármegye' főispányához - - - - 231
6. Mihály vajda 1599-ben november' 13-dikán Gyulafejérvárról Gyulafi Lászlóhoz - - - - 233
7. 1599-ben november' 20-ik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - 234
8. 1600-ban october' 25-ikére Léczfalvára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei - - - - 245

I. R É S Z.

**MINDSZENTHI GÁBOR'
NAPLÓJA**

**I. JÁNOS KIRÁLY' ÉLETE'
VÉGSZAKASZÁRÓL.**

1 5 4 0.

Historiai bevezetés.

II. Lajos magyar király 1526-ik esztendőben Mohács' mezején II. Szulejman török császár által meggyőzetvén, 's az miatti futtában elhalván; némelly magyarok Zápolya János erdélyi vajdát, Zápolya István volt nádor' fiát, mások Ferdinand austriai uralkodó főherczeget és cseh királyt, 's Annának II. Lajos' testvérnénjének férjét választották, koronázták Magyarország' királyává. A' két ellenkirály között háboru támadott, 's I. Ferdinand I. Jánoson diadalmaskodván, ez utóbbi Lengyelországba vonult. Azonban küldöttje által segítséget kért Szulejmantól; nyert is. A' mohácsi győzedelmes 1529-ben nagy haddal ismét Magyarországra jött; Jánost Buda'várába, királyságába vissza helyeztette 's Bécs' városát néhány napig sikertelenül ostromoltatván, haza tért Konstantinápolyba.

Eltávozása után Ferdinand és János királyok ismét sokáig ellenségeskedtek egymással. 1538-ban Nagy Váradon megbékéltek, V. Károly római császárnak és spanyol királynak — Ferdinand' testvérbátyjának — közbejárultával. A' váradi béke' főbb pontjai ezekből állották: Ferdinand és János Magyarország' királyának ismerjék egymást; szövetségeseik, barátjaik, ellenségeik közösök legyenek; Magyaror-

szág' és az alatta levő tartományok' azon részét, melyet a' békekötéskor tettelegesen birt; királyi teljes hatalommal birja tovább is mind a' kettő; Tót-, Horvát- és Dalmátország Ferdinand' hatalmában maradjon, Erdély a' Jánoséban. Ennek halála után egész Magyarország és minden hozzája tartozó, alatta levő országok, tartományok, kétségkívül tehát Erdély is, Ferdinandra, 's az ő törvényes örököscire szálljanak; ha János elhalálózásakor fiat hagyand maga után, az „szepesi herczeg“ ezim-mel atyjának minden ősi, szerzett és szerzendő birtokait, joait örökölje; a' zálagosítottakat pedig, azoknak kiváltatásokig birja 's nőt magának Ferdinand' leányai közül kapjon.

Mikor e' békepontok — Szulejman' hire 's tudta nélkül — megállítattak, János király még nőtelen volt; de 1539-ben nejévé tette I. Zsigmond lengyel király' Izabella nevű leányát, ki azon évben februarius' 16-kán Székesfejervárat meg is koronáztatt.

A' meg nyert békesség és nő szebb jövőddel kecsegteték János királyt; de áldásit a' békeségnek, örömeit a' nős életnek nem sokáig éldelheté. 1540-ben Mayláth István és Balassa Imre erdélyi vajdák pártot ütöttek ellene; kiknek megzabolázása végett — már terhes nejétől búcsut vévén — Budáról Erdélybe jött, 's itt mielőtt a' zendülést egészen lecsendesíthette volna, 53-ik esztendőskorában megholt; haldoklása közben országát, nejét és csecsemő fiát körulte aggódó tanácsosainak: Verböczi István cancellariusnak, Török Bálintnak, Petrovics Péternek, Eszek János pécsi püspöknek, 's kiváltképpen Martinuzzi György váradi püspök-

nek, kit rendszerént „frater Györgynek“ és „György barátának“ hittak — szívhatólag ajánlgatván.

Életének Budáról Erdélybe készülése- 's elindulásától kezdve elhalásáig folyt szakaszáról Mindszenthí Gábor, ki mint kedvelt 's meghitt embere az ő udvarában élt 's végnapjaiban is körülötte volt, egy Naplót (Diariumot) írt, mellyet mint nagyon érdekest, 's e' korig még is ismeretlent 'Tárunk' jelen kötetének I. részében közlünk.

Hazánk' nagy szorgalmu történetbuvára 's írója, közép aintai Benkő József is álmadozott volt mult században e' Napló' kiadatásáról, de szép álmadozását nem láthatá teljesülve.

Hosszas buvárkodása után jól látta ő, mi sok tisztítani, tökéletesbíteni való találtatik historiánkban, 's a' tisztítást, tökéletesbítést, mellyért élte' legbúsabb szakában is mindég melegen dobogott szive, úgy gondolta legfoganatosabban eszközölhetni, ha történetíróink' ki nem nyomtatott munkáik kiadatnak. „Az ilyeneknek előre való kiadása által“ — írta 1782-ben orvos doctor és professor Pataki Sámuelnek — „készítetik út arra, hogy az erdélyi historia sok szennyeiből kitisztuljon és tökéletesebb légyen.“ E' gondolattól indítatva történetírókiból egész gyűjteményt szándékozott sajtó által világ' elébe juttatni mint látszik „Erdélyi historiás szekrény“ czím alatt. Azon csalékony reménynyel kecsegtette magát, hogy minden esztendőben kiadhat egy kötetet. 1782-ben az első már készen is állott censura alá (Nemzeti Társalkodó, 1834 II-dik félesztendő. Kolozsváron 21. l.) Kétségen kívül ama' szekrényben akarta volt Mindszenthí' Nap-

lóját is kinyomatni; de nem tehette. Sorsa' zordon-sága miatt kénytelenítetett kéziratban hagyni mind azokat a' historiai darabokat, melyeket hihetetlen sok gond- és bajjal össze gyűjtögetett, 's következésképpen Mindszenthí' Naplóját is. Vele ezen Napló 1789-ben gróf Teleki Lajos által közöltetett egy kötet gyűjteményből, mellyben régi, erdélyi országgyűlési törvényczikkelyek foglaltattak. Mi itt Benkő' másolata után adjuk; miből ő lemásolta, az - mint jegyzetben hagyta - Mindszenthí' tulajdon keze' írása volt.

Mindszenthí Gábor'

Naplója.

1540-ben megértette volt még Budán való létiben mű kegyelmes urunk János király ő felsége, hogy Erdélyországban való vajdái Mayláth István és Ballassa Imre uraim ő kegyelmek ingadoznának hűségeken, és hogy Ferdinandus német király ő felsége, emberei által és főképpen szász uraimék által őket mű kegyelmes urunktól elcsábítani igyekeznek. Hívatá is tüstént Verböcz uramot ő kegyelmét mű urunk ő felsége; mondaná: mi bizonyos hír lenne felőle. Cancellarius (Verböczi) uram ő kegyelme tüstént megjöve urunkhoz, tanácskozána is együtt délelőstig; azután egybe híván a' többi urakat, megjöve az bizonyos hír Erdélyből, hogy vajda uraimék csúfoson elpártoltak volna urunktól, megadván hűtöket Ferdinandus német királynak; volt is nagy zúgás az udvarban, mert bizony nagy dolog meghűtt királyát, urát elhagyni.

Más nap, vasárnap urunk ő felsége Izabella asszonygyal szent misét hallgatván az nagy templomban, ahétatdson imádkoztak vala; de asszonyunk, királynénk Jaksith Ilona asszonyommal ő kegyelmével elébb mene ki az templomból, nagyon lévén már akkor viselő, és tovább az térdeplést, imádko-

zást ki nem állván. Kisérte vala ki asszonyunkat, királynénkat cancellarius Verböcz uram és Eszek uram, kik midőn kimennének az templomból, és az sok nép látná királyné asszonyunkat jöni, nagy örömhang lön és kiáltás, mondván: „Adja isten, hogy legyen magyar hazánknek magyar királyfia; ne szoruljunk más nemzetre, és ne haljon ki magyarvér!“ Igy méne haza az Mátyás király' palotájába vissza királyné asszonyunk ő felsége; jobban is lön nem sokára. János király urunk ő felsége ámbár nyavalyás lenne már, de kihallgatta végig az templomban az szent misét; történt vala akkor illy dolog pedig, hogy midőn az pap, budai prépost uram elvégezné szent áldozatját, és király urunk ő felsége már ki akarna indulni maga is az templomból, a' gyorlyák csak egyszerre magoktól kialuvának a' nélkül, hogy valami szél fűtt volna, vagy pedig valaki' hozzá járult volna; ezt magam is láttam — nagy csuda dolgot, de mű kegyelmes urunk ő felsége nem láthatta, miért hogy már az ajtó felé fordult vala; nem is mondtuk neki soha ez dolgot, mert már erősen elbúsult vala az erdélyi hírek miatt, és nyavalyás is vala már, mert akkor is szinte szédülve mene ki; mű is nem kevésbé megháborodánk ez nagy csuda dolgon; hallám is vala hátam megett mondan: 'bizony vége nekünk. De a' sok nép szemeit az királyra függesztvén, nem látja vala az oltárontörtént csudát, mert szeretik vala nagyok, kicsinyek mind az királyt, urunk ő felségét, és sajnálják vala nyavalyás voltát.

Ezeknek utána haza menyünk vala az királylyal ő felségével, és egybegyülének az urak az királyi palotában; lön is akkor hosszas tanácskozás az dolgok felől, legelőbb beszélgetvén az Váradon tett kötésről; ez sok beszédnek is ada akkor okot,

miért hogy bizony ez dolog az országnak eleibe még ekkedig nem bocsátatott; Ferdinandus német király pedig ezen kötést megzavarta azzal, hogy vajda uramékat, kik Erdélyben valának sok szép erős várak' és jószágok' birtokában, elcsábította urunk ő felsége' hűtétől. Valának is sokan, kik királynak ő felségének szemire hányták, hogy olly semmi, so-huni oláh embernek, mint Mayláth uramnak ő kegyelmének annyi hűtöt, jószágot, méltóságot adott; bizony más ember inkább megérdemlette volna ez tisztelet. Látván pedig az urak, mi veszedelemben lennének a' dolgok, mivel ez hazának szép erős várai és végbástyái: Almás, Léta, Diód, Fogaras, Déva és mások az hiteszegett emberek' markában valának, és miért hogy szász uramék ő kegyelmek inkább húzódnának Ferdinandushoz eleitől fogva, az király urunk ő felsége', mű kegyelmes urunk' egyezéséből elhatározák: hogy Török Bálint uram és Petrovics Péter uram tüstént jó válogatott hadakkal, népekkel induljanak meg az vajda uramék ellen Erdélybe. Azonközben meghozák mind török császár' mind pedig francia király' leveleit, mellyekben nagy ígéretek tétettek királyunknak ő felségének; segítséget is ígértenek vala néki, melly dolog nagy örömet is okozza az udvarban. Meghozák akkor azon hirt is, hogy Mayláth uram Fogaras' várát megerősítette volna, és oda akarná magát húznia, sokat bizván ezen várnak falaiban, és a' szász uramék' ígéletiben. Eljőve is szinte ez órában Andrási Menyhárd uram Gyulafejevárról, és elé beszélé nekünk amaz agyafurt Mayláth uramnak sokféle practicáit, és hogy már német népeket is várna bé Erdélybe. Jöve pedig ezközben parancsolat török császártól, hogy király ő felsége, mű kegyelmes urunk Péter (moldvai) vajdát, ki

Csicsó' várában tartózkodik vala, küldené vissza császárhoz.

Miért pedig ez dolgok mind olyanok valának, mi miatt János királynak sietni kell vala Erdélybe, mű azért isten' segítségével neki készülénk ez nagy utnak; volt is sok búsulás az udvarban, mert királyné asszonyunk' betegsége, és királyunk urunk ö felsége' nyavalyás volta sok gondot okozza szegény fejünknek; nem is volt éppen beteg János király urunk, mert nagyon jár vala dolgában, de ereiből kezd vala már kifogyni; keveset is jár vala ki palotájából, gyakran panaszolkodván, hogy szédülne néha, és nehéz volna az mellye. Egyszer megkivánta vala szegény az asztalán ebéd közben az veres budai bort, mellyet eddig soha sem ivott vala, és monda nékem: „Lám Kegyelmed! iszszuk már az veres bort is, mert majd kikopunk borból, ha Erdélynek indulunk, az hol Mayláth uram kipusztított várainkból és bizonynal pinczéinkhez is nyult, mert szereti ő kegyelme a' jó bort; tudja meg te Kegyelmed: hogy az oláh az mig szegény, addig csak az korcsmában iszik bort, ha van miből, de ha nagy úr lesz, akkor asztalán tartja drága pinczéjét.“ Sok tréfát is üz vala az király urunk ö felsége az napon, és midőn kérdeztetnék, minő szablyáját parancsolná ő felsége utra elvinni, ezt felelé: „Bizony látja isten lelkünket, hogy kívánnók, hogy mint keresztény király szablya nélkül mehetnénk Erdélybe, de vajda uramék szablyával várnak reánk, azért mű is üres oldallal neki nem indulhatunk; de kössétek te Kegyelmetek azon szablyámat fel, ki vel paraszt Dózsa uram ellen hajdon hadakoztunk, mert nem érdemel ennél többet Mayláth uram' hitván feje.“

Itt lévén már az nagy böjt, és az útatsémmel halaszthatván tovább, minekutána az királyné asszonyunkkal ő felsége mindenekről bővségesen szóltott volna, oktatta volna is mit tégyen, ha ne talám az alatt valami véletlen történnék, egy öreg csomó irást adott által ő felsége, mű kegyelmes urunk asszonyunknak; mondják, testamentuma lett volna, de azt mű nem hiszszük; hiszem csak Szász Sebesen tette meg ezt későbbre az mint tudjuk; de mondák az többiek, hogy ezen csomóban lett volna az váradi tractáról szóló irások és levelek. Tudom azt is, hogy elindulásunk előtt való pénteken pecsételte meg cancellarius uram és György frater barát (váradi püspök) ez csomót, és midőn az palotába bementem volna, monda nékem ő felsége: „No Gábor uram, gondoskodtunk mindenekről, te Kegyelmedről is; kit, ha isten után megérkeztünk Erdélybe, vissza küldünk asszonyunkhoz; ha meghalunk, lesz asszonyunknak gondja te Kegyelmedre.“ Az mű kegyelmes királyunk' ez beszédére midőn sírásra szinte fokadnánk, monda: „Ne féljen te Kegyelmed, mert halálunk előtt még sok igazitanunk való vagyon, és isten ő kegyelme még napjainkat meg nem szakasztotta; érzünk még annyi erőt mű magunkban, hogy jámbor szolgálkat megjutalmazhassuk, és gonosz szolgálkat megbüntethessük; nem is kívánunk azon túl élni, legyen az ő szent akaratja.“ Ezt mondván, mint egy elfáradtan leül vala ő felsége az öreg székre, és hosszason nem szól vala; akkor láttuk leg szembetűnőleg ő felsége' gyengülését, és midőn karját a' székről lebocsátaná, szinte el veszté öreg arany gyűrűjét, kit György barát fel fogván és vissza adván, monda néki ő felsége: „Drága ez az gyűrű mű nekünk és országunknak, de ennél még drágább kin-

csel bizzuk meg majd te Kegyelmedet“; és ezzel elbocsáta mű bennünket ő felsége, de jobban lön, mert délután lóhátán jár a meg az várat, és igen nyájason beszél vala az sok néppel, ki körül vévé ő felségét, hogy jámbor királyát elutazása előtt még megláthassa.

Másnap elindulának Budáról az király társzerei és háta lovai sok néppel; akkor történék az, hogy Geszthi uramat elkapván az ló, szinte az Dunába ugra, és szinte oda vesze; az mit ő felsége megtudván, monda az ifu úr Losonczi uramnak: „Lám te Kegyelmed! Geszthi uramnak igen sok az tüze, azért itatta meg isten ő felsége velle az vizet; vigyázzon te Kegyelmed is, ne hogy az nagy tűz miatt Dunára kellessék te Kegyelmedet küldenünk.“ Jól is mondta ő felsége, mert Losonczi uram igen is házsártos, az mi miatt ez előtt Egernél szinte oda vesze feje.

Ezközben sok beszédek lőnek az udvarban, és az népek között, sokan erősítvén, hogy ő felsége bizony Budára többé vissza nem jőne, mert látható vala már gyengülése, de ez akkor onnan lehetett, hogy ő felsége ez napokon szörnyű kevesett alutt, gondoskodván szorgalmatosan az ország minden dolgairól, és nyughatatlan lévén az jövődőről.

Más nap el nem indulhattunk vala még, ámbar ő felsége akarta volna, mert bizonyos hírek jőnek vala Lengyelországból, hogy franczus király embere maholnap megjőne Budára; meg is jön vala az nap estve felé franczus ember Lekró uram, kivel ő felsége későn estvig titkon tractál vala; ez beszéli vala Károly császár nagy betegségét, és az római szent pápa udvarának ez iránti nagy örömét, miért hogy az kardináloknak nagyobb része nem

szereti vala Károly császárt, Ferdinandusnak bátyját; azt is beszéli vala mint bizonyost, hogy Ferdinandus német király alkudozik már az törökekkel az békesség iránt, és hogy Ferdinandus ezen békességbe az velenczéseket is belé akarná húzni, az mire az török kevés kedvet mutatna, és hogy Károly császár is azon törekednék, hogy az velenczések ebből kimaradjanak, nekik igérvén alattomban Kremont és Geradát.

Másnap utoljára egybe gyülének az urak urunk ő felségénél, és határozának szükségesnek lenni az franczus királyhoz egy külöfös követet elküldeni, és ezen tisztet cancellarius uramra akarák bizni; meg is lön az egyezés, de soha sem tudom miben mult ez dolog, mert cancellarius uram el nem mene Franczországba, hanem Statilius János uram (erdélyi püspök) küldeték ez küldöttségre, ki nagy tisztos, jámbor úr lévén, mondják, királyné asszonyunk' kérésére nagy nehezen azután nem sokára felvállalá magára ez küldést; lön is akkor nem is kicsin harag György frater barátira, miért hogy gondolták vala, hogy ő fordította volna el királyunk ő felsége' elméjét cancellarius uramtól; nem is szeretik vala az király cselédi az barátot, miért hogy már az előtt nem sokkal sok dolgokba mártotta vala az barát kalánját. Ezen embert is porból emelé ki királyunk ő felsége; adja isten, meg ne csatlakozzék benne ő felsége, mert bizony eddiglen sokan csalták vala meg jámbor istenfélő urunkat ő felségét.

Jövének pedig ez alatt újabb hírek az vajdák felől; azért nem sokára megindúla velünk az király ő felsége, harmad nap búcsut vévén asszonyunktól, ki nehezen viselé vala ez megválást; a' sok nép pedig kíséré vala ő felségét szinte Szeged feléig, de

ott ő felsége elbucsúzván sok magyar uraktól, kik ötet kísérek vala, haza bocsátá őket, és utját megváltoztatá, Gyalu felé sietvén az ott lévő táborba, az hol cancellarius uram, Petrovics Péter uram, Vrantzus (Verantius) uram, és az több fő urak is megérkezének vala. Lön is vala király ő felségének nem kicsin bosszankodása, mert ott hallja vala, hogy Török Bálint uram és Petrovics uram Balassának két öreg várait: Diódot és Almást elfoglalták vala és porrá ronták vala; az jámbor király nem akarja vala akkor még úgy annyira megbüntetni Balassa uramat, remélvén hogy lejövetele után talám csak meg tér, de ezképpen füstbe mene ő felségének jámbor keresztény szándéka. Ekkor megijedvén Mayláth és Balassa uramék, feleségeikkel, gyermekeikkel és cselédeivel nagy futton futának Fogarasba, ott keresvén magoknak menedéket, mert már nagyon kétes volt állapotjok; szász uramék is megszeppenének nagyon, mert az várt és kért német segítség csak nem jöve el, és keresék vala újra királyunk ő felsége' kegyelmét. „Illyen volt ez előtt is ez az pór nép; oda hajlik az merre az szél fúv; ma jön az török, és megcsókolja kaptányát; holnap jön az magyar, annak hizelkedik; holnap után pedig jön az német, azt áldja; öröké csak maga hasznát keresvén, hazáját ha kell, el is tagadja.“ Ezek valának ő felsége' szavai akkor, midőn ez hírek az táborba jövének.

Ezeknek utána gyűlést hirdetvén ő felsége Thor-dára, maga is oda elmene, de akkoron már látszott erősen urunkon ő felségén nyavalyás volta; jár vala ugyan még, de lábait gyakran fájtatván, jókor fekszik vala le. Akkoron történék pedig meg, hogy Balassa uram megbánván bolond tetteit, kereste vala ő felsége' újoni kegyelmét; el is küldé előre Ke-

resztúri uramat az udvarba, hogy engesztelné meg ő felségét; ír is vala György barát uramnak, hogy nyerné meg urunkat és jámbor szívét. Maga eleibe is bocsátá urunk ő felsége Keresztúri uramat, és az urak előtt így felel vala: „Értjük ő kegyelme' kérését; bár adta volna isten, hogy ő kegyelme ez kérésre soha se szorult volna. Okunk volna ugyan ő kegyelmét keményen megbüntetni, mert háládatlan vala hozzánk, de megtekintvén némelly híveink' kérését, hajlandók vagyunk ő kegyelmét kegyelmünkbe vissza fogadni ha megtér, és mű nekünk több búsulást nem okoz; tessék ő kegyelmének münket ez ország' színe előtt megkövetni, és tapasztalni fogja, hogy kegyelmünk nagyobb mintsem az ő bűne. Isten te Kegyelmeddel!“ Ezzel bocsátá el az jámbor, istenfélő király Keresztúri uramat.

Ezeknek utána jövének Thordára némelly szász uraimék is, még az gyűlés előtt bémenetelt kérvén ő felségéhez; de cancellarius uram bé nem akarja vala őket ereszteni, mondván: nem érdemlik te Kegyelmetek hogy bémentsem. Voltanak is sokan az urak közül, az kik élesen mondják vala nagyon: mi féle szél fúvalá ti Kegyelmeteket ide? Voltanak egyéb beszédek is, kin szász uramék igen is megbúsulának; elmenének ez okon György barát uramhoz, szép ajándékot is hozván néki kéri vala őtet: engesztelné meg urunkat. De urunk ő felsége' fülébe menvén ez dolgok, mondja cancellarius uramnak: bocsássa bé te Kegyelmed őket szegényeket; nem taszíthatjuk el őket mű tőlünk; legyen rajtuk is irgalom. Bémentének is szász uraim urunkhoz, és mentegetni kezdék magokat hosszason; az mit elunván ő felsége, — mert éppen nyavalyás vala — mondá: „Többet hallottunk te Kegyelmetekről,

mint sem te Kegyelmetek beszélni tudnának; már most is igen is sokat hallgattunk, mert hajlandóbbak vagyunk az kegyelemhez, mintsem az hosszas beszédhez; tudja te Kegyelmetek mit szoktanak azokról mondani, kik sokat beszélnek? — Tegyenek is te Kegyelmetek már valahára egy olyat, kiből megláthassuk, hogy te Kegyelmetek hív, jámbor és hűtartó szolgálaim; így részünkről is megleszen az kegyelem.“

Az gyűlés' napjára pedig eljőve Balassa uram is egy sárga lovon nagy alázatosan Keresztúri urammal együtt; szolgálait az Keresztesmezején hagyván. Voltanak mint egy tízen. Eljövén pedig az palotára, az hol sok számos urak és népek valának, térdet hajtott és engedelmet könyörgött könnyes szemekkel urunktól ő felségétől. Ő felsége mondá penig néki: „Keljen fel te Kegyelmed előttünk, mert istenek nem vagyunk; lám kardot nem öltünk magunkra, miből ítélheti te Kegyelmed, hogy az irgalomtól és kegyelemtől nem vagyunk idegenek; az áruláshoz hozzá szoktunk már ugyan, az mint te Kegyelmed is tudhatja az multakról, de azért ne higye te Kegyelmed, hogy szívünk, lelkünk az ez iránti fájdalomtól elszokott volna. Isten tölt ez órában balzsamot szívünkbe; kenje te Kegyelmed keze azzal ezután sebeinket, hogy az multról elfelejtkezvén, ez óráról kegyelmesen megemlékezhessünk.“ Így bocsátá el az jámbor király megtért szolgálját.

Urunknak nyavalyája ezekközben mind inkább inkább terhesedvén; vége is lévén majd az thordai gyűlésnek: elküldöttek az urak münket Gyulafejérvárra előre, hogy urunknak ő felségének az számára készítenők ott el az szállást; el is indultunk tüstént, de az nagy zápor mia az nap csak Tövi-

sig meheténk vala, és ott találkozunk vala Eszek urammal ő kegyelmével, ki meghozá az hirt, hogy Mayláth uram Fogaras' várát miképp erősíti vala, és az brassai uramékkal alattomban miképp practicál vala.

Más nap délre Gyulafejérvárra megérkezénk, és mindent gyarló értékünk szerint az legjobban elrendeltünk vala.

Vége lévén az gyűlésnek, eljőve urunk ő felsége is Fejérvárra nagy lassan; de jaj, hogy vala megváltoztatva szegény urunk' képe! Nem is marada ott hosszason, mert javasollják vala az urak ő felségének, hogy jó volna az levegőt változtatni, rossz lévén Fejérváratt az sok sáncz miá és víz miá az levegő. Azért elindulánk julius' első hetében Szász Sebesre. De ott mind gyengébb gyengébb lőtt jámbor urunk; meg is búsulának ezen erősen az urak; sokat is tanácsolkodtak vala magok között arról, hogy mit tegyenek, ha az véletlen halál meglátogatná jámbor urunkat. Valának pedig az fő urak közül ezek ott: Verböcz István uram, Török Bálint uram, Petrovics Péter uram, Eszek János uram (pécsi püspök), Vrantius uram és György frater barát uram.

Azonközben megjöve Budáról az bizonyos hír, hogy királyné asszonyunknak julius' 7-kén fia született legyen. Ez hírre urunk ő felsége lóra ülén, nem tekéntvén veszedelmes nyavalyás voltát, kime-ne az városhól az táborba, az hol is az hír már elterjedt vala. Vala is az nap nagy öröm városban, táborban, mert szeretik vala az népek az jámbor királyt, mű kegyelmes urunkat.

Estve felé pedig vissza jöven az városba, midőn urunk lováról le akarna szállani, szegény urunk igen nagy nehezen jöhetett le az lóról; ott

állván pedig az urak, mondá nékiek vidám arczával: „No atyámfiai, nagyon megnehezedtünk, de nem is csuda, mert márgyermeink is nyomott gondot nyakunkra; de te Kegyelmetek' segítségével már csak ezt is elhordozzuk.“

Jár vala pedig az is akkor urunknak eszében, hogy Budára menne fiát meglátni, de más napolly nyavalyás lőtt urunk, hogy fel nem kelhete. Az nap pedig bennünket rendre, magához parancsol vala, és beszél vala bőven mindenekről. Más nap pedig rosszabbul lévén urunk, magához parancsolá György barát uramat, kivel is igen hosszason tractál vala az országról, fiáról és az jövődő dolgokról. Ezeknek utána béparancsolá személyünket magához; mondá: „Te Kegyelmed készüljön, mert ígértünk szerént küldjük te Kegyelmedet Budára; mondja Kegyelmed ott: rosszul vagyunk ugyan, de ha isten meggyógyít, megyünk majd mű is Budára.“ Ez szavak után megfordulván nagy nehezen urunk, mondja azután ezt: „Vagy halva Székesfejérvárra, az hol élve koronánkat kaptuk.“ Ez szavak után elhallgata urunk, és nem sokára ezután halljuk vala mondani: „Uram segíts! Uram segíts!“ — Visszaforulván pedig egy fertály mulva, int vala urunk, hogy adnék vizet, de nem ivott, ámbár nagy melege vala.

Harmad nap reggel hívatá magához urunk az urakat; inti vala őket az egyességre; ajánlja vala nekik hazáját, feleségét, gyermekét; fő bizodalját pedig György barát uramban vetvén, rá bízá gyermeke' dolgát.

Más nap szent mise áldozatját kívánván urunk, felállítaték szobájában a' szent oltár, és midőnmár György barát készen várná az gyortyáknak meggyújtását — mert ő mondja vala az szent misét —

hosszason nem akartak azok meggyulni. Ennekutána alunni kívánt az urunk, de nem allhatott; nem szólt szinte többet haláláig, és nyolcz kínos napok után, julius' 21-ik napján meghala jámbor urunk szép csendesen.

Ez lón vége jámbor magyar királyunknak, kit minden népek siratnak. Mü penig még az nap az urak' rendeléséből — jámbor szegény urunk' többszöri ígéreti szerént — az levelekkel Budára indultunk, ez szomoru gyász hír' megvitelére.

II. RÉSZ.

MÁSODIK JÁNOS

MAGYARORSZÁG VÁLASZTOTT KIRALYÁNAK

MÁSODIK SZULEJMAN

TÖRÖK CSÁSÁRHOZ MENETELE' BENDJE ÉS MÓDJA.

írta ÁLLÍTÓLAG

BÁNFFI GERGELY.

1565. 1566.

Historiai bevezetés.

I. János' halála után Mayláth István vajda Izabella özvegy királynénak alattvalói hűségét ígervén, a' királyi holttest Székesfejervárra vitetett 's ott eltemettetett; János Zsigmond királyfi pedig a' zápolyapárt által atyja' helyébe Magyarország' királyává választatott, anyjának adatván által az igazgatási hatalom. Ferdinand a' váradi békeponthoz ragaszkodván Erdély' és Magyarország' részei' visszaadását sürgette Izabellától, de foganatlanul; azért 1541-ben ostromoltatni kezdte Budát, de Izabella királyné a' Szulejmantól nyert had' segítségével az ostrom alól felmentette. Nem sokára maga a' szultán is Budához érkezett, 's ott a' kívánságára hozzája kiküldött János királyfit megszemlélgetvén 's oltalma alá fogadván, Budát azon ürügy alatt hogy Ferdinand elleni védelmére ne kénytelenitessék olly gyakran Magyarországra táradnia, maga számára elfoglaltatta 's Izabella királynét abból kiutasította; Erdélyt és Magyarország' némelly részeit nékie hagyván. E' képpen ErdélyMagyarországtól elszakasztatott; török szultáni oltalom alá jutott 's azért a' fényes Portának sokáig adózott.

Izabella Budáról kiköltözvén, Erdélyben Gyulafejevárat választotta fejedelmi lakhelyének, de 1551-ben onnan is költöznie kellett. Ezen eszten-

dőben — akaratja ellen Martinuzzi, a' váradi püspök Erdélyt Magyarország' hozzá tartozó részeivel együtt Ferdinand' hatalma alá ejtette, többek közt illy feltételek alatt: hogy Ferdinand Izabellának jegypénzét száz ezer arannyal fizesse ki, 's fiának, ősi birtokain kívül, Sziléziában Opolia és Ratibor herczegségeket adja, nőül pedig Johanna nevű leányát.

Izabella Erdélyből még csak Kassáig távozott volt, midőn legnagyobb ellensége Martinuzzi, cassanoi marchese Castaldo Battistának, Ferdinand' erdélyi hadvezérének katonái által Alvinczen megöletett. Kassáról Lengyelországba az anyjához ment, 's többnyire ott is lakott, nem lévén megelégedve a' sziléziai herczegségekkel.

Azonban Szulejman megtudta, mint jutottak Erdély és a' magyarországi részek Ferdinand' birtokába; miért haragra gerjedvén, Magyarországra nagy számú hadat küldött, ott nem kevés foglalásokat tevőt; egyszersmind megparancsolta az erdélyieknek: hozzák vissza Izabellát 's János Zsigmondot. Veszélylyel fenyegető parancsolatjára a' királyné 's fia 1556-ban Erdélybe — melly Ferdinandtól kénytelen lön elállani *) — visszahozattak; de Izabella nem sokáig uralkodhatott, mert 1559-ben élete' 53-ik esztendejében elholt. Fejérváratt temettetett el.

---

*) Mit ezen elálláskor Bornemisza Pál, a' Ferdinandhoz hű erdélyi püspök, Cseffei Jánoshoz irt, több tekintetbeli nevezetességeiért ide iktatjuk; következő levél az:

Ajánlom isten után való szolgálatomat te Kegyelmednek, kívánván jó egészséget, és hogy isten ő felsége vezéreljen te Kegyelmedet, és ez szegény hazáját minden jóra!

Im megadák te Kegyelmed' levelét, kiből éppen megértettük az mostani szászsebesi gyűlésnek zavaros végzéseit; megjöve hív szolgálk is Szász Sebesről, és mindent megértettünk, miképpen

Fia, II. János választott király Ferdinanddal meg nem békélhetvén, 1501-ben ellene hadakozott; 1502-ben pedig a' mások által nyomatás és izgatás miatt felzendült közrendű székelyeket legyőzvé, közülök ezeket szabadságaiktól megfosztott, 's jobbágyságra sűlyesztett. Ez esztendőben Ferdinand és Szulejman közt 8 évig tartandó fegyver

---

lettek ott az dolgok. Azt nem bánjuk úgy annyira, hogy mindenünk elvételét, és kikelletik ez országbul, ki nem hazánk, takarodnunk; mert istené az dicsőség, és mű csak gyarló szolgálai vagyunk, és hitünkért és hívségünkért jó szívvel szenvedünk, lelévén kötelezve vallásunk' és tett hitünk' erejénél fogva római király' hívségére, kit isten azért rendelt, hogy münket az pogányság' ereje ellen védelmezzon és attól oltalmazzon, ne hogy pogány' igája alá esvén, pogányoknak áldozzunk, és azok jószágingkat, marháinkat, vagyonunkat, mindenünket kiszívják, és végső pusztulásra juttassanak gyermekeinkkel egyetembe.

Ennek okáért meg nem foghatjuk ép elmével, hogy te Kegyelmetek miképp vetemedhettek arra, hogy bedugván fülét az keresztény király' atyai intési elől, az pogány' torkába, unde nulla salus, nulla redemptio, vessék minden reménységeket. Úgy annyira megvakultak te Kegyelmetek, hogy sem nem látni, sem nem tudni akarnak azon végezetekről, mellyet római király felsége öreg János királylyal Váradon kötött vala, ki szerént halála után vissza kell vala szakadnia ez országnak az magyar szent koronához és annak felszentelt királyához Ferdinandushoz. Ez hűttel is megpecsételtetett öreg Jánostól, és ha az levél meg sem pecsételtetett akkoron mindjárt, de megmaradott az király' halála után is az ő hűtinek ereje, és élnek még azok, az kik ezt tudták és tanácsloí és eszközei valának. Tudjuk, hogy te Kegyelmetek azt mondhatják, valamint mondták is több versen, hogy „ezen levél nem publicáltatott soha is, és hogy az megholt király ez országnak eleibe ezt soha is nem bocsátotta“; de erre már régen megfeleltünk derekason Dobó István urammal ő kegyelmével; de mű surdo fabulam cecinimus.

Meglehet, hogy az megholt király az ő fia' születése után ezen hűtét megbánta, de király az ő szavával az kereszténység' kárra és az pogányság' hasznára nem játszodhatik. Verba ligant ho-

szület köttetvén, abba II. János is belé foglaltott, csendessége még is rövid idejű volt; mert Ferdinand 1564-ben meghalván, fia Maximilian római császár, cseh és magyar király az atyja kötötte frigyét Szulejmannal óhajtotta ugyan fentartani, de birtokából ellenséges béütés történt a' Jánoséba, 's ez miatt közöttök háboru támadt.

---

mines, taurorum cornua funes. De erről nem szólunk ámtöbbet, mert ez iránt már régenten kiszóltuk magunkat vajda urammal ő kegyelmével. Deus sit iudex et vindex De szólunk csak, és ugyan nagy fájdalommal az mostaniakról, ki nem kevésbbé gyalázatos az feljül megmondottaknál. Megígérte ez ország az székelyvásárhelyi gyűlésben az elmult karácson' táján szóval, levéllel, hűtellel, hogy míg követi az instructioval Ferdinandus római királytól mű kegyelmes urunktól, fejedelmünktől és kereszténykirálytól vissza nem jönének, addig semmi újítást nem mivelnének, és az római király ő felsége' hititől elnem szakadnának. Ím az követek nem jöttek még vissza, és még is jó idején elpártolának, és Petrovics uramat ő kegyelmét, ki hitetlenül maga szülőtte keresztényi vallását eltagadta, közikbe befogadának, és az pogányság' torkába bolondul bévetették magokat. Mit mondhat, és méltán mondhat, ezekről az egész kereszténység? hát ez nem hűteltenség? nem az kereszténység' megtagadása? nem az hűtnek szörnyű való megtapodása? nem oktalanság-e? mit remélhet ez ország az pogányságtól? talám megmaradását? bizony csak eb-fogakkal való megmarását várhatja. Talám remélhet csendességet? igen fegyverek' dobok' tarczák' cseditését keresztény vérrel megfertőztetve. Talám az pogányságnak holdja alatt, és annak árnyéka alatt nyugodalmat remélnek? de az holdnak soha sincs az az tápláló és szint adó ereje mint az napfénynek; elhervad minden, az mi csak egyedül az hold' sugarát látja; de hol az árnyék is? Ha nincs fa, eresz, ház, nincs is árnyék; nem is lesz pogány alatt fa, eresz, ház, mert az pogány mindent dül, fül, ront, bont; bizonyági ennek az mult veszedelmes háboruk; az hol pogányok járták az falukat, ott már most halmok vagynak; nem is hinné ember, hogy ott szép faluk, jószágok lettek volna. De ám lássák te Kegyelmetek mit esinálnak. Curavimus Babilo

II. János 1564-ben diadalmason harczolt II. Maximilian ellen; azonban 1565-ben ez utóbbi hadvezére, hohlenlandsbergi báró Schwendi Lázár is győzedelemmel az előbbi ellen; miért János alkudozni kezdett Maximiliannal 's vele nem csak békességet hanem szövetséget is szándékozott kötni; arra ajánlkozván Báthori István követe által: hogy

nem, et non est sanata. Mert szépen tészen és ígér az pogányság te Kegyelmeteknek, de ha majd farkasfogát kimutatja, és római király ő felsége most kihúzza kezit, oltalmát, kegyelmét ez országtul, miképp fogja ez maréknyi ország magát védelmeznie? késő lesz majd akkor az rimánykodás, bánat, szegyen és kérés. De erről most hejában szólunk, mert nem tetszik ez megvakult és átalokdott országnak az jövődöre is tekéntení. Salvavi animam meam.

Baling uramat várjuk ez órában Dobo István uramtól vissza, de ne várják te Kegyelmetek, hogy soha hütünktől elszakadjunk; római király ő felsége az mű kegyelmes urunk, fejedelmünk, királyunk; néki élünk, halunk. Sic me deus conservet et animae salutem largiatur. Nem is szorultunk úgy annyira ez maréknyi országnak püspökségére, praelatusságára; vagyon még az keresztény világban más püspökség; nem is vágyunk éppen püspökségre, hanem hitünknék és adott szavainknak és esküvéseinknek megtartására, és ha kell, jó szívvel szenvedünk az kereszténységért és igaz, szent boldogító vallásunkért. Isten tartsa meg te Kegyelmed' elméjét, hogy az jót és az igazat tántoríthatatlanul kövessé mindenekben. Látja ezt isten, hogy szívemből mind te Kegyelmednek, mind másoknak sokaknak tiszta szívemből kívánom, kérvén istent, hogy kegyelme, irgalma, oltalma légyen te Kegyelmeteken mind örökké, és főképpen ez órában. Amen. Datum in castro nostro Gyalu, die 15-ta mensis martii. Anno salutiferae incarnationis dominicae 1556.

Paulus Abstemius

Eppus m. p.

Ez órában jöve meg Baling uram; mondják, leindultak volna már az követek; nem sokára várjuk, addig is készülünk és mozdulunk; az új fegyveres nép elérkezett már ez ország' széleire, az itt bennvaló még ez vasárnapon megindult Fejérvár felé. Kővárról és Medgyesről is jövének hírek; szász uraimékban ne igen

ha Maximilian ötét védelmezendi, eláll Szulejmantól 's Maximilian nem csak elismerendi főjének, hanem vele törökök elleni háboruzásra is kész leend, azt kívánva mindazonáltal, hogy a' miket törököktől Tiszán innen — habár német segítséggel is — vissza foglaland, azok övéi 's ne Maximilianéi legyenek. Ámbár a' római császár János' minden kívánságaira nem hajlott, az egyezés közöttök mégis véghez vitetett volna, ha Békes Gáspár haza nem érkezik vala.

Békes Szulejmantól jött; hozzája János által küldetett volt Schwendi' foglalásai miatt Maximilian ellen panaszt tenni. Panasza meghallgattatott, 's urának segítség ígértetett; annak tehát — haza jötté után — javallotta: álljon el a' Báthori által tett egyezési feltételektől. János hajlott javallatára; más, előbbieknél nagyobb kívánatu békepontokat terjesztetett Báthorival Maximilian' elébe; miért ez megbosszankodván, Báthorit mint szinlett békét ajánlgatót őrizet alá tétette; oda Kendi Sándort is, ki Báthori' mentése 's kiszabadítása végett küldték Bécsbe.

Hallván János, mi történt utóbbi követével is, haddal nyomult Magyarországra; hol Erdődvarát — Haszán tömösvári basa vezérlette törökök' segítség-

---

bizzanak te Hegyelmetek, mert van tőlök leveleink újabbak; az római király' dolgát olly könnyen, mint Hegyelmetek, elnem hagyják. Kleöz uram is immár vajda uramat megjárta és az dolgok' állását öis már megértette, és ez órában megyen Szebenbe. Mű részünkről az vajda urammal, és az római király' híveivel és bizottjaival, si fractus illabatur orbis, fidem servabimus ad ultimum usque vitae halitum. Isten velünk mindnyájunkkal.

E' levél' külső czimje ez: „Az vitézlő nozaly Chyeffei János uramnak eő kegyelmének.“

Találatik gyalakuti gróf Lázár János' gyűjteményében.

gével — 40 napi ostrom után megvette 's földig lerontatta. Onnan Schwendi ellen sietett; azonban midőn a' két ellenséges had egymáshoz olyan közel jutott, hogy megütközhetett, érkeztek a' két császár — Szulejman' és Maximilian' követek, jelentvén: miképpen ez utóbbinak fegyvernyűgvás engedtetett az elsőbb által olly feltétellel, hogy Jánosnak, miket tőle elvett, adja vissza; Erdélyt ne bántsa; hadakozástól szünjenek meg 's a' t. Az ellenhadak tehát elkezdettek szétoszlani. Azonban Schwendi használni kívánván a' törökök' távoztát, Nagy Bányát és Jenőt (ezt törököktől) elfoglaltatja; Szendrőt pedig, János' egyik parthíve' birtokát maga elfoglalja; mit János Szulejmannak tudtára adni nem késett.

De Maximilian is követet bocsátott a' szultánhoz, 's hogy ötet Jánosnak — mint a' fényes Portához bütelennék — pártfogolása - 's oltalmazásától annál inkább elidegeníthesse, megküldött neki minden levelet, melyek a' közötté 's János között az előtt megkísértett békélődéseket illették. Ezeket Szulejman közölte Jánossal, hogy mentse magát. A' mentés nem könnyű feladat volt. Tisztán mutatták a' levelek, mint szándékozott 's törekedett János Maximilian' védelme alá hajlani; Szulejman ellen harczra kelni, 's török birtokból foglalásokat tenni. Egy merész önelhatárzása ötet — a' kimenthetetlennek látszót — még is kimentette. „Súlyosb az ellene támasztott vád“, írta Szulejmannak, „mintsem levelek vagy követek által elenyésztetni lehetne; azért személyesen járuland elébe, ártatlanságát megbizonyítani.“

Ezen nyilatkozata 's elszántsága, úgy látszik, ötet ártatlannak, 's a' Maximilian közölte levelet nem hiteleseknek képzelte Szulejmannal,

miért ez tudatta Jánossal, hogy nem kívánja mostan hozzája menetelét, 's megelégszik azzal, ha jövő esztendőben látogatására menend, mire alkalmatosság nem fog hiányzani.

Eljött az 1566-ik év; az agg Szulejman május' 1. napján kiindult Konstantinápolyból, Maximilian ellen háboruzni, 's elindultakor meghívata magához Jánost is. Junius' 27-kén nagy pompával Zemlinbe érkezék, 's János Erdélyből oda utazék.

Ezen utazásról készített iromány az, melyet Tárunk' II. részében olvasóinknak nyújtunk, tulajdon kéziratából marosvásárhelyi Rosnyai Dávidnak, ki a' 17-ik' század' végén és 18-ik' kezdetében élt, 's I. Apafi Mihály fejedelem' török tolmácsa volt.

Írója ez utazásnak II. János választott királlyal nem csak egy időszakban élt, hanem vele Szulejman' sátorában jelen is volt; mit ezen szavai: „Elvégezvén a' ceremoniákat, és mi is más sátorba menvén, és a' fejedelem felkelvén, rövideden szóla“, tagadhatatlanul bizonyítanak. Kétségen kívül tehát fő születésűnek és királya' kedveltjének kellett lennie; de ki volt valósággal? ez bizonytalan. Veszprémi István (*Succincta medicorum Hungariae et Transsilvaniae biographia*, cent. alt. pars post. p. 388) azt állította, hogy a' fennebb említettük Rosnyai Dávid; de ez, mint már Katona István is (*Hist. critic. regum Hungariae*, tom. XXIV p. 220) megjegyezte, teljességgel nem lehetett; mert az utazás' írója, imént idézett szavai szerint, egyike volt János' kísérőinek, Rosnyai Dávid pedig, ki 1718-ban holt el (Árpádia, első év 290--300 l.) Jánost 1566-ban nem kísérhette, akkor még születve sem lévén. Aranka György (A' magyar nyelvemelő társaság' munkáinak első darabja' 192.

lapján) azt hirdette, hogy ez útas' írója Bánffi Gergely; 's mi ezt hinni annyival inkább hajlandók vagyunk, mivel ama' megkülönböztetett kilencz férfiak között, kik II. János királyt Zemlinnél Szulejman' sátorába békisérték, Bánffi Gergelyt is megtaláljuk.

Második János Magyarország' választott királyának második Szulejman török császárhoz menetele' rendje és módja.

Minekutána a' felséges fejedelem (II. János) az elmúlt esztendőben ezer és száz németeket mind egyig levágata, és annak felette Bányát 's Csehet részszerint erővel, részszerint árultatással megvőtte volna, hadát leakarván szállítani rendelte vala, hogy a' német hadat, melly a' Tisza mellett táborn járnatott vala, meglepné, és szemben való viadallal megvína. Mikoron pedig közel szállott volna és minden okkal szemben megvína, hozzá jutván két követek: egyik a' török táborról, másik Maximilian császártól, minden viadalra való reménység elvételék, parancsolván a' király és a' császárnak basái, hogy hadokat leszállítsák és haza menjenek; illy conditioval volna a' frigykötés Maximiliannal, hogy valamit az előtt elvőtt volna, azt a' felséges fejedelemnek megadja, mellyet Maximilian követi által a' török császárnak megígirt vala; ugyan azont parancsolá a' másik követ is a' Lazarusnak (Maximilian' hadvezérének Schwendi Lázárnak) és a' fő németnek.

Meghallván az ő követségét a' felséges fejedelem Erdélybe béméne, a' basa pedig Tömösvárra. A' németek egy néhány lovagokat elbocsátván tet-

tetek, hogy ők is vissza akarnának szállani; demihelyt a' törökök vissza menének, a' következő békeségnek reménysége alatt titkon Bányára, noha az mind várával együtt többől kidült vala, viszontag bészállának 's meg is vevék; Csehet is elfoglalák, melly is elrontatott vala, annakutána Munkácsba is bémennék, hirdetvén hogy ők megakarnak szállani.

A' felséges fejedelem e' dolgot megértvén, a' török császárt a' frigynek megszegéséről bizonyossá teszi; holott pedig a' tél jelen volna és élése is nem volna, a' segítség is megfáradottnak lenni láttatnék, a' császár búsulván a' hitnek megszegésén, mindjárást a' Maximilian' két követjit, kik akkor nála valának, a' tömlöczbe veteti és megesküszik azon, hogy hamar időn bosszut áll érette.

A' felséges fejedelem elárultatik.

Azonközben Maximilian megenyhíteni akarván — a' mint arányzza vala — a' császárnak haragját, harmadik követje által a' felséges fejedelmet erősen vádolja és mindenben a' fejedelmet okozza; hogy pedig a' császárnak szívét könnyebben elideginíthesse: minden tractatust, minden követséghez tartozót, régi leveleket a' császárnak küld, és a' fejedelemnek tanácsit és akaratját megjelenti és azon kéri, hogy immár az császár' hatalmassága abban a' János király' fiá' dolgának és ügyének tovább való oltalmazásában szűnjék meg; és izeni, hogy ő az egyességre és a' törvénynék felvételére kész lenne, csak hogy János kirekesztetnék. Ezeket és egyebeket jelent Maximilian sokakat, és minden leveleket, mellyeket néki a' felséges fejedelem az előtt küldött volt egy néhány esztendővel, mind a' török császárnak küldi hogy olvassa.

A' császárnak feleleti.

A' császár megolvassván a' leveleket és látván a' fejedelemtől adatott conditiokat, nem lehete hogy meg ne indulna; egybehíván azért a' basákat monda: im micsodás hűtők légyen egymáshoz a' keresztény fejedelmeknek, látjátok; ha Maximilian minket meg nem csalt volna, kétség nélkül hinnénk néki, és a' mi fiunk (II. János) felől gonosz itéletben lennénk, de mivel tudjuk: Ferdinand régen az ő atyját Jánost és Izabella királyné asszonyt gyakorta hazugsággal kecsgegette, vakmerőképpen hinni nem akarunk. Minekelőtte azért valamit próbál-nánk, akarunk mint az egész dolog felől bizonyosok lenni.

Annakokáért parancsoljuk tinéktek, hogy mind-járást a' mi fiunkhoz csauzt bocsássatok mind együtt azokkal az levelekkel, melyeket hozzánk küldött Maximilian, és mindeneket megízenjete, melyeket a' felett jelentett szóval követi által. A' basák a' dolognak mivoltán megindulnak, és nagy csudálkozással megposdulván mind az egész leveleket és a' Maximilian' követinek oratióját egybeszedik, és a' felséges fejedelemnek küldik.

A' felséges fejedelemnek tanácskozása.

A' fejedelem meghallván az árultatást, és a' hitetlenséget megértvén, mit kelljen cselekedni, tanácskozik; és midőn maga mentségére elégséges okot nem találhatna, a' császárhoz való menetelre kényszerítetik végezni, és hogy vétségének gyanúsága eltöröltessék és megbékélhessék e' veszélynek ottan eleit veszi és gyűlést hirdet 1); holott nyilván panaszolkodván ilyen iszonyu nagy dologról, melly mind az egész országnak veszedelmére lenne, mindeneknek álmélkodására az ő akaratját

és végezését a' nemességnek megjelenti és megmutatja, hogy ha az országnak megmaradását akarják szükségesnek lenni, hogy egyedül csak az az orvoság: hogy a' török császárhoz menyjen. A' basák is ugyan mindnyájon azt adták volna tanácsul, mivelhogy a' császár igen felgerjedett volna, és az szegény ország utolsó veszedelmére jutott volna Maximiliannak ez iszonyu árulkodása miatt, és hogy a' basák, és ő maga is a' császár csudálkoznék azon, mert noha Maximilian igen hajlandó a' magyarok' veszedelmére, mindazáltal a' magyaroké volna az a' korona, mellynek tartásával ő kérédik.

Az országnak feleleti.

Az országbeliek hallván a' dolgot mindjárást javallják a' fejedelemnek rendelését, és az elmcenelt javallják és ajánlják, és mind azokat béírják a' kik elmennek a' fejedelemmel. Választának azért öt száz lovagot, az ország' főfő fejeit; két száz gyalogot; három száz kocsit, négy négy kocsis lovakkal. Végezetre megköszönék a' fejedelemnek, hogy az ő életét hazájának megmaradásáért és minden jószágát nagy veszélyre méltóztatnék kitenni.

Második követsége a' fejedelemnek a' császárhoz.

A' felséges fejedelem mindjárt fő követeket választta, kiket ajándékokkal a' császárhoz bocsáta; a' többi között izenék, hogy az árulkodás olly igen iszonyu és rettenetes volna, hogy követek által azt semmiképpen semmivé nem tehetnék; azért azt rendelte volna, hogy önnön maga által és szemtől szemben akarná magát mentenie és maga ártatlanságát megmutatnia. Azonközben hogy kéréje, hogy az ő ellenségének ne hinne, se azoknak, a' kik a' fé-

le árultatáshoz szoktanak; ő is harmad napon megindulna 's császári hatalmassága' eleibe menne az országnak főfő népével, mellyből mind az egész világnál nyilván legyen, hogy ő az egész kereszténységnek ellensége nem volna, avvagy olyan nagy nyavalyáknak authora, hanem Maximiliannak szive volna gonosz a' magyar nemzethez; csak innet is a' császár megarányozhatja, hogy ilyen nagy véteknek nem volna tudója; hogy szabad akarátja szerint elvégezte, hogy ő maga a' kemény bíróhoz menyjen nehéz és súlyos büntetést felvenni. Hogy azért ő néki ügyét meghallván, az ő oda menetelét csendes szívvel várja, felette igen kérnéje; okait is adja, miért kényszerítetett Maximiliannal megbékélni, és felette igen méltó okoknak engedne, és hogy mindenkor becsülettel excipialta legyen, a' mint a' levelek világosan mutatják, az ő császári hatalmasságának gratiáját és kegyelmét.

A' császárnak feleleti.

A' császár a' követeket meghallgatván 's a' fejedelemnek véletlen való jöveteléről bizonyossá tettvén, felele: hogy immár régtől fogván eszébe vötte volna a' németeknek csalárdságokat és patvarkodásokat, kik szokások szerint minden emberek ellen járni igyekeznek; nem illenék azért hogy kétségbe esnék, vagy az ő kegyelmességében kételkednék. Továbbá császári hatalmasságának az idő nem tetszenék alkalmasnak lenni, hogy most országát elhagyván hosszú utra készülne, mivel félt volna, hogy a' németeknek pártütése az ő távollétében néki valami új dolgot ne indítana; mellyre nézve jobb volna mostan várait és határait erősíteni és oltalmazni; hamar őtet meglátogatásra való

üdü lenne, mikor tudniillik az ő császári hatalmasága Magyarországra jöne.

E' felett két képpen volt kedves: egy az, hogy a' császár jó szívet mutatott volna, bévén a' mentséget; más az, hogy világosan megmutatná, hogy ő titkon a' fejedelem ellen semmi titkos gyűlölséget nem viselne; mert ha belől a' fejedelem ellen mérget viselt volna, mi szükség lett volna tovább a' fejedelem után várakozni, avvagy az elrendelt menetelt tovább halasztani? Melly dológ a' császári hatalmassághoz való menetelre jobb szívet és mentséget ada; mind ezek az ősz végén lőnek. Immár hányja, vesse magát akár ki, hogy ha ennek a' peregrinationak, mellyet sokan immár régtől fogva veszedelmesnek lenni itilnek vala, igen felette nagy és tisztességes oka nem lőtt volna; avvagy ha ő életét és szerencsáját az országnak megmaradásáért, és a' kereszténységnek hasznáért kegyesen és nagyságoson felette igen nagy veszedelembbe nem helyeztette volna. Azonközben a' német fejedelmek a' törököket mondják lenni minden gonoszságnak kútfejének, noha semmit eleitől fogva hátra azokban nem hagyott soha, mellyek a' közönséges haszonra néznek.

A' császárnak második követsége a' fejedelemhez.

(1566.) Tavaszra kelvén, martiusnak utolsó napján a' császár követet küldö a' fejedelemhez, és ajándékon egy igen fő lovat; aranyos ruhát és gyönyös igen nagyot nyomó pallost; jelenté a' felett, hogy ő minden hadával azon nap indult volna Magyarországra; parancsolná azért hogy legyen készen; jelen volna az üdü, hogy az ő rajta tött boszuságokat megtörölné; a' miket elvesztett vissza

nyerné. A' basák is azonképpen biztatják 's mondanak, hogy a' császár teljességgel letötte volna haragját a' császári méltóságnak meglátogatásáért; tanácsul adják, hogy mindjárást mihelyt a' császár a' Dunán által költözik, a' fejedelem utra induljon az mint igrte, ezt pedig a' császár dicsőségnek okáért felettte igen megkívánná; nagy dolognak tetszenék pedig és sokaknak talám veszedelmesnek, de az igen hasznos lenne és veszedelem nélkül való.

Az elmenetelnék előtte Erdélyben állatott rend.

Meg értvén a' felséges fejedelem, hogy mennyivel az elmenetel is mértékletesebb lehessen 's a' honn maradó dolog is bátorságosabb: mindjárást generalis kapitánynya — a' megholt Varkucs (Tamás') helyébe — a' nagyságos Hagymási Kristófot, serény férfiat választá 2) az országbeli rendelt lovagok serégének; és hogy vigyáztasson, a' várakat őriztesse, és a' haddal 's minden lövő szerszámokkal az ellenség' eleibe menyjen — ha kellek — parancsolja. Ő maga menyen a' török császárhoz; ez' okáért szorgalmasan vigyázni kell. Adja ismét hozzá társul a' nagyságos Báthori Kristófot és a' nagyságos Mayláht Gábort két ezer fogadott zsoldosokkal és három ezer gyalogokkal.

A' fejedelemnek menetele.

Minden dolgokat így rendelvén, juniusnak 16-k napján, mikor értené a' felséges fejedelem hogy a' császár már a' Dunán által jött volna, Fejérvárról elindul; isten' segítségével Dévára mégyen, azután Mardsinára, azután Lugosra, holott másnap megnapla. 26-dik napján Páncsovában Nándorfejérvárnál innen a' Dunán tábort jártata, melly város egy mérföldnyire vala. A' császárhoz azonközben a' csau-

sok jönnek 's mennek, a' szandsákok is oda jutának és minden jót ígérnek, és' hogy meglátogatván a' császárt szeretettel, 's mit kelljen cselekedni és mondanani megtanítják.

A' következendő napon azért, melly volt juni-usnak 27-dik napja, a' császár tulajdon gályáját a' fejedelemlennek küldi és izeni, hogy népét elhagyván, menyjen által az országnak főfő rendivel; élések sátorok és minden egyéb szükséges dolgok elrendeltettek volna, és nem szükség volna, hogy a' mit személye szerént vagy személye kívül magával venne. A' fejedelemlen gályába szállván mind együtt a' négy száz nemesekkel, lovakkal és ékességekkel a' Dunán által mégyen, és köszöntetvén a' nándorfejérváriaktól számlálhatatlan puskaövésekkel a' tul-só partra ki ére, és ott a' császár' népét mind éppen látják vala; ugyan azon helyen pedig a' császár-nak egész minden udvara' népétől becsülettel fogadtatik, és mindeneknek nagy öröme születik.

A' császár azonközben hogy a' dolgot egészen jól megláthatná, egy néminémű magos hegyes helyre az ő tulajdon sátorát parancsolta vala hogy felvonják az eltörött vár mellett, mellyet régen Zemlinnek híttak — Hunyadi János' kedves lakó helye 's őse; — mert azt parancsolta vala, hogy azt a' becsületet adnák a' fejedelemlennek és abban a' rendben tartanák, az mellyel az ő tulajdon személye szokott élni. Felütvén azért a' sátor, mind az egész dolgot onnan nézi és álmélkodik vala. Így lön az elmenetel, igen nagy hallgatással és magát reatartással a' szandsákok és csausok és minden fő fő rendek követvén, és az egész útát éppen békörnyékeztvén az lovagok' számtalan seregével.

Mihelyt pedig a' császár' sátora aljához, melly a' hegyen vala, jutának, a' ceremonialis mester a'

fejedelemnek jelenté, hogy ott volna a' császár, ahol a' sátort felvonva látná; azért jobb volna hogy meghajtott fővel és a' császárra fordulván lováról török módra köszöntené a' császári méltóságot; melyet igen nagy jó móddal és tökéletesen is megcselekedék, mindnyájan azonközben kiáltván: allah, allah, allah!

Látván a' fejedelmet, mondják, sokat szólott a' császár, melyet most elő hozni nem illendő; azt bizonyosan tudjuk hogy mondotta, hogy ő addig nem hagyja, a' míg a' fejedelmet magyar királyságra emeli és megkoronázza. Hogy annakoháért a' fejedelem a' táborra juta és a' rendelt sátorokba, megköszönvén a' becsületet mindnyájokat elbocsátá.

A' császárnak szava.

Ugyan azon órában megizené a' császár, hogy ő és az övéi szentségben lesznek foglalatosok másod napon, szükség volna azért hogy nyugodnék; mikor penig nyugodnának, a' császár minden álgyukat kisüttete, és a' jancsároknak puskáit, örömet jelentvén. Annakutána ajándékot rendelvén mind az egész seregnek, osztogattata kinek kinek ezer oszporát; és azoknak száma, a' kik megajándékoztattak vala — a' basák nélkül, kiknek száz ezeret ada — vala ötven ezer ember; és a' beglerbégeken kívül, kiknek ötven ötven ezeret ada; és a' szandákokon kívül, kiknek harmincz harmincz ezeret ada; a' vitélő szolgáknak is mindeniknek öt öt száz oszporát, kétség nélkül híres és kevély ajándékot.

A' császárhoz való járulás.

Másod napon hívataték a' fejedelem a' császárhoz hét órakor a' négy száz nemesekkel, kiknek öltözetek és lovok arannyal és ezüsttel tündökölvén

nem megutálandó nézést mutatnak vala; ezen a napon, tudniillik júniusnak 29-ik napján a' császárhoz járula.

Rend és mód.

Először ötven csaus mégyen vala elől; másodszor is csausok mennek vala az elsők után is; harmadszor a' jancsárok' kapitánya; negyedszer a' kik az ezüst botokat a' kezekben viselik vala; három mesterek, kiket ceremóniáknak mesterinek hírnak vala, kiknek lovok és ékességek csudálatosok és becsületesek valának; ötödször a' fejedelemnek négy fő tanácsi; hatodszor az országnak négy főfő urai; hetedszer egy néhány gyermekek régi szokás szerént persiai gögösséggel, gazdagon felöltöztetve, kik a' fejedelem személye előtt gyalog mennek vala; nyolczadszor a' fejedelem mégyen vala egyedül alkalmas tágassággal közbe vétetvén, kinek kengyelét négy fő kengyelfutó tartja vala, aranyos ruhába felöltöztettek.

A' fejedelemnek ékessége.

Legelőször: hosszú és bokrétás nuszttal bélelt magyar süvegén felfüggésztvén volt a' címer és drágalátos ékesség, melly egy dionál nagyobb vala. Másodszor: volt egy lefüggő kereszt a' nyakában, melly új gyémánttal és négy öreg szépséges carbunculusokkal, a' mint hiják, mindeneknél csudálatos, a' mellyet is az ötvesek régen száz ezer aranyra becsültek volt. Harmadszor: gyöngyös aranyláncz, és igen nagyra becsülendő gyűrűk. Negyedszer: az előtt az császártól ajándékozott öv, mind a' pallossal és törrel együtt; mindenik tiszta aranyból valók és gyöngyösök. Ötödször: az ő lovának nyerge, mellynél csudálatosabb semmi nem volt,

melly tiszta aranyból készített; olly igen drágálatos gyöngyökkel tündöklék vala és nagy kövekkel, hogy a' kik reá néztek, úgy tetszett mintha szemek' fényét elvették volna, melly is 24,000 arany éronél feljebb való vala. Hatodszor: a' fél és lónak feje éppen gyöngybe bécékesített vala. Hetedszer: a' ló' fárán való szafraz, melly mind éppen rakva volt drágálatos gyöngyökkel; ezen az igen nagy gyöngyöknek más fél száz vala száma; közép szerűek igen sok.

A' fejedelmet éppen fel ékesítvén követik vala a' magyar urak szépen rend szerint; az út pedig minden felől a' lovagoknak és jancsároknak seregével elannyira befogatott vala, hogy semmi kiemenetel nem vala. E' képpen mikor jutott volna a' császárnak első sátorához, hagyák hogy a' fejedelem a' lóról leszálljon, és ott egy kevéssé nyugodniék a' fejedelem. Száz jancsárok, kik a' hatalmas császárnak ajándékot visznek vala, mutogatásnak okokáért elől bocsátatának.

A' száz jancsárok által adattatott ajándékok.

Legelsőbben: egy arany pogácsa, vagy tányér, mellyben tetszik vala 12,000 arany érő kőszöntyű; mellyben négy alkalmas öreg gyémántok, három drágálatos öreg carbunculusok és az közepin egy igen nagy de tiszta ollyan smaragdus, melly is 6000 aranyérő vala. Másodszor: a' másik arany tárgyeron, vala egy csudálatos gyűrű, mellyben nagy mester-ségű órácska vala, mivelhogy a' csengető órák, fél-órák és fertályok kívül, mellyeket megüt vala, a' holdnak és plánétáknak járását is megmutatja vala. Harmadszor: ötven ezüst öreg aranyos serlegek. Negyedszer: tizenhat öreg ezüst aranyos tányérok. Ötödször: tizenkét közép szerűek. Hatodszor: megannyi apróbbak. Hetedszer: hat szép szeges, irato-

sott csészek. Utolszor: egy néhány válogatott solymok.

Mihelyt meglátá a' császár az ajándékoknak fényességét, a' felséges fejedelmet híni parancsolá; ki melléje vévén csak a' kilencz főfő urakat, a' császárnak sátorába — az holott veszteg ül vala az aranszékbén, melly mindenképpen gyöngyökkel tündöklék vala, előtte állván a' négy basák — bémene, és azon szempillantásban a' fő basa által a' császárhoz viteték, és térdet hajtván a' császárnak kezét megcsókolá; a' császár is viszont megölelé a' fejedelmet 's monda: „Boldog légyen szerelmes fiam ide jövedeled!“ és parancsolá néki hogy ülne le. Mikor penig a' fejedelem nem akarna leülni, viszontag erőltetvén monda: „Én szerelmes fiam, ülj le“, és leüle jobb kéz felől, a' hol a' basák lába alatt állának vala. Azonközben kilenczen azok, kiket a' fejedelem vele elvitt vala, béménének és a' csausok által szokások szerint a' császárnak lába' eleibe — mintha imádnák — persiai szokás szerint leborulának.

Elvégezvén a' ceremoniákat, és mi is más sátorba menvén, és a' fejedelem felkelvén, rövideden szóla, és mindjárt egy könyörgő és igen rövideden szóló könyvecskét nyujta oda; mi volt penig szava és mit kért a' könyvben, végezetre mit szólottanak egymásnak, mivelhogy nem szabad most megmondanom, im másszor mind egy punctig megírjuk; a' többi között, hogy ezt mondotta a' császár, bizonyosképpen tudjuk. Elsőbben: hogy semmi nem volna kedvesebb az oda menetelnél, és hogy néki oltalmát mind halálig felvenné. Másodszor: hogy jól tanácsolták azok a' kik intették, hogy ő hatalmasságát szemtől szemben halála előtt meglátogatná; nem lenne jövendőben haszontalan

fáradtsága. Harmadszor: hogy ő megajándékozná őtet mind azzal, valamit irásával kívánt és kért.

A' felséges fejedelem a' császár' lábai előtt leborulván, megköszöné a' nagy kegyelmességet. A' császár felemelé a' fejedelmet 's mondá: „Légy jó szívvel; megmutatom az egész világnak, hogy az isten alkalmas eszközök által az árváknak, özvegyeknek és az elhagyattatottaknak mindenkor segítséget volt.” A' fejedelem magasztalván ilyen nagy pártionusának és oltalmazójának kegyelmességét, ő néki az istentől minden boldogságos jókat kívánván, vissza ment a' sátorba azon renddel és fényes kiváltsággal, mellyel feljött vala.

A' császárnak ajándéki a' csausok által.

Annakutána való napon a' császár viszontag ajándékot küldé a' fejedelemnek, mellyeket huszankét csaus viszen vala. Elsőbben: volt egy arany öv, drágalátos gyöngyökkel ékesítetett. Másodszor: pallas és tör azonképpen. Harmadszor: két aranyos ruhák, úgy mint nusztoz subák. Negyedszer: aranyból szőtt kilencz ruhák azok számára, a' kik a' császár' kezét megcsókolták vala. Ötödször: tizenkét török lovak, kik' hármoknak tiszta aranyból, gyöngyből nyergei és zabolái, és aranylánczok valának; ketteit pedig a' lovaknak csak az elődedin három ezer aranyon vötték vala.

E' felett a' császár' tárházából különb különbféle fűszerszármokat, orvosságokat és drága edényeket adának. Elvévén az ajándékokat, a' felséges fejedelem, megköszöné a' nagy méltóságos becsületet, és a' basákat 's egyébféle főfő tanácsbeli urakat parancsolá az szokás szerint meglátogatni és megajándékozni. Azt is a' császárnak tökéletességének és jó akaratjának megmutatására nem hagyomel:

Másod napon a' császár a' felséges fejedelmet megakartá vendégelni, és mikoron immnár mindek elvolnának készítve, a' fő basa tanácsolta a' hatalmas császárnak, hogy ne cselekedné azt, mivelhogy félő volna, hogy kicsiny dologból igen nagy gonosz hírt ne szorzene magának; mert a' fejedelm azon kívül is egésségtelennek látszik, és nem szokott volna a' törökök' eledelehez; azért meglehetne az, hogy végtelen hi tudja mi esvén a' fejedelmén, az egész keresztények mindnyájan tulajdonosnak hatalmas császárnak, hogy megétette volna. Mellyet hallván a' császár, mindjárást megszünék a' lakadalomtól, és osztán a' fejedelemlnek megjelenté, mellyel tudniillik, ő magát valami nyavalyának gyanúságától mind a' fejedelemlnél 's mind a' magyaroknál megmentené.

Mikor ezek lennének, a' felséges galliabeli királynak követi, ki azon napon jutott volna, mellyben ő felsége is a' táborba jutott vala, tudniillik Dominus Guillelmus de Aube megízeni: hogy az ő felséges urának nevével, ha az alkalmatosság engedné, akarná ő felségét köszönteni; adaték néki alkalmatosság; ki mihelyt elő méne, ékes beszédével 's az ő urának méltóságával és becsületinek az ő ajándékának fő módon megfelele. Igen örüle a' többi között hogy az fejedelem az evangeliumnak tudományát vötte volna, és a' pápaságból kivetkezvén az igazságot követné; és inté a' tökéletességre, és hogy ő valamit látott 's hallott megirná az ő felséges királynak.

Kinek a' fejedelem felelé: hogy kedves vala ő néki ide jövetele, és igen köszöné a' felséges (francia) királynak és az országnak főfő rendeinél, a' kik ígérék hogy ő néki gondját viselik. Továbbá a' mi néz a' felséges királynak izenctire; annak

felette a' barátságra és a' sógorságnak megnyerésére: ő tökéletesen minden ereje szerint a' barátságot bé is veszi 's meg is tartja. És azért ő mostan tulajdon levelét akarná küldeni az ő felséges méltóságának. Azonközben vagynak néminémű tractatusok, mellyeket most megírni nem szükség.

Második szembenlétel a' császárnál.

Juliusnak első napján, hogy a' fejedelemnek tovább való késedelme az erdélyieknek zűrzavarra alkalmatosságot ne adna, a' fejedelem elmenetelre való alkalmatosságot kérvén a' császártól, második szemben létezt nyere; azon renddel és késérettel mint az előtt környékeztetvén járula a' császárhoz, de mindazonáltal olly új készülettel, hogy semmi azok közül, mellyek elsőbben viseltettek vala, ne látszanék. Mikoron pedig szemben szólana a' jövőendőbeli kegyelmességről, és felette igen nagy hálával adással köszönné, fel-kelyén a' szóból és fel állván a' császár — hihetetlen mondásra — a' fejedelmet megölelvén, a' többi között monda: „Vót-tél-e el valamit tőlünk a' mit kívántál?“ És midőn ő azt felelné, hogy mindeneget elvőtt volna, monda: „Kérjed az urat, hogy minékünk minden ellenségink ellen diadalmat és győzedelmet engedjen; mert elvégeztük, hogy három annyival nagyobbá tégyünk mint vagy.“ A' vén császár, de erős, a' székből kétszer kelvén fel, 's a' fejedelmet „szelmes fiának“ mondván megölelé.

A' császár mit adott légyen vissza a' fejedelemnek.

Kérte vala pedig a' fejedelem a' többi között azt a' tartományt mind éppen, melly a' Körös' vize és Erdély között vagyon, melly város és kastély

's faluk több két ezernél; mert nem merte vala Tömösvárat vagy Lippát kérni, megintetvén a' basáktól, mivelhogy ott a' törököknek mecsetjek építetett vala; kérte vala azután mindazokat a' határokat, a' mellyek Debreczent Szólnoktól elválasztják, mellyeket a' császár minden ellenvetés nélkül oda engedé. Annak felette három száz rabnál többet szabadíta meg és feljebb emelé mind azoknál, valamennyin ő néki szolgálnak vala.

Továbbá, mikor valet mondani és elmenni akarna, félen állítván mindeneket, a' császár külön csak a' fejedelemmel — török deák (tolmács) által beszélgetvén alkalmas ideig nagy sokat szóla; és mit beszélgettenek légyen akkor egymással, ez ideig titokban vagyon.

Ezeket is ide írom: hogy a' császár, minek előtte elmenne, a' fejedelemnek meghagyta vala, hogy mentől hamarébb lehetne, az övéinek és hadainak levelet küldene, és azokat az vele való kegyelmességről és adakozásról bizonyosokká is tenné; mellyben figyelmetesek lévén, az ő hitekből tökéletesen elő mennének. Továbbá a' magyaroknak is, a' kik a' német' partján vagynak, hozzájok küldendő levél által meghagyá, hogy mentől hamarébb lehet a' fejedelem' táborába szálljanak és hűséget mutassanak; mihelyt azt cselekeszik, a' császár azon igyekezik, hogy az ő birtokában kárak ne lenne.

És annak felette a' fejedelem' kedviért hópénzt adna a' főfő rendeknek mindennek valamig ő Magyarországbán lenne, és az esküvéssel és közönséges levéllel confirmáltatik; különben tatárokat bocsátana, kik mindeneket többől kifordítanának.

Hogy penig a' végzés boldog lenne, a' császár is nagyobb ígéretekkel tévén követeket küldé a' fő-

fő magyarokhoz: intvén hogy magokat mindjárt megadják és a' fejedelemnek engedjenek; egyébaránt protestálna az isten előtt: hogy a' rövid időn való romlásnak ne lenne oka, hanem az ő magok' megátalkodások, gonoszságok és engedetlenségek.

Ezek és hozzá hasonlók megmutatják, hogy a' császár a' fejedelem' állapotja felől igen szorgalmatos volt. Ezt is hozzá teszi: „Meglásd, hogy ha elég néped, elég álgyud, elég golyóbisod; és ha elég porod vagyon-e? Mihelyt megfogyatkozol mindjárt írj, és küldök valamennyi kívántatik.“

Végezetre elmenvén 's elhagyván a' császárt, méne egyenesen a' partra ugyan olyan göggel és pompával, holott minden főfő rendnek azt megköszöné. A' császárnak azon hajójában vissza vitetvén a' fejedelem, az övéivel együtt békével a' táborba vissza méne, és gyorsasággal Fejérvárra méne, júliusnak 17-dik napján. Holott tanácsot tartván azon holnapnak 28-dik napjáig az álgyuk' vontatásában és éléseknek elrendelésekben késék. Végezetre ugyan azon napon menvén a' táborba, melyet az ő népe Kolozsvár mellett jártatott vala, az elvesztet] dolognak] vissza nyerésében volt foglaltos.

Azoknak nevek, kik a' fejedelemmel jelen voltak a' török császár előtt a' sátorban: Csáki Mihály, Békes Gáspár, Apaffy Gergely, Kapitány György, Bánffi Gergely, Telegdi Miklós, Bornemisza Farkas, Bég Pál, Telegdi Mihály, szebeni polgármester (Miles Simon), Orbán Miklós, doctor Blandráta.

Ezek így menének végben azoknak tanuságokra, a' kik tudnak vagy akarnak élni a' példákkal. Anno ab incarnato Christo 1566.

1.

**1565ben januarius' 22-dik napjára Kolozsvár-
ra hirdetett 's ottan tartatott országos gyű-
lés' törvényczikkelyei.**

Mű második János, istennek kegyelmességéből Magyarországnak, Dalmatiának, Horváthországnak 's a't. választott királya; adjuk emlékezetére, jelentvén az kiknek szűkes (szükséges) mindeneknek, hogy az mű országunkbeli híveink, magyarországiak, és erdélyiek, három nemzetek: nemesek, székelyek és szászok nyujtották és jelenték bé nekünk az ide alá megirt articulusokat ez mostani országos gyűlésünkben melly ide Kolozsvárra mű királyi parancsolatinkból, és közönséges akarattal végeztettek és szerkeztettek könyörögvén nekünk aláztatosan, hogy ugyan azon articulusokat erőssé, kedvessé és kellemetessé tévén, kegyelmesen megconfirmálnók; melly articulusoknak folyása e'képpen következik:

„Erdélyország' és Magyarországból Szathmár, Közép-Szolnok, Kraszna, Ugocsa, Bereg, Máramaros és Bihar vármegyék' aláztatos végezése, szent Vincze' napjára ő felségétől Kolozsvárra hirdetett közönséges gyűlésben, 1565. esztendőben:“

„„Felséges Kegyelmes Urunk! nagy hálákat adunk Felségednek mű az Felséged' reánk való nagy gond viseléséért, kit nem csak értünk, sőt ugyan megtapasztaltunk; de ha az elmúlt napokbeli hadban Felségednek úgy nem szolgálhattunk, az mint az Felséged' méltósága és az szűkség kívánta volna, ezt mű nekünk Felséged kegyelmesen megbocsássa; ez után is az mű hívségünk szeréut minden terhet, fáradságot és

költséget viselni akarunk, valami Felségednek méltóságához, ez országnak megmaradására tartozik, isten' segítségével.

Továbbá hogy te Felséged azt adja értenünk, hogy az miolta az úr isten te Felségedet működünkbe hozta, mind azolta is nem szűnt meg Felséged minden úton, közönséges csendesség' és nyugalom' követésben, ezért mű nagy hálákat adunk az úr istennek, hogy ő szent felsége te Felségednek erre való indulatot adott. Még is könyörgünk Felségednek, mint kegyelmes fejedelmünknek: ez után is, főképpen az hatalmas császárnál, és az miben Felségednek isten módot nyújtott, Felséged meg ne szűnjék mind magára mind országára való gondviselésről, hogy minden felől csendességben maradhasson Felséged' birodalma.

Miért pedig Felséged ezt adja előnkbe, hogy még most is nem szűnik az német fejedelem Felséged ellen, és birodalma ellen hadat indítani; minemű, és mennyi az légyen, Felségednél, hiszszük, hogy az nyilván légyen. Annak az hadnak eltávoztatására mű nekünk úgy tetszik, hogy Felségednek olly hadakozó népe légyen, hogy ki ne egy holdnapig, kettőig lehessen, hanem mind addig míg az szükség kívánja. Mű azért sem fejünket sem vérünk' hullását, sem marhánkat az Felséged' életéért, és hazánk' megmaradásáért nem kiméljük. Mű erdélyi nemesség ez nép' tartására, és a' Felséged' szükségére adunk minden kaputól, az első számlálás szerint, egy pénz' héján, egy egy forintokat, és az felett az három nemzetül másfélezer ember' tartására adunk azon első kapuszám szerint negyven, negyven pénzt; kiket három hétre Thordára az ő Felsége' pénzszedője Ambrus Deák' kezébe bészolgáltatunk.

Az két nemzet is: az székely és szász uraim egyenlő terhet akarnak viselni az nemességgel.

Mű is Magyarországból mindenekben készek vagyunk te Felségednek engedelmes hívséggel lenni, azért az Felséged' gondviselésére, költségére adunk Felségednek az elébbi rovás szerint egy egy forintot, és az 500 lovag' tartására ötven ötven pénzt; kiket az feljül megmaradott három hétre az te Felséged' pénzszedője' kezébe szolgáltatunk.

Ez mellett könyörgünk Felségednek mind mű erdélybeli három nemzet, és mind magyarországbeli hívei, hogy Felséged vegye kedvesen, és ennyi sok terhviselésünk és közönséges romlásunk közt vegye elég neven.

Az erdélyiek' hadakozásoknak módjáról.

Mikor a' szükség kívánja, minden nemes ember, a' mű régi módunk szerint, tizenhatodával jó szerrel készen légyen, hogy az hová a' szükség kívánja, és ő felsége parancsolja, ott lehessen.

Az község' hadakozása így rendeltetett: hogy kapuszám szerint fejenként készek legyenek; tíz kapuról egyik puskás légyen porral, glóbissal, másik kéziyes légyen, az nyolcza dárdás; ezeknek egy szekerek légyen; az szekéren fejsze, fűrő, ásó, kapa, tekenyő légyen; az mellett élések légyen, hogy az hol a' had jár, az országot pusztaságtól oltalmazhassák.

Az egyházhelyi nemesek ilyen móddal legyenek: hogy az kinek egész ekebarma vagyon, egy lóval jó szerrel légyen, az kinek fél ekebarma vagyon, az puskás légyen, és annak pora, glóbisa légyen.

Az kik szolgák, azok képekbeli embert jó szerrel állassanak magokért az ország hada közé; ott járjanak és szolgáljanak az fejedelemnek, és az országnak; ne úgy, mint az elmúlt hadban történt.

Nemes embert, vagy székelyt fő embert, vagy lófejet senki semmi némű okon ő felségénél egyéb senki honn ne hagyhasson, ő felsége' erős megbüntetése alatt.

Az urak is mind várak' tartományából, mind egyéb jószágokból ugyan ehhez tartsák magokat és jószágokat, ne úgy mint ez előtt történék.

Az két nemzet is: a' székely és az szász uraim egyenlő terhet akarnak viselni az nemességgel az hadakozásban is, mint az adó fizetésben.

Az magyarországbeliek' hadakozásoknak módjáról.

Miért hogy az magyarországbeli nemesség ez ideig az oda fel való articulásokhoz tartották az hadakozásban magokat, urunk ő felsége is nem akartván ebben semmi újítást tenni, avvagy változást tenni, kegyelmesen engedte: hogy húszadát, ötödét az magyarországbeli nemesség elkészítsék és készen tartsák; úgy hogy valamikor az szükség kívánja, és ő felsége parancsolja, személyek szerint az nemesség húszadával, ötödével induljon hadakozóképpen jó szerrel; ha pedig a' szükség úgy kívánja, az rovás szerint fejenként, az erdélyi község' hadban létele' rendelése szerint készek legyenek elindulni, azon szertartással és készülettel hadakozni tartozzanak; úgy hogy tíz kapunak egyik puskás, másik kéziyes, és az nyolcza dárdások legyenek, szekerekkel és egyéb oda fel megirt készülettel.

Az egyházhelyi nemesség dolgából ugyan azon rendtartás rendeztetett, az mi az erdélyi egyházhelyi nemesség felől.

Az urak is rendek szerint való terhet tartozzanak viselni az több nemességgel.

Az kik szolgák, azok is az felől megirt articulushoz tartásuk magokat.

Magyarországban az kapuszám' fogyatkozása felől végeztetett ez: hogy minden faluból az teljes kapuszám bészolgáltassék, avagy ha pusztulást mond lenni az nemes ember, az faluban a' szolgabíró az rovóval és az viceispány menyjenek ki, számlálják azt a' falut újabban, és úgy vétessék az adó mint az számlálás találtatik.

Hogy a' törvény' dolgában senkinek fogyatkozása ne essék, végeztetett: hogy az octavák esztendőnként hátra ne hagyassanak; de minden nemzetnek ez előtt való articulások' rendi szerint törvényjek szolgáltassék, melly octavákat az gyűlések meg ne háborítsanak. De az gyűléstételeket egyéb időre rendelje ő felsége, hanem ha olly szükség kényszerítené ő felségét, kiben egyéb semmiképpen nem lehetne.

Az törvénytételek után penig az sententiákat ő felsége exequaltassa személyválogatás nélkül, és minden causák Lajos Király' halálától fogva megítélessenek.

Végeztetett ez is mint ez előtt gyűlésben is elvégeztetett volt: hogy ha urunk ő felsége valamely híve' könyörgésére prorogatoriát ad, az táblán törvény szerint megláttassék, és ha decretum, vagy régi Magyarország' szokása ellen kérte valaki az haladékot, törvény szerint meg ne tartassék.

Nyilván vagy on ez is: az új kastélyokból, erősegekből mennyi kártételek, bosszuk község' romlására szokott esni; tettszett azért országul az ő felsé-

ge' híveinek, hogy senki ő felsége' engedelme nélkül új erősséget vagy kastélyt ne csinálhasson hitetlenség alatt, és az melly kastélyok vagynak, ő felsége megláttassa, megítéltesse hasznosok-e vagy károsok az községnek; az haszontalanokat elvonassa ő felsége; az hasznosok pedig és község' javára valóak megtartassanak, kire választassanak minden nemzetből két két személyek, kik megítéljék, ha megmaradandók, vagy elvonandók legyenek.

Végeztetett ez is egy akarathból: hogy az kolozsmonostori leveleket, privilegiumokat és az nemesség' igazságára való registrumokat ő felsége vitesse Fejérvárra, hogy az káptalanbeli levelekkel együtt legyenek; választassanak gondviselők; méltó, hív és jámbor személyek' gondviselése alá adassanak, kik az előtt tisztek szerint erre gondot viseltenek, kiknek ő felsége kegyelmesen fizetést is tégyen.

Az cathedraicumot az nemességben való külföldi plébánusoknak ő felsége a' nemesség' könyörgésére itt Erdélyben kegyelmesen megengedte; de úgy hogy ez kívül ország' szükségére ha valami adójok az szász papoknak történik az régi szokás és rendtartás szerint az fiukáptalanok az szász papokkal egyetembe, kiki mind az ő részét megszerezze, és ha valahol exemtálva volnának, kik girával tartoznának, régi szokás szerint ő felségének mindenütt bészolgáltatassák.

Az székkelyföldön való cathedraicumot is ő felsége az ország' könyörgésére az ministereknek, kik tiszta evangeliumot hirdetnek, és az Christus' szerzése szerint az sacramentumokat szolgáltatják, keresztényi kegyességből kegyelmesen megengedte.

Az pápások pedig, miért hogy az ő régi jövedelmek éppen megtartatnak, öreg misékből, keresztjárból, purgatoriumból lelkeknek megszabadításából,

búcsujárásból és érdemek' osztogatásából, és efféle érdemek' gyűjtéséből tartozzanak az cathedraicumot régi szokás szerint megadni.

Az székelyvásárhelyi scholához az harmadfél száz forint segítséget ő felsége az megholt kegyelmes asszonyunk' levele' tartása szerint ez esztendőben is megadatta, ez jövőendő esztendőre is megadhatja isten' segítségével; mert kedves ő felsége a' tanuságnak és a' tanuló személyeknek.

Az fejevári schola' megépítésére, jövedelemnek ahhoz szakasztására és tudós személyeknek tartására, kik görögöt, deákot tanítsanak, és az egyházi szolgálat naponként isten' tisztességére hogy öregbedjék, ő felsége jóllehet az keresztényi kegyességből az előtt is gondolkodott róla; de az ő kegyelmek' országul való engedelmes intésekre és kívánságokra olly gondot akar viselni, úgy akarja megépíteni az fejevári scholát, hogy országul ő felségével egyetembe kedveskedhessünk.

Az magyarországbeli 'nemesség' jószágok' dolgát, kiket ő felsége hitetlenség névvel eldonált volna, ő felsége az ország' könyörgésére ebben hagyta, hogy valamelly nemes emberek az ő felsége' hívségére megtértenek, és az ő felsége' parancsolatjára ez gyűlésben jelen voltanak, és a' több hívek' módja szerint az ő felsége' hívségére magokat hittel kötelezték, még ha ő felsége ellen az vármegyékkel egyetembe, sőt a' vármegye kívül is szolgaságra magokat kötelezven, ő felsége ellen fegyvert vontanak volna is, mindeneknek jószágok megbocsátassanak ilyen ok alatt, hogy az donatariusok az mi igazságokat az jószágban remélik, az jószágok' birodalma kívül szabadon kereskessék, vagy volt ellenmondás, vagy nem volt; kiknek leveleket ő felsége erejében hagyja, mintha

ez előtt csak két vagy három héttel költenek volna, kikkel az törvény' folyása szerint járjanak el.

Az eldonált jószágoknak megbocsátásában pedig ilyen szertartás rendeltetett: hogy valakik az feljül megírt articulus' módja szerint ő felsége' hívségére tértenek és hittel teljes életekben ahhoz kötelezik magokat, az vármegye' viceispányát és az szolgabírást vegyék melléjük, és az articulus' erejével kérjék meg az donatariusoktól jószágokat; kik harminczkettőd napig tartozzanak megbocsátani az jószágoknak örök becsűje alatt, kit há meg nem bocsátának, az ő felsége' főkapitánya az Tiszán innen való vármegyékben, Ugocsa vármegye kívül, mindenütt az jószágot az donatariusok' kezéből vegye ki, és adja meg az örökösöknek, és a' jószág' becsűjéről is vegyen eleget az engedetleneken.

Ugocsa vármegyében pedig, és a' Tiszán túl Hagymási Kristóf kényszerítse az donatariusokat megadni az elfoglalt jószágokat az örökösöknek az feljül megírt rendtartás szerint.

Az kik pedig az más párton szolgák volnának, és most oda vagynak, ez articulusoknak adásának napjátul számlálván negyven napra tartozzanak ide az ő felsége' hívségére jószágok mellé baza jöni; és valakik meg nem jönének, negyven nap után ő felsége jószágokat szabadon eldonálhassa valakinek akarja.

Az kik az eldonált jószágokban processussal vagynak, ő felsége kegyelmesen megtartja őket benne.

Értjük, hogy Biharvármegyében sok jámbor nemes népnek fogyatkozások vagy az törvény' nem szolgáltatásáért, holott csak egy nap szoktak széket ülni és törvényt tenni; azért hogy e'féle fogyatkozás ott az vármegyében megépítség, végeztük egyenlő akarrattal: hogy ott a' vármegyében is, úgy mint itt benn Erdélyben, két egész nap ítéljenek, és harmad nap

pecsételjenek; sőt egyéb vármegyékben is ott künn Magyarországon ezen rendtartás tartassék meg.

Végeztetett ez is ő felsége' kegyelmességéből: hogy az transmissiók, ha kik vagynak készen, ez gyűlésnek vége lévén, mindjárt megitéltessenek.““

Mű azért megmondott híveink' könyörgését vévén és kegyelmesen meghallgatván, ez feljül megirt articulusokat minden pontjában jóvá hagyjuk, erősítjük, confirmáljuk, és mind mű magunk megtartjuk 's mind pedig egyebekkel megtartatjuk. Költ az mű városunkban Kolozsváratt, gyertyaszentelő boldog asszony nap előtt való hétfőn, úr' születése után 1565-dik esztendőben.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában, és a' brassai levéltárban.

Ez Erdélyben harmadik országos gyűlés, mellynek törvénczikelyei magyar nyelven irattak.

2.

1566-ban május' 28-kára Thordára hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Joannes secundus, dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini regnicolae hungari et transsilvani, nobiles, siculi atque saxones exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in comitiis partialibus ad feriam tertiam proximam ante sacrosanctum festum pentecostes ex mandato nostro regio in hoc oppido nostro Thorda celebratis, paribus eorum votis conclusos; supplicantes nobis humilime, ut nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes clementer confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hunc in modum:

„Ezek az articulusok és könyörgések, mellyek iratattanak az partialis gyűlésben, melly gyűlés kezdetett király ő felsége' parancsolatjából Thordán pünköszt előtt való kedden, az erdélyországbeli három nemzet közül és magyarországbeli választott személyek, ő felsége' hívei által 1566-dik esztendőben:“

„„Megértették 'az te Felséged' hívei reájok való szorgalmatos gondviselését, kit az végre mivelte te Felséged, hogy mivel hazánkban az Felséged' oltalma alatt feleségünkkel, gyermekünkkel, községünkkel békességgel megmaradhatnánk; melly gondviselés hadakozást is kívánna; melly hadakozásra költség és egyéb féle élés is kívántatik.

Annak felette kívánta te Felséged híveitől érteni, hogy generalis kapitányságra, tábornester-

ségre, strázsamesterségre, vásárbiróságra, sáncz-mesterségre és álgjuk' hordozásának mesterségére kiket kellene választani.

Továbbá jelentette volna te Felséged híveinek azt is, hogy az többféle élés között az hatalmas török császár' konyhájára 200 mázsa vaj kívántatnék, de maga az egyébféle élésadásból te Felséged híveit megkimilené, csak hogy minden két kaputól rovás szerént községüinktől szolgáltatnánk egy egy kolozsvári ejtel vaját, és hogy szerectetnénk az Felséged' hívei minden kaputól rovás szerént fél kolozsvári köből lisztet, és azt vitetnéjek az Felséged' hívei az ő községekkel az tábor után pénzre és választanának az Felséged' hívei ugyan mostan közülök olly jámbor hív személyt az lisztnek eladására, ki az árát igazán megadnája az szegény községnek.

Továbbá hogy rendelnének az Felséged' hívei az had' szükségére való mészárosokat, kik idején vágó barmot szereznének; kovácsokat, kik patkóknak viselnék gondját; borbélyokat és ácsokat, kik az ő szerszámokkal készülnének el, és mind ezek olly készülettel lennének, hogy az hadnak fogatkozása ne lenne. Ezekre te Felségednek mind kegyelmes urunknak az Felséged' hívei ilyen renden felelnek:

Látják az Felséged' hívei az dolognak nagy voltát, ugyan ottan az szükségnek is jelenvaló voltát, melly nézi megmaradásokat; annakokáért miképpen ennek előtte való időkben te Felségednek mindenkoron kedve és akaratja szerént szolgáltatnak az Felséged' hívei, azonképpen most is valamire magokat és községeket elégnék itélik lenni, azon hívséggel akarnak te Felségednek szolgálni. Azért ez mostani költségekre az nemesség az ő

jószágokról rovás szerint minden kaputól adnak 99 pénzt; velek öszve az magyarországi atyjokfiai is, Felséged' hívei hasonló terhvitelére ígérnek magokat.

Ezt pedig az adót ez jövőendő keresztelő sz. János' születése' napjára Thordára Felséged' pénzszedője' Csáki Ambrus' kezéhez bészolgáltatják.

Ezen adó mellett az előtt való adóból is, ha mi restantia vagyon, készek az Felséged' hívei bészolgáltatni szokott birságlással is; csak hogy az Felséged' pénzszedője minden vármegyékre megigazítatott regestrumból küldjön restantia regestrumot ki, és az székes helyen megolvastassák az vármegyék' ispányi székekben az nemesség előtt, és úgy igazítsák igazán el az restantiát.

Az generalis kapitány' választása felől pedig és az több hadbeli gondviselők felől az te Felséged' hívei engedelmesen jelentették vala azt, hogy te Felséged híveit, és valamelyiket mi rendbeli szolgálatjára elégnék itélné lenni, mindeniket azzal szolgáltatnája. Te Felséged ezt hallván híveitől, mint kegyelmes fejedelmünk, mind ezekről gondot viselvén, elrendelte és elválasztotta ez tiszteknek és szolgálatoknak viselésére hívei között ilyen fő személyeket:

Az nagyságos Hagymási Kristófot országnak generalis kapitányának; tábori mestereknek Károli Diénest és Tompa Istvánt; strázsamestereknek Orbai Miklóst és kiskendi Baládfi Ferenczet; vásárbiráknak Frátai Gergelyt és Sz. Mihályfalvi Péter Deákot; sánczmestereknek Valkai Miklóst és Mátyus Jánost; álgukhoz látó mestereknek Forró Miklóst és Farkas Mártont, ki száz lovaggal őrizzen az álguk mellett. Kiről mű nagy hálákat adván, örök-

ké való hívséges szolgálatunkkal igyekeztünk Felségednek megszolgálni.

Továbbá Felséged' hívei készek az rovás szerint minden két kaputól az egy egy ejtel vaját és az te Felséged' parancsolatja szerint Gyulafejervárra az feljül megirt sz. János' napjára az udvarbiró' kezéhez bészolgáltatni.

Továbbá Felséged' hívei ígértenek az Felséged' parancsolatja szerint ez mostani expeditiora segítségül, és nem fizetésért minden kaputól rovás szerint egy egy kolozsvári negyed lisztet, melyeket készek fel is vitetni akár Dézsre, akár Bánffí Hunyadjára, az mellyikre Felséged parancsolja, de küljebb valahová az Felséged' tábora után semmiképpen nem vitethetik; azért könyörgünk Felségednek egyenlő akarattal Felséged' hívei, mint kegyelmes uroknak: hogy ezeket mostan, vegye elég neven és ne kényszerítse őket községekkel egyetemben olly tereh' viselésére, kit ők el nem viselhetnek; hogy mind mostan 's mind ezután szolgálhassanak községekkel egyetemben te Felségednek. Mert nyilván, vagyon Felségednél, hogy az nemességnek tizenhatodával táborban kell lenni, valahol Felséged parancsolja lételét; az vagy ha az szükség úgy kívánja rovás szerint, az vagy fejenként fel kell venni községeket, és igaz elég gond és tereh lészen az szegény községek az mü élésünk' hordozása; mert mü nélkünk nincsen hová nyuljunk egyebtűvé, hanem csak az mü szegény községünkhez. Hikkel egyetemben istennek segítségből úgy akarunk gondot viselni élésünkre, hogy az Felséged' szolgálatja, az mihez mü elegék lehetünk, mü rajtunk el ne muljék.

Ezbeli könyörgésünket is hogy meghallgatta te Felséged, és úgy mint mostan, elég neven vette az

egy egy negyed lisztet, csak hogy ezen jövődő sz. János' napjára azt elkészítsék és osztán az mellyik helyre az két megnevezett helyek közül Felséged parancsolja, mindjárt késedelem nélkül vitetessék és hogy ha az szükség kívánja, az után ismét más negyed lisztet is minden kapuszámra községünkkel adassunk, és magunkat zsoldosinkkal olly készen tartsuk, hogy Felségednek első levelére mindjárt felülhessünk; mű Felséged' hívei minden hívséggel készek voltunk, vagyunk és leszünk az Felséged' szolgálatjára valamennyire erőnk lészen.

Ha Felségednek pedig egyéb módja nincsen az élésnek elvitelében; tehát nékünk úgy tetszik, hogy Fogaras' földéről Felséged elég szekeret szerethet, mert ők eleget nyugottanak az mű községünknek sanyaru fizetése és szolgálatja mellett; azok szüntelen hordhatják ez megnevezett helyekről Felséged' tábora után az élést.

Ha pedig mind ezekre elegendek nem lennének, vagynak Felségednek országában mezővárosi és tartományi, kinek Felséged könnyebítsen meg ez mostani fizetéstől, és segítse Felséged az ő élését velel vitetni.

Az élés' küljebb vitele felől való végezést ő Felsége hagyta azkorra, mikor nyilván megérti, az élést melly felé kelljen indítani; kit megád érteni országának, és végezni akar ő kegyelmekkel.

Hogy te Felséged hívei' könyörgését kegyelmesen meghallgatván, az mű szabadságunkban munket megakar tartani és munket az szokatlan tereh viseléssel, tudniillik: sánczásással, sánczban való állással, kasfonással és töltéssel, mezőn való strázsa állással, ostromdolgával és egyéb ezféle szolgálatokkal, mellyek illetik kiváltképpen az fizetett népet, nem akar bántani, hanem ezekből kegyelmesen ment

té hagyni; ezt az Felséged' hívei három nemzetül, és magyarországbeli hívei örökké megakarjuk szolgálni mint kegyelmes urunknak.

A' szász uraim' darabontinak az minémü fogyatkozását jelenti te Felséged, azzal mentik magokat, hogy ennek előtte ugyan nem lehettek kézszebben és jobb szerrel, de arra ajánlják magokat Felségednek, hogy az mint jobban lehet, fel készítik és kedve szerént szolgálni akarnak ebben is Felségednek mint kegyelmes urunknak.

Az szász pap uraim' könyörgések Felséged' szemei előtt vagynak; ugyan ezen dologért munket is meglettek vala; vetik elégtelenségeket, kit mti is értünk, hogy ilyen nagy terhnek viselésére elégtelenek. Azért könyörgünk Felségednek együtt ő vélek, hogy Felséged mérsékelje meg az ő elégtelenségeket, az terehviselést könnyebítse meg Felséged, de ne úgy, hogy Felséged más rendbeli híveit terhelné az ő könnyebítésekkel, hanem azt intézzemeg Felséged, hogy mennyi álgyuval éri meg szükségét, és kit ők is könnyebben elvihessenek; mert jobb kevésnek jó hozzája való szerrel meglenni, hogy nem mint soknak szertelenül.

Az száz pap uraim' lovok, szekerek mellészükségnek tetszik, hogy minden dekánságból egy egy sáfárt bocsássanak költséggel az pap uraim, kik az lovoknak szükségekre gondot viseljenek, hogy éhség miatt meg ne fogyatkozzanak; mert lehetetlen dolog az szekérvezetőknek az két két forint hópénzből lovakra költeni.

Továbbá, miért hogy az két nemzet Felséged' hívei között, tudniillik az nemesség között egyfelől és más felől az szászság között az egymás között való törvénykedésből nagy sok egyenetlenségek voltanak; azé t akarván az egyenetlenségnek véget vetni és

az jó egyenösségre utat nyitni, ilyen módot rendelkeztek köztek: hogy az mikor valamely személynek az szász uraim közül dolga és perei lesz valamely nemes embernek jobbággyával, avagy szolgájával, tehát módja szerint kérjen törvényt az szolgabíró által az földes urától felőle, az nemes ember pedig tartozzék bizonyos napot hagyni, mellyen egy szolgabíró előtt tartozzék az jámbor szász törvényt tenni; ha pedig azon az törvényen meg nem akarand az szász elégedni, vihesse az vármegyére, az mellyben az az falu vagyon, az hun az törvény lett, és az szolgabíró tartozzék az vármegyében azon első széken az törvényt bémondani; nyargalásért az szolgabírónak tartozzék az felperes 12 pénzt fizetni; ott az vármegye azon első széken megítélje az törvényt, és ha ismét valamelyik fél nem igazolja az vármegye tette törvényt, tehát appellálja az ő Felsége' székére, és az vármegyén egy forintért tartozzanak kiadni az transmissio levelet, és az mikor urunk ő Felsége' tábláján törvény lesz az akár melly terminuson, az ország' elébbeli végezése szerint az transmissiók megítéltessenek. Ha pedig valamely nemes emberrel ő magával történnék per valamely szász urainknak lenni, tehát az vármegyén keresse az felől megíratott módon; az ő Felsége' székre mindenik félnek szabad legyen appellálni.

Viszontag esmét ha valamelynek az nemes uraim közül vagy magának, vagy jobbággyának dolga lesz valamelly az szász uraim közül, akár falubeli emberekkel, vagy kerített városbelikkel; tehát minden széken az székes bírótól kérjen törvényt, és az székbíró tartozzék egy bizonyos napot az törvénynek hagyni, és az hagyott napon törvényt tégyen haladék nélkül tanácsival egyetemben, és ha az székes helyen való törvényt valamely fél

nem igazolja, tehát appelláljon Szebenbe az szász-ság' eleibe; az székes biró pedig 12 pénzért tartozzék kiadni az transmissio levelet, és ott Szebenben az mellyik gyűlése az szászágnak akkor az appellatio után közelebben következik, azon első gyűlésben tartozzanak az szászok megitélni minden egyéb szászok között való törvényeknek előtte ha mind az két fél jelen lenne, ha pedig valamellyik fél absens volna, tehát hatod napig megvárja, és osztán non obstante absentia partis alterius törvényt lássanak benne, és ha az ott való törvényt is valamellyik fél nem igazolja, appellálja az Felséged' székére, és ott is csak egy forintért tartozzanak kiadni az transmissio levelet, az mint az vármegyékben adják ki.

Továbbá panaszkodnak azon is az szász-uraim, hogy volnának közöttök azon önnön polgári rendeken személyek, kiknek az nemes uraim között jószágok vagyon, kikkel minden terhet az ország között viseltetnek, viseltettek ez ideig is; ő magok személye felől pedig viszontag minden terhet az város között viselnének, de maga az vármegyék' ispányi erőltetnék ezféle polgár uraimat arra, hogy az vármegyékbeli jószágokról az asoldosok' felét személyek' helyében is mindenik hadakozó embert adnának az nemesség' közibe; miért pedig hogy az személyi szolgálatra minden ember ott tartozik, az hun állatja szerént való lakása vagyon, végezték egyenlőképpen ezt az Felséged' hívei: hogy az szász uraim jószágokról megérik asoldosokról az ország' közibe, és személyekért hadakozó embert nem tartoznak állatni, hanem az város között, az mellyben lakások vagyon, szolgálni tartozzanak az város' törvénye és rendi szerént.

Továbbá könyörögnek te Felségednek az szé-
kely főnépek és velek egyetemben mű is két nem-
zetség mint természet szerént való kegyelmes urunk-
nak és fejedelmünknek: hogy tekintse meg az ő
jámbor hűséges szolgálatjokat azoknak az szemé-
lyeknek, kik nem hogy Felséged ellen támadtak
volna, de sőt inkább Felségednek minden hadjában
hűséggel, jámborul te Felséged' szemei' láttára szol-
gálnak; sok károkat vallottanak; és mutassa im-
már ennyi sok könyörgések után hozzájok Felsé-
ged kegyelmességét, és válaszsza ki azok közül, kik
te Felséged ellen vétetnek; ne nyomorogjanak
azokkal egyaránt való gyalázatban az Felséged' jám-
bor hívei, hanem vévén az Felséged' hozzájok való
kijelentett kegyelmességét velünk egyetemben ez
két nemzettel, Felséged' híveivel hogy buzgó szív-
vel szolgálhassanak te Felségednek mint kegyel-
mes urunknak.

Felséges Urunk, nyilván vagyon az Felséged'
kegyelmes jó akaratja az Felséged' híveinél,
mellyet jelentette ez elmúltidőkben hozzájok ebben,
hogy az ő könyörgésekre az székelvásárbeli os-
kolabeli tanuló deákoknak táplálásokra és oskola-
mesternek fizetésére az boldog emlékezett megholt
kegyelmes királyné asszonyunk', Felséged' szerel-
mes anyja' donatiója szerént méltóztatott eszten-
dönként a' székelv dézmából harmad fél száz fo-
rintot adatni; mostan azért könyörgünk te Felsé-
ged' hívei, mind három nemzetül alázaatosan mint
kegyelmes urunknak: hogy az jelen való esztendő-
re is parancsolná megadatni Felséged azon segítsé-
get az iskolához, és az jövőendő esztendőre is olly
deputatio levelet méltóztatassék adni, hogy ne kény-
szeritetnének az Felséged' hívei te Felségedet ezzel
bántani; hanem az dézmák' administratori és bé-

szolgáltatói, mostaniak és jövőben leendők az te Felséged' kegyelmes deputatio levelére adnájok meg esztendőnként az oskolamesternek fizetésekre és az szegény tanulóknak táplálására, kikből az úr istennek anyaszentegyháza épültethetnék; melly kegyes adományát Felségednek az hatalmas úr isten ezer képpen hasznosan megfizeti te Felségednek. Erről kegyelmes választ várnak az Felséged' hívei te Felségedtől, mint kegyelmes urunktól.“

Nos igitur supplicatione praemissa dominorum regnicolarum, nostrae modo quo supra porrecta majestati, regia benignitate exaudita et clementer admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos et accepta habentes, clementer confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest, seu intererit, observari faciemus. Datum in oppido nostro Thorda, feria secunda proxima post festum pentecostes. Anno domini 1506.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg a' brassai levéltárban.

III. RÉSZ.

**GÁLFI JÁNOSNAK,
BÁTHORI KRISTÓF' és ZSIGMOND'**

**URALKODÁSOK ALATT
ORSZÁG' TANÁCSOSÁNAK
RABSÁGÁBAN KÉSZÍTETT
ÖNÉLETIRATA.**

Historiai bevezetés.

Gálfi János a' 16-dik században Aranyos-székbⁿ Kocsárdon született nemes szüléktől. Tanulását végezvén, 's a' hajdon kor' azon divatozó szokását, mellynél fogva alsóbb rendű nemes ifjak tapasztalás', mivelődés' 's vagyonosodás' tekintetiből fő rangu uraknál évekig elszolgáltak, követni tanácsosnak látván, Csáki Mihályhoz, II. János király' cancelariusához állott szolgálatba. Ott találjuk 1571 kezdetében is; de ezen esztendőben a' fejedelmi széken történt változások, vele is urat változtattak.

II. Szulejman 1566-ban Szigetvárat ostromol-
tatva meghalván, fija II. Szelim 1568-ban 8 évi,
Erdélyt is magában foglaló békességre hajlott Maximiliannal; ez tehát az eddig letartóztatott Báthori Istvánt és Kendi Sándort haza bocsátotta. 1570
ben János is — Szelim' megegyezésén kívül — békét és szövetséget kötött Békes Gáspár' követe által Maximiliannal olly feltétel alatt: hogy ő — János lemondván a' királyi czimről, felséges fejedelem czímmel örökösön bírja Erdélyt, Magyarország' részei' ura czím alatt pedig Biharvármegyét Várad-
dal, Máramarost Huszttal és a' só bányákkal együtt; ezeken kívül még Kraszna 's Közép-szólnok vármegyéket; ellenségei, barátjai azok legyenek, kik Maximilianéi; ennek unokáji közül nyerjen nőt, 's ha magvaszakadtán haland el, az erdélyiek sza-

badon választhassanak magoknak vajdát, de Maximiliannak és következőjinek hűséget esküvendőket.

Mig Békes e' pontok miatt Prágában Maximiliannál mulatott, az alatt itthon II. János 1571-ben nőtlen és magtalan megholt; mi nékie tudtára jutván, Erdélybe vissza sietett, a' vajdai méltóságra nagyon áhítózván; azonban mikor Fejérvárra megérkezett, akkor már somlyai Báthori István — váradi fő kapitány — az ország' rendei által vajdának megvolt választva. Ezt hallván Békes bosszankodva Fogaras'várába, saját birtokába vonult.

Báthori István után az ő testvér bátyja Kristóf váradi fő kapitányságra lépven, szolgálatjába hívá Gálfit; ki a' hívást elfogadván, Csákitól által ment Báthori Kristófhhoz, legszerencsésbeknek most azokat tartván, kik a' Báthoriak' kegyelmében lehetnek.

Nem így gondolkozott Békes Gáspár Fogaras'várában. Ő Báthorinak hűséget sem esküött, hanem inkább bosszantásokkal, sértésekkel illette. Ezért vára 1573-ban ostrom alá vétetett 's fel is adatott; de mielőtt a' feladás megtörtént volna, ő maga onnan kiszökött 's Maximilianhoz Prágába ment. Ott hol attól, hol Szelimtől magának adatni kérte az erdélyi vajdaságot; de Báthori Maximiliannak hűséget esküött, Szelimnek adót ígért, 's így mind a' kettő által meghagyatott a' vajdaságban. 1575-ben Békes még is béütött Erdélybe, hanem sikeretlenül, mert Kerelő Szent Pálnál a' Maros mellett megveretett, az országból kiűzetett 's fő párthíveivel együtt feje' 's javai' elvesztésére ítéltetett.

A' Báthori 's Békes közti viszongás és harcz alatt Gálfi folyvást Báthori Kristóf szolgálatjában maradt, miért tőle majd gazdag és fényes jutalmakat nyert; mert miután Báthori István 1576-ban lengyel királyságra ment 's helyébe erdélyi vajdává Kris-

tóf bátyja választatott; ez Gálfit előbb aranyos-szé-li fő királybiróságra, azután fejedelmi tanácsosságra magasztalta, 's nagy jószágokkal megajándékozta. Milly hálás érzések buzogtak ezekért Gálfi' szívében, bizonyítja az a' meglepő történet, mi szerint az ő javaslatából és eszközéséből a' vajdának Bocskai Erzsébettől született 9 évű fia Zsigmond 1581-ben aprilisban erdélyi vajdának választatott.

A' következő hónapban — májusban — Báthori Kristóf életének 51-dik esztendejében megholt, 's Fejérváratt eltemettetett.

A' kiseded koru Zsigmond' 's Erdély' kormányzására Báthori István lengyel király Kendi Sándort, Kovácsóczi Farkas cancellariust és Zsombori Lászlót nevezte ki 1583-ban, 's mivel azokkal az erdélyiek elégületleneknek nyilatkoztak, helyökbe 1585-ben egyedül Géczi Jánost nagy váradi fő kapitányt tette erdélyi kormányozóvá. Ezen ideiglenes kormányzások' időszakában Gálfi' szerencséje nem csökkent, hanem még nevededett; mert 1583-ban Báthori István által Zsigmond' udvara' marschalljává tétetett; 1586-ban pedig fejedelmi megegyezést nyert Madsinai Ferenczczel kötött amaz egyezésre, mellynél fogva Hunyadvármegyében Rekettye, Nyires, Alblis, Chernisora, Meria, Zotz, Prekedista, Lakur, Polien, Skez, Demsus, Hatyesel, Tatesd, Podienfalva, Petrocz és Várhely nevezetű falukat kapá Charna kastéllyal avvagy várral együtt. Azonban István lengyel király is ezen 1586-dik évben meghalván; Géczi a' kormányzóságról 1588-ban lemondván, Zsigmond maga vette kezébe az ország' kormányát. 's hatalmával Gálfi ellen borzasztólag vissza élt. Gálfi' szerencsétlensége a' Báthori Zsigmond és Böldizsár közötti háborgásból eredt.

Gazdag, hatalmas urat játszott akkor e' hazában Báthori Boldizsár, kinek atyja András, a' Zsigmond' atyjával Kristóffal 's István lengyel királlyal testvér volt. Cselély esetek, cselekedetek visszátkodásba hozák Boldizsárt Zsigmonddal; majd azt kezdék hirtetni, hogy az előbbi fejedelemségre vágyik, törekszik, 's törekvése természetesen csak az utóbbi' megbuktatásával fogatosíthatik. Innen az egyenlenség még nagyobbra 's a' hazát veszedelemmel fenyegetővé nevékedett közöttök. Az ország' tanácsosai tehát értekeződtek 1591-ben: miként lehetne elfordítani a' történhető veszélyt, 's Zsigmond párancsolá, hogy az iránti végzéseiket neki nyíltan jelentsék ki. A' tanács' végzése Kendi Sándor' javaslatából ez lön; Zsigmond és Boldizsár békéltessenek össze; ha a' békítés nem sikerülend, Boldizsár távoztassék el az országból, vagy szükség' esetében öletessék meg. E' határozatot megjelenteni Zsigmondnak — ha ő hallgatást fogadand fel — Gálfi János és Gyulai Pál választattak. Zsigmond tanácsosai' végzésének titokban tartását hittet igéré, még is kijelenté gyontató papjának, és ez Báthori Boldizsárnak; ki azért fenyegetőzván a' tanácsosok ellen, azok magokat a' vajdával vagy fejedelemmel együtt ártatlanoknak állították 's a' Zsigmondnak nevében mondottakat csak Gálfi — 's Gyulaitól származtagnak vallották. Báthori Boldizsár tehát e' kettőt tévén bosszuállása' tárgyává, 1592-ben a' vajda' megegyezésével és katonáival Gyulai Pált saját jószágában — Abafáján — darabokra vagdalatta, 's ugyan azon esztendőben marosújvári kastélyában Gálfi Jánost is elfogatni próbálta; de Gálfi barátjai által előre megintetvén, 's szerette nejétől — Pernyeszi Erzsébettől — azon éjjel, mellyen a' Fejérvárról érkezett katonák' kastélyára rohan-

tak, búcsut vévén, Magyarországra szaladt; ottazonban — Belényesen — elárultatott, fogatott 's N. Váradra hozatott; honnan Zsigmond' parancsolatjából Husztra vitetett. Elbocsátatásáért esdekelték az ország' előkelőji; Kendi Ferencz által Husztról küldött levelében, melyet 18-ik szám alatt találанд az olvasó, ő maga is csak nem kétségbe esőleg könyörgött, de sikeretlenül.

Zsigmond fejedelemségét leginkább nékie köszönheté, 's ezért haláját azzal mutatá meg, hogy Báthori Boldizsár iránti kedvezésből az ártatlan Gálfi' fejét 1593-ban Huszton elűtteté.

A' megöletettnék Pernyeszi Erzsébettől három gyermeke maradt: Péter, Ferencz és Kata, Bagosi Pálné; de e' három közül egyiknek sem született fia, hanem csak leánya; Péternek: Zsuzsánna, előbb Nádudvári Pálné, azután Rhédei Pálné; Ferencznek is Zsuzsánna, Ördög Istvánné; Bagosi Pálnénak, Borbára, Bánffi Farkasné; minél fogva Gálfi' családja fiu ágon már rég kiholt; de leány ágon ma is virágzik.

Várad — huszti rabságában vas lánczai között írni kezdette volt önéletét. Gálfi János, saját tapasztalásain alapított jegyzeteket fűzve abba II. János királyról, Báthori István és Kristóf fejedelemkről; de munkáját csonkán hagyta, hihetőleg hirtelen történt megöletése miatt. Életirata eredetileg megvagyon Hárólyfejérváratt a' püspöki könyvtárban, a' honnan azt a' III. részben közöljük.

Gálfi Jánosnak rabságában készített önéletrajza.

Ártatlan Gálfi János: az atyának, fiunak és szent lélek istennek nevében legyenek minden dolgaimnak kezdeti és végezeti.

Gondolkozván, emlékezem az én születésemnek kisdéd voltáról; de dicsérem az istent, kedves áldása volt rajtam.

Az én születésemnek helye Aranyosföldén Kocsárdon volt, ki székelység között vagyon; de az én eleim ezen a földön jövevények voltak; jó Magyarországról bűdostanak erre a földre. Itt megtelepedvén Kocsárdon az helynek szépségeért és jó voltaért, summán vötte volt az ösem azt a jószágot és örökséget; tudniillik az Aranyosvíze és az Marosvíze között vagyon ez az hely. Az úr isten pedig megékesítette ezt az helyt szép folyó vizekkel és drága szép mezőkkel, kit különb különb féle szép vadak és madarak laknak. Ennek felette pedig kedves búzatermő földe úgy annyira, hogy kedves és gyönyörűséges hely.

Ebben a helyben lött születésem. Tiszta nemes és igaz embereknek maradéka vagyok. Az én atyám tanított engemet az ő házánál; nem tanultam idegen országban, hanem az melly haza szült engemet, ugyan az tanúságban is annak jóvát vettem; nem töltöttem időmet heában; nem laktam sem oloszak között, sem egyéb idegen nemzetségek között.

Az én erkölcsömet és tudományomat megkedvellé ama' szent és dicséretes emlékezetű (II-ik) János királynak cancellarius, Csáki Mihály, kinek udvarában laktam; kedves volt nála szolgálatom.

János király természet szerint való fejedelmünk mikor ez világból kimult volna 1. 2. 3. 4. 5), ki az magyar nemzetnek nagy kár lön: mert jó és dicséretes fejedelmök vala, igazságban és törvény szerint való dologban gyönyörködik vala; hadakozik vala; abban mindenkor szerencsés volt; sok jámborokat más országból béhoz vala; valakinek vitézségét, jó hírét nevét hallja vala, azokat akarja vala hogy mind országában legyenek; jó lovakban és katonai szerszámokban gyönyörködik vala; jámbor tanácsinak tanácsán jár vala; az eszes embereknek becsületek vala nála; — ennek az természet szerint való fejedelemnek kimulása után, küldé hozám az én kegyelmes uram, Báthori Kristóf — kit aztán az úr isten érdeme szerint erdélyi fejedelemségre választott vala — az én meghitt barátomat, Kendi Ferenczet, és kéréte engemet sok ígéretivel hogy lennék ő nagysága' szolgája és híve. Sok szerencsék előttem állván, elhagyám, és adám az én kegyelmes uram Báthori Kristóf szolgálatjára magamat; kinek az én vékony erőm szerint igaz híve és jó szolgája voltam. Váradon lakván ő nagysága mint olyan beteges és romlott ember, tisztet adó, látván az én vékony erőm szerint való szolgálatomat: kedves lön ő nagyságánál az én hívségem.

Történék azonközben amaz ártatlan Békes Gáspárnak házából — mint énnékem — kibúdosni. Mikoron az ő rajta lőtt gyalázatért és kárért bosszút akarna állani és bėjöve az országba hadal 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12): az én kegyelmes uram Báthori Kristóf mellett voltam Váradon; pogánynyal

volt közünk. Ő nagysága pedig kapitányát Géczy Jánost Erdélybe bocsátotta minden hadával a' vajda (Báthori István) mellé. Ő nagysága mellett Báthori Kristóf mellett én voltam; olyan megbúsult állapotjában ő nagyságának sokat is szolgáltam. Megnyugvék az én kicsid szolgálatomban; lőn ő nagyságának ígéreti rajtam: hogy ha az erdélyi vajdát Báthori Istvánt elviszik királyságra az lengyelek, ő nagysága sok képpen megmutatja kegyelmességét rajtam. Az úr isten az lengyelek' szívét arra vette, hogy az erdélyi vajda legyen az ő királyok. Ebben is az isten a' szegény magyar nemzetséghez nagy hatalmasságát mutatá meg, és az Báthori nemzetségnek csillagát így hozá fel az István király' fejedelemtségével, és az én szerencsémnek is így lőn öregbülése.

Mikoron az lengyel király bévitetett volna a' királyságra, egyenlő akaratból és szeretetből választák az igaz és istenfelő Báthori Kristófot (erdélyi vajdának 13. 14); szereti vala pedig egész országot, mert igaz és tökéletes vala minden dolgában; orszagát törvénytelenséggel nem bántja vala; a' törvény igazán szolgáltatik vala.

Mikoron látta volna körülé való forgolódásmat és szolgálatomat: ajándékoza meg ő nagysága engemet aranyos földi királybirósággal; ezt ő nagysága minden dézmájával együtt nékem adá, hogy úgy birhassam mint sajátomat, én utánam az én maradékim is azonképpen. Azután ő nagysága vőn bé tanácsába és akará ő nagysága, hogy a' tanácsurak közül egyik légyek. Esmét ő nagyságának vőm olly kegyelmességét: Várad mellett ada négy falut; Váradon jó házat és jeles szölőket. Ismét ő nagyságának vőm olly kegyelmességét: ajándékozá ő nagysága nékem Bolkácsot és Zsitvét, mellyek szász

faluk; bora, búzája, erdeje sok vagyon. Ismét ő nagyságának kegyelmessége lőn rajtam: adá énnékem Bolia kastélyát minden hozzá tartozó jószággal; melly Boliához én is sok ezer forint ára jószágot vöttem.

Látván naponként az én kegyelmes uramnak ilyen nagy jó voltát rajtam: intém azon ő nagyságát, hogy ő nagysága az ő egyetlen egy fiát, Báthori Zsigmondot hagynája örökössé utána. Melly dologról ő nagysága engemet sokszor megfedde és azt mondá: „Lehetetlen dolog az, (hogy) az minémű nyomorult ország ez, gyermek fejedelmet választana; mért ha ő magok akarnák is az országbeliék, de én még sem engedném, ha látnám utánam való maradékimnak romlását. Az lengyel királynak im írok felöle; meglátom micsoda válaszom leszén.“

Elméne az posta, és az lengyel király megolvaván az levelet, csudálkozik azon, kicsoda merné ilyen practicát indítani es ki kívánhatja az gyermek fejedelmet: mert jajt kiált isten annak az országnak, mellynek gyermek fejedelme vagyon. Nagy haraggal íra az lengyel király az erdélyi vajdának, az én kegyelmes uramnak.

Parancsolá énnékem az én kegyelmes uram, hogy tractálnám mind tanácsinál, mind az városoknak, mind penig az ország' népével (fia' megválasztatását). Az úr isten sok törekedésemnek és intésemnek (utána) az országnak szivét hozzá hajtá és az fejedelemséget megigéré Báthori Zsigmondnak.

Mikoron immár ebben vég válna, az úr isten az ő jámbor tökéletes jó hírű nevű feleségének (Bocskai Erzsébetnek) óráját elé hozá. Az én kegyelmes uram Báthori Kristóf látván kimulását az ő szent feleségének, megkeseredvén rajta, megbe-

tegedék és vivé az ő fiát Kolozsvárra Báthori Zsigmondot, és ott megmutatá országának, ki volna az örökös holtá után 15. 16).

Nagy betegség jöve reá és betegen vivők Fejérvárra. Ott ő nagysága nagy betegségekben lévén megkésérété sok jámbor szolgálait. Hívatá az ő papját, pater (Leleszi) Jánost, ki jámbor, istenfélő és tudós ember vala, és tőn sietvén testamentumot előtte, ezt mondván: „Hagyom az én szerelmes fiamot Báthori Zsigmondot Gálfi János' gondviselésé alá; kérem és intem: hogy nevelje isteni félelemben, igaz tökéletes beszédben; az véneket vele megbecsültesse; tanácsinak szaván járjon; törvényteleniséget fel ne végyen; özvegyeket, árvákat meg ne nyomorétson; az régi szolgálóknak háládatlan ne légyen. Gálfi Jánosnak hagyván Marosujvárat az ő jó és hű szolgálatjáért, tudom: ha isten élteti Báthori Zsigmond fiamat, nem ennyi jószággal tartozik neki, a' kit neki adtam.“ Illyen kevés testamentummal múlték ki ez világ'ól.

Az lengyel királynak mindjárt megírók halálát az mi kegyelmes urunknak Bocskai urammal együtt. A' lengyel király hagyá az testet az föld' színén sokáig tartanunk, tudniillik két esztendőig, és mikoron az ő testét eltemettük volna, lön én gondom az én kegyelmes uramnak Báthori Zsigmondnak gondját viselnöm.

Ismét rende le (a' lengyel király Erdélynek) három praesest: Zsombori Lászlót; cancellariust (Kovácsóczi Farkast), és Kendi Sándort 17). Ezek nem viselék úgy magokat mint az bölcs lengyel király rendelte vala; elhivék magokat, csak az magok hasznát keresvén. Kevés üdeig (viselék) az méltóságot 18).

1.

1567-ben september' 8-kára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Joannes secundus, dei gratia electus rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae e. c. t. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod fideles nostri domini regnicolae hungari, et trium nationum transsilvanarum exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos, in praesentibus eorum comitiis partialibus hic Albae Juliae ad diem nativitatis beatae Mariae ac virginis ex mandato nostro celebratis, paribus eorundem votis conclusos; supplicantes nobis humiliter, ut eosdem articulos et statuta in cisdem contenta ratos, gratos et accepta habendo, gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Az erdélyországbeli három nemzetnek, magyarországbeli nemesekkel egyenlő akarattól szerzett articulusok, mellyeket végeztünk ez részszerént való gyűlésünkben; kit urunk ő felsége hirdettetett ide Fejérvárra, Kisasszony' napjára, Christus urunk' születése után 1567. esztendőben:“

„Alázatosan megértettük az urunk ő felsége' kegyelmes izenetét és intését, hogy az hatalmas török császár' adójára, kinek most volna bészolgáltatásának ideje, szorgalmatos gondot viselnénk, hogy ő felsége az adót aranynyá és ezüstté tehetné.

Ő felsége jelenti ezt is izenetében, hogy az német az hatalmas császárnak igen ad szép szót, kívánja is velle való frigyét, békességet, de ugyan nem szűnik meg az ő szokott cselekedetitől; mert

csak most is Szathmárból az ő felsége' igaz jövedelmét, dézmáját beszédette; szolgálait ő felségének imitt amott fogdoszták, ölték (vagdalták, és bírodalmát foglalták; és ez okokból kegyelmesen int ő felsége münket: viselnénk olly gondot, hogy az néptartás meg ne fogyatkozzék, míg ő felsége ennek nyilvánban végére megyen, vagyon-e állandó, vagy tökéletes frigye német császárnak török császárral avvagy nincsen; hogy az alatt se ő felségén se mű rajtunk országul valami alattomban való véletlen veszély ne történhessék.

Izent ő felsége az restantiák felől is, mellyeket értett ő felsége az pénzszedőktől az ő felsége' adójából hátra lenni közöttünk az vármegyéken, és hogy az sókamarák' jövedelmi igen megcsökken-tenek volna ez okból, hogy a' sókat igen nagyon szokták vágni az kamarákon, és int ő felsége ezekre való gondviselésre, hogy az ő felsége' tárháza ez okokból meg ne fogyatkozzék.

Izent ő felsége erről is, hogy ez országban az ő felsége' hívei jelesben az szászság a' latrok, égetők miatt szüntelen bántatnak; kilnek nyomorúságokat ő felsége nehezen veszi, és kegyelmesen int ő felsége: végeznénk olly módot, rendtartást ez féle latrok ellen, hogy tartassanak meg minden rendek az ő házokban békességgel.

Végezetre jelenti ezt is ő felsége nékünk országul, hogy mostan is vagynak olly személyek, kik az ország' articulusi ellen azt merik késértetni, hogy az országban idegen ember bé mer jöni és itt benn imitt amott mindent alattomban késértetni; híreket hinteni és practicákat indítani; erről kegyelmesen int ő felsége: végeznénk újolan e' végre, hogy immár valaha lenne vége e' féle sok csavargásnak.

Mű azért alázatosan megértvén ő felsége' kegyelmes izenetét, és országul mindezekről szólván egyenlő akarattal így végeztünk:

Miért hogy megemlékezünk róla, hogy istennek kegyelmességéből eleitől fogva mind ez ideig az urunk ő felsége' boldog emlékezetű kegyelmes atyját és ő felségének kimulása után urunkat ő felségét is velünk egyetemben az hatalmas török császárnak való engedelmessége, és ez országnak adója tartotta meg békességes nyugodalomban: most is ezent esmérjük megmaradásunkra jónak lenni. Azért a' nemesség az ő szegény községétől ígér ő felségének ez császár' adójában 99 pénzt az előbbi megrótt kapuszám szerint. A' székely uraim is az ő földönlakozóktól, jobbágyoktól ezent ígérik. A' szász uraim is egyenlő terhet viselnek véleik. Az magyarországbeli atyánkfiai is az előbbeni rovás szerint ígérnek ő felségének minden kaputól egy egy forintot és könyörögnek ő felségének mint kegyelmes urunknak, hogy megtekéntvén az mű szegény községünknek szükségét, fogyatkozásokat ilyen drága időn: vegye ő felsége ezt elég neven; mellyeket ez jövőendő szent Dienes' napjára ő felségének pénzszedője' kezébe Thordára fogyatkozás nélkül bészolgáltatunk.

Miért hogy az népnek megtartását is az ország' oltalmazására szükségesnek ítéljük lenni: erre ő felségének azon kapuk' száma szerint alázatosan ígérünk húsz húsz pénzt; kiket az feljül megmondott sz. Dienes' napjára az császár' adójával egyetemben azon ő felsége' pénzszedője' kezébe szolgáltatunk. Könyörgünk ezen is ő felségének, hogy mind az feljül megmondott okokat mind pedig az szegény községnek elmúlt terhviseléseket, mellyeket ez előtt való időkben az hadakozásokkor élés'

hordásokban zsóld' fizetésekben, és önnön magok' ötöde' hadakozásokban viseltenek: méltóztassék ő felsége ez húsz húsz pénzt kegyelmesen venni; mert az terhviselés és az drágaság az szegénységet igen megfárasztotta.

Az hol ő felsége izent nekünk az közöttünk való restantiák felől, kiket jelent ő felsége közöttünk lenni; mű senkit közülünk olly vakmerő bátorkodó személyt nem esmerünk lenni, ki az ő felsége' jóvedelméhez merne nyulni; láttatik azért nekünk ő felsége' híveinek jónak lenni, hogy ő felsége hívassa pénzszedőjét; értse meg azoktól, hogy ha az ispányok' tunyasága miatt, avvagy penig valamely vakmerő bátorkodó személyek miatt vagyon az ő felsége' tárházának e'féle fogyatkozása, és megértvén ő felsége kicsodák az kártévő személyek: mű is országul könyörgünk ő felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy azoknak, akár kik legyenek, el ne szenvedje ő felsége, hanem büntettesse meg őket érette érdemek' szerint, hogy ennekutána ettől mindenek megtartózzanak.

Az hol ő felsége az sókamaráknak jóvedelmének fogyatkozása felől izent nekünk; ő felsége hí, veinek így láttatik jónak lenni: hogy ő felsége ez országbeli sókamaráit bízna egy jámbor fő személyre, ki ő felségének méltóságát, hasznát és az tárháznak épületit, ő magának is tisztességét megtudná tekinteni; ez lenne olly gondviselő személy hogy minden kamarákra szerzene jámbor, hív dolgos szolgálkat, kik ő felségének szolgálnának híven, hasznosan; ha penig valami fogyatkozás lenne az ő felsége' kamaráján, ő felsége lelné és büntetné ezt az személyt meg érette; mert ha ő felsége ezt szegény legényre bízza, ki sem az ő felsége' méltóságát, jóvát, sem az ő maga tisztességét

nem tudja meg tekénteni, ugyan ezen kár következik ő felségének tárházának az ő tudatlanságok és szegénységek miatt; mert minden maga felejtett, valamint valahogy, de megakar gazdagulni. Azon gondviselő főembernek adja ő felsége az sóvágásnak igaz mérték szerént való formáját, kinél se kisebbben se nagyobbban ne vágassa az sôt.

Az hol ő felsége az gonosztévő személyek felől izen nekünk; ő felsége' híveinek jónak láttatik lenni: hogy ő felsége kerestesse meg az elmúlt időkbeli articulushat, kiváltképpen az frater György' idejében valókat, kit az ország magyarországbeli atyánkfiaival szerzett és végezett vala; értse meg azt ő felsége, minémü rendtartással vala; mert még mü ez ideig ugyan azon articulussal büntettették meg az gonosztévő embereket; most is ugyan nem esmérünk jobb módot hasznosabbat lenni annál.

Végezetre az hol ő felsége ezt adja előnkbe, hogy mü erről is szorgalmatos gondot viselnénk, hogy azféle vakmerő bátor emberek, kik nem félnek az istent, sem tekéntik az úrunk ő felsége' méltóságát, és az hazának jóvát, megmaradását, olly dolgokba merik magokat meríteni, megkéseríteni, kik ő felségének és ez országnak articulusi, végzési ellen vagynak; mü azért ő felsége' hívei mind fejenként könyörgünk ő felségének mint kegyelmes urunknak: hogy ő felsége senkinek illyen nagy vétkét el ne szenvedje; hanem az ő felsége' országával való vegezés szerént büntesse meg ő felsége őket, hogy az bűnös személyért senki jámbor szégyen nevet ne viseljen, hanem az bűnös viselje az ő terhét.

Elöttünk vagyon országul, hogy az elmúlt esztendőktől fogva az sok háboruk miatt az törvénynek szolgáltatása elmúlt, melly dolog miatt sok

jámbor atyánkfiai jószágokban megfogyatkoztanak; azért könyörgünk ő felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy ha az úr isten ez csendességet és békességet, melyet mutatott, megtartja közöttünk: ő felsége méltóztassék az szebeni tavalyi articulások' tartása szerint ez jövődő szent Lukács napban az törvények szolgáltatását elkezdetni és törvényt szolgáltatni, hogy az ő felsége' hívei e' miatt jószágokban, igazságokban meg ne fogyatkozzanak.

Továbbá kegyelmesen megemlékezhetik ő felsége róla, hogy mikor mű országul ez elmúlt tavasszal ő felségével táborban voltunk, az régi szoltás szerint sz. György' napján az ő felsége' dézmájának fele arendáját az okból meg nem adhattuk volna ő felségének; annak megadását ő felsége kegyelmesen balasztotta vala az hadnak leszállásának utána; de miért hogy akkor semmi végzés nem volt róla: hol és kinek adjuk meg az dézmának arendáit; vártuk azt, hogy az arendatornak emberei jönének közinkbe, kiknek az arendát adjuk; az várakozás alatt ő felsége sokaknak közülünk másnak deputálta dézmáját; némellyeket pedig az arendator adott el, kiknek az arendáját megadnók, de azok, az kiknek ő felsége deputálta és az arendator eladta, nem akarják tőlünk felvenni. Könyörgünk azért ő felségének, mint kegyelmes urunknak: ő felsége kegyelmesen engedné és parancsolná meg azoknak, az kiknek az dézmák deputáltattanak, avagy eladattanak, vennék fel arendáit az dézmának tőlünk és eresztenék meg az dézmákat nekünk; mert nyilván vagyon ő felségénél, hogy nekünk abból vagyon jószágunkban, főképpen minden hadakozásunkra, mind egyéb szükségünkre való táplálásunk.

Reá emlékezünk, hogy ez elmúlt sz. Magdolna asszony nap után való szeredára urunk ő felsége nekünk országbeli híveinek ide Gyulafejevárra részszerént való gyűlést tétetett vala ez tekéntetből, hogy az úr isten ő felségét szüntelen betegségekkel látogatja meg; melly gyűlésünkben ő felsége kegyelmesen erre intett vala münket, hogy közöttünk egybe köteleelkednénk, hogy ha ő felségét az úr isten ez világból kivenné, mű magunk között meg ne szakadoznánk, kiből nagy romlásunk következhetnék; hanem egyenlő akarattal választanánk fejedelmet magunknak, miképpen ezt ő felsége az hatalmas török császárnál is megnyerte volna, és nagy költségével ez választásrul levelet is szerzett volna; ugyan akkoron jelentette vala ő felsége ezt is nekünk, hogy ő felsége jószágáról, marháiról testamentumot tett volna, és az executorságnak tisztire ez négy jámbor hív szolgáit: nagyságos Csáki Mihályt, cancellariusát; Hagymási Kristófot váradi kapitányt; Nyesosvski Zanislót, és Békes Gáspárt fő komornyikját választotta volna, kiket ő felsége az executorságnak tisztire meg is kötelezett volna; kivánta vala ő felsége tőlünk is, hogy mű is megköteleznők erre magunkat, hogy mű az ő felsége' testamentumát megtartanók, sőt az kit ő felsége' kimulása után fejedelemül választanánk magunknak, azt is erre megköteleznők, hogy ő is megtartaná és semmiben annak executioját és az executorokat meg nem háborítaná. De miért hogy az gyűlés-levelek, mellyekkel ő felsége münket az gyűlésre hívatott vala, későn hozattanak vala mű nekünk, és nem lehetett vala ez okból alkalmatosságunk, hogy vármegyénként egybe gyűlhettünk volna, és az ő felsége' akaratja szerént bocsáthattunk volna választott atyánkfiait, ez okból mű az ő felségétől előnkbe

adott dolgokra akkoron teljességgel nem felelhetünk vala; de azután, mikor ő felsége ez mostani gyűlésre való leveleit kibocsátotta volna, alkalmazatos időnk lőn hozzája, hogy székes helyünkre gyűlhetünk, és onnat választott személyek jöttenek teljes tanúsággal ez gyűlésre, kik együtt lévén minden dolgokhoz tökéletesen szólhatunk. Azért urunk ő felsége' akarattját előnkbe vévén, és egymással szólván, igaz ítéletből esmérjük: hogy az közöttünk való egybeköteleskedésünk ő felsége' méltósága' tekintetét, és országul közönséges jónkat, megmaradásunkat nézi; jelesen hogy az egyenességből kicsin birodalmak is nevedezni szoktak; az egyenetlenségből pedig nagy birodalmak is elromlanak.

Az testamentum' dolgában is tetszett mű nélkülünk országul, hogy az ő felsége' kívánsága és végzése szerint az ő felsége' testamentuma minden rendben megtartassék; melly testamentumnak az ő felsége' kívánsága szerint consentiáltunk, és országul ehhez választott atyánkfiai által annak subscribáltunk és közönséggel elvégeztük: hogy örök hitetlenségnek büntetése alatt ez három nemzet magyarországbeli atyánkfiaival egyetemben ezekre az ország' jova' megmaradása' keresésére, és az ő felsége' testamentumának executioja' meg nem háborítására kötelesek legyünk; hogy nyilván legyen mindeneknél, hogy ez dologban is, mint egyéb dolgokban mindenkor országul ő felségének engedelmesek voltunk; mostan is abhoz akarjuk magunkat tartani. Kire mű ez megmondott négy executorokkal, és az mostani gyűlésben azok mellé ő felségétől az három nemzetből és magyarországbeli hívei közül választott executorokkal: Telegdi Miklóssal, Bornemisza Farkassal tanácsával, Andrási Márton-

nal, és az mostani szebeni polgármesterrel Miles Simonnal, és az ő felsége' lovag, gyalog kapitányival, udvara' népével, tiszttartóival, minden nemzetből valókkal, kiknek urunk ő felsége országában jószágot és tisztet adott, ugyan itten megirt kötelekedésünknek módja szerint megkötelezzük magunkat; de úgy, hogy ez mostani szebeni polgármesternek tiszti' letétele után az jövőendő szebeni polgármesterek is ezen executorságnak tisztire kötelesek legyenek. Az kötelezésnek penig formája ez:

Esköszünk az atya mindenható istenre, menynek és földnek teremtetőjére, és az mi urunk Jesus Christusra, az ő szent fiára, és ezeknek szent leltére: hogy mű elszakadás nélkül ország' jóvát, megmaradását keressük; úgy hogy ha mikoron az istennek elvégezett akaratja a' mű kegyelmes urunkat magtalan közülünk kivesszi, egyenlő akaratból, nem pártból fejedelmet választunk, és hogy az urunk ő felsége' testamentumát, mellyet ő felsége marháiról és szabad jószágáról fejedelmi szabadsága és méltósága szerint téssen, azt minden cikkelyében helyen hagyjuk, megtartjuk és az executorokat meg nem háborítjuk; sőt minden tehetségünkkel mindenek ellen oltalmazzuk; donatioit, inscriptioit ő felségének, mindeneket, kiket adott, avvagy adna, salvo jure alieno helyén és erejében hagyjuk, és minden törvénytelen, avvagy decretum ellen való folyásoktól tehetségünk szerint oltalmazzuk.

Az kit jövőendőre is ő felsége' holta és magvaszakadta után országul fejedelemül választunk, az feljül megirt dolgoknak megtartására megkötelezzük, és hogy ő felsége' testamentumát minden részében exequálni hagyja és donatioit, inscriptioit salvo jure alieno helyén hagyja és megtartja, és

senkit személyében, sem jószágában ő felségéhez való szolgálatjáért meg nem bántja, és megbántani semmi némű szín alatt nem engedi, sőt valami szolgálatjában történt dolog, az eltétetett dolog léssen.

Az melly atyánkfiai penig ez három nemzetből ez jelenvaló gyűlésünkben nincsenek, azok feől így végeztünk: hogy az ispányok az vármegyélien, és az ő felsége' kapitányi, királybirái az székelység között széklet hirdessenek, kire minden rendbeli nemesek, főnépek és lófejek hívassanak, és ez feljül megirt köteleskedésnek módja szerint megkötelezzék őket, és ezeknek neveket az ispányok, kapitányok és királybirák registrumba írják és ő felségének pecséték alatt írva béhozzák. Az kik penig vakmerőképpen reá nem mennének és nem köteleznék magokat, azok az feljül megirt örök hitetlenségnek poenájával büntettessenek. Az szász uraim' közibe penig, kulcsos és mezővárosokba, székekre urunk ő felsége udvarából hocsásson emberek, kik az polgármestereket, királybirákat, főbirákat, folnagyokat, eskütteket, száz embereket, kik ez gyűlésben nem voltak, és ha voltak is, de meg nem kötelezték magokat, az czéheket, minden tisztsbeli személyeket, sőt tiszt kívül való fő személyeket is azon feljül megirt kötelességgel megkötelezzenek, és ők is mindeneknek neveket, vezették neveket és tiszteket, kiben vagynak, megírják registrumokba; melly registrumokat az polgármesterek, királybirák és az tanácsbeliek városoknak, székeknek pecsétivel megpecsételjenek, és ő felségének az odaválasztott emberi meghozzák; mellyek ő felsége' tárházában tartassanak, miképpen az mű nevünket is, és ez egybe köteleskedésünknek

idején regestrumba irattuk fejenként és ő felségének irva béadtuk tárházába.““

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum clementer, et benigne admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad eorum omnes continentias, clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos observabimus, quam etiam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praedicta civitate nostra Alba Julia, 17-a die mensis septembris. Anno domini 1567.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

2.

1571-ben április' 4-ső napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' végzései.

A' testamentumos uraknak és tanács uraknak, ez országbeli három nemzet atyánkfainak, kik a' testamentumos uraknak kész akaratjokból Judica vasárnapra Fejérvárra, az megholt kegyelmes urunk' halálának kijelentésére 1571-ben gyűltenek; egyetemben való végzéseknek módja rendszerént ez:

„Elősőr végeztetett: hogy a' pünköszt' havának 17. napján légyen az mű kegyelmes urunknak méltósága szerint való testének eltemettetése; a' gyűlés ugyan akkor légyen.

A' gyűlés kezdessék ilyen rendtartással, végeztetett: hogy minden vármegyéről, és minden székekből a' székely uraim közül 10 főszemélyek választassanak az két ispánynyal, és királybirákkal egyetemben.

A' szász uraimék közül minden városokról, székekről a' királybirákkal egyetemben hat hat fő ember jöjön.

A' magyarországbeli vármegyéről azonképpen tíz tíz személy jöjön.

Másodszor végeztetett: hogy az idő alatt, míg a' kegyelmes urunk' testét eltemetjük, tartassék az ország' szükségére és oltalmára másfél ezer ember Thordán, kiknek előttök rendeltük Báthori Kris-

tóf uramat ő nagyságát; ezeknek fizetésék legyen az ország' pénzéből, melly pénz az három nemzet atyáinkfiainál vagy on restantiában; kiről ő Nagyságok a' testamentumos urak parancsolatot adjanak mind az három nemzet atyáinkfiainak, hogy minden késedelem nélkül okvetetlen az hol restantia vagy on beszolgáltatassák Frátai Gergely uram' kezébe, hogy a' népnek fizetése meg ne fogyatkozzék, és Frátai uramnak legyen authoritásában a' menedék' adása azoknak, a' kik a' péqzt beszolgáltatják.

Harmadszor: ez idő közben a' mig kegyelmes urunk' teste eltemettetik, minden gondviselések, és proventus' beszolgáltatása azon állapotban legyenek, mint ennek előtte; a' testamentumos urak viseljék gondját, az ő kezekbe szolgáltatassák.

Negyedszer: az ispány uraim erre szorgalmas gondot viseljenek, hogy mentől hamarább lehet, liki az ispányságból mennél többel lehet ollyakkal, kik a' szolgálatra alkalmasok, azon vármegyebeli nemes személyekkel Thordára jöjjenek, kiknek a' fizető mestertől fizetésék legyen. A' vármegyék' székin is minden ítéletek ez idő közben megszűnnek.

Az ítélő mestertől a' testamentarius urak a' pecsétet békérjék és bévegyék; ez idő közben pedig minden levelek és parancsolatok a' testamentumos urak' nevére járjon, és az ő felsége' pecsétje alatt, kiknek minden rendbéliek engedelmesek legyenek.

Végezetre végeztetett ez is: hogy a' jövődő gyűlésig a' mészárosok egy fontjával, és egy fertályával adják a' hust.

Utólsobbszor ez is végeztetett: hogy az országbeli atyáinkfiak az előbbi articulusok szerint készen legyenek hadakozóképpen, hogy mihelyt a' testamentumos urak parancsolják, indulhassanak. Ezt is

hátra nem hagyván, hogy a' mű kegyelmes urunknak eltemetetésének, és a' gyűlésnek utána Fráta uram számot adjon a' testamentumos uraknak.

Testamentarii sacrae
olim electae majestatis
Hungariae. m. p.

(P. H.)

Találtattak eredetileg néhai üdösb Halmágyi István' gyűjteményében.

3.

**Thamásfalvi Lászlónak 1571-ben április'
5-kén Fejérvárról Thamásfalvi Dénes-
hez irt levele.**

Egregie Domine et frater — dilecte. Perpetuorum servitiorum meorum commendationem.

Istennek kegyelmességéből én mostan egésségben vagyok, kit Kegyelmetek felől is szívem szerént kívánok hallanom. Kegyelmednek azt irhatom, hogy még ez elmúlt szent Gergely' másod napján, börtönhónak 13. napján holt meg király, kinek immár három hete vagyon; ki az mi megmaradásunknak nem öröm. Vajda Istvánt még akkor elküldték az Portára császárhoz, de még is több követeket küldenek, hogy nyilvánban megérthessék: ha megengedi császár hogy vajdát tegyenek avvagy nem; azt értem, hogy ha megengedi is, de az adót két avvagy három annyira teszi a' mint eddig volt; ha meg nem engedi is, az veszedelmet minden nap és minden órában fejünkön várjuk, mert tartjuk hogy reánk akarnak jöni. Az ország közül az urak és az melly fő népek itt vagynak ezt akarják vala végezni, hogy mindjárt ez ország minden hadakozó szerszámokkal Thordára gyűljenek, és negyven napig várják meg az követeket császártól; ha megengedi hogy vajdát tegyenek, tehát az mig adóval győzi ez ország fizessenek az császárnak, ha pedig reánk akar jöni, tehát halálig ezt az földet neki ne engedjék. Eddig az negyven napig minden hadakozó szerszámokkal örök hitlenség alatt Thordán legyenek; negyven nap mulva eltemessék ki-

rályt. Azért Kegyelmednek, mind peng Tamásfalvi Miklósnak sokkal jobb volna egy urhoz állani, hogy fizetése lenne, mert a' nélkül is fejenként hadba kell menni Kegyelmeteknek, ha senki nem fizet is. Urat peng mostan itt minden ember eleget találja.

Az Kegyelmed dolga felől azt mondá énnékem Buda János, hogy Kegyelmednek bizonynal megírhatom, hogy Báthori Kristóf tegnap szeredán szolt Gyulaffi Lászlónak Kegyelmed felől: hogy Kegyelmedet megtartaná ha ellene nem lenne. Gyulaffi László azt mondta, hogy semmi ellene nincsen benne, sőt inkább akarja, minthogy neki annyira fizetése nem volt, a - - - - - szolgája volt, nem maga bocsátotta el Kegyelmedet. Azt mondá Buda János, hogy Kegyelmedhez jó nevet is adott Gyulaffi ugyan Báthori Kristóf előtt; azért Kegyelmed úgy készüljön hozzá, hogy az mustrakor készen lehessen, mert tudom hogy hamar mustra leszen.

Azt mondá Kazta Mihály, hogy Báthori Kristóf Tamásfalvi Miklóst is megfogja tartani; Kegyelmed megmondhatja Miklós uramnak.

Az én dolgom felől azt írhatom Kegyelmednek, hogy ezután az itt való lakással semmit nem gondolom hogy használhatnék, mert az olta hogy király megholt semmi irásunk nem volt; ez után sem leszen egy csepp is, mert ezután ha szinte vajdát tehetnének is, cancellarius senki nem lenne, hanem egyik itilömaster járna a' vajdával, az peng magának való ember lenne. Azt hiszem peng, hogy az uramat el is bocsátja, mert nem hiszem hogy egy avvagy két inasnál úgy többet tartana. Az olta minden nap csak készit költünk, sohonnet egy pénz erő jövedelmünk is nincsen. Egy paripát is vöttem vala az székeltek között, kit harmad nap-

ja vagyon hogy ide hoztak, azt is pénzemen kell tartanom, jóllehet hogy miért vettem most is megadnák érte — én voltam, de még el nem adtam, mert háza akarok vala kérédeni az urtól, hogy addig az negyven napig, míg az követeket, postákat és Békest is várnák, ne költenék itt, hanem lennék otthon, azután ide jönék, és ha módom nem lehetne benne, hogy az urnál maradjak mennék — — — — — ha pedig addig történet szerint háza nem megyek, Kegyelmedet kérem, hogy ha leszen kitől írjon vagy izenjen Kegyelmed nekem arról. Az hatalmas isten cirtsza meg Kegyelmedet. Írtam Fejérvárat szent György havának ötödik napján, csötörtökön. Anno domini 1571.

Ladislaus Thamasfalvi

ut fr. dom. vrac m. p.

Az eredeti levélből.

4.

1571-ben majus' 24-kén Fejérváratt tartatott országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, vajvoda transsilvanus, et sicularum comes etc. Memoriae commendamus per praesentes. Quod spectabiles, magnifici domini nobiles, alique ordines trium nationum transsilvaniensium, et hungarorum de comitatibus Bihar, Kraszna, Szólnok mediocri, Máramaros, Zaránd, ac districtu Káránsebes et Lugos exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in praesentibus eorum comitiis, in hac civitate Alba Julia 24-a die mensis maji celebratis, paribus eorum votis conclusos; petentes nos debita cum instantia, ut nos eosdem articulos, et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, benevolè confirmare vellemus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„ Az tekéntetes, nagyságos vitézlő nemes uraknak, az erdélyországbeli három nemzetnek, és magyarországbelieknek, Bihar, Kraszna, Közép-szólnok, Máramaros, Zaránd vármegyék, Káránsebes és Lugos tartománybelieknek, kik az mű megholt kegyelmes urunknak, második Jánosnak, Magyarországának választott királyának birodalmában voltak, közönséges végeztések; mellyeket Gyulafejérváratt ez jelen való pünköst havának 24. napi gyűlésiben 1571. esztendőben egyenlő akarattal végeztenek:“

„Miért hogy az mindenható istennek, kinek akaratja ellen senki nem állhat, ez volt kedves akaratja, hogy az mű megholt kegyelmes urunkat küzlünk kivenné; mű az ő felségéhez való hívségünk és kötelességünk szerént, az ő felsége' testének méltósága szerént való eltemettetésére eljöttünk, és azt eltemettük. Miért pedig hogy az birodalmak fejedelem nélkül semmiképpen nem hirattathatnak, kik az alattok valókat nem csak az külső ellenségtől fegyverrel oltalmazták, hanem hogy minden rendbeliek között az csendeség és békesség megmaradhasson, igaz törvényeknek kiszolgáltatásával, és minden dolgokban jó rendtartással birják; azért mű ezekről gondolkodván, és fejedelmet akarván választani közinkbe, kinek birodalmában az úr istennek kegyelmessége velünk lévén, megmaradhatnánk; az néhai hatalmas Zuleiman (Szulejman) és az mostani török császárnak engedelme' tartása és ereje szerént, ki az mű megholt kegyelmes urunknak, és mű nélkül ez magyar nemzetnek, az mű urunknak könyörgésére ezt megengedték vala, hogy az ő felsége' halála után az fejedelem' választásra szabadságunk lenne: egyenlő akaratból és végezésből választottuk az tekintetes és nagyságos somlyai Báthori Estván urunkat az erdélyi vajdaságra és székelyeknek espányságára, és az magyarországbeli megmondott vármegyének biradalmára, kinek szolgálatunkkal, engedelmességünkkel, segítségünkkel, a' mint az mű megmondott kegyelmes urunknak engedtünk élteben, engednie akarunk, és ő nagysága mellett leszünk minden tanácsunkkal és segítségünkkel.

Megértettük országot az testamentumos uraktól, miképpen az mű megholt kegyelmes urunk' testamentumának tételének idején is rólunk kegyel-

mesen megemlékezett, és az minémű szeretettel és kegyelmességgel élteben ez hazához, és ez nemzethez volt, azt jótéteményével akarta bépecsételni, és a' több drága dolgok között, mellyekkel országul meglátogatott, hagyott volna nékünk országul egy arany keresztet, kiben 9 öreg gyémánt, és 4 rubint volna, kit mű nékünk országul, és nem a' következő fejedelmeknek hagyott volna, kit kezünkbe is adának.

Mű azért megbecstülván az mű kegyelmes urunknak hozzánk való kegyelmességét, és az legatumnak is drága voltát, és hogy ezzel egyetembe az mű kegyelmes urunknak mű hozzánk való sok jótéteményének emlékezete közöttünk megmaradna; egyenlő akarathból és végezésből adtuk azt bátorságos tartásért és őrizésnek okáért az tiszteletes és bölcs személyeknek: Miles Simonnak szebeni polgármesternek; Hidiwigh Ágostonnak királybirónak, és az eskütt tanácsnak kezekbe; kiket erre erős hittel megköteleztünk, hogy ők ezt híven minden elváltoztatás nélkül éppen ez országnak megtartsák, és sem fejedelemnek az mű urunknak testamentuma szerint, sem ez országbeli egy vagy két nemzetnek, sem magyarországbeli urainknak atyáink fainak kívánságokra kézbe nem adják, hanem mikor országul ez országbeli három nemzet, és magyarországbeli urak, és nemesek egyenlő akarathból és végezésből kívánják, éppen országul kezünkbe adják. Erre is kötelezvének magokat, hogy ha mikor valakinek közülök halálok, avagy tiszteknek változása történik, az kiket helyekbe választanak, azokat erős hittel a' mint ők az országnak megesküttenek, megkötelezik; melly dologról ők münékünk országul asssecuratoria - levelet is az városnak pecsétje alatt adtanak.

Miért, hogy az országnak sok különb különb szükségit látjuk, kiváltképpen pedig azt, hogy isten után az hazának megmaradása az hatalmas (török) császár' adójának idein való beszolgáltatásából függ; azért végeztük: hogy az erdélyországbeli nemesség az előbbeni rovás szerént minden kaputól 99 pénzt adjanak.

A' székely uraim között való szegény nép azonképpen 99 pénzt adjon; de miért hogy a' sok különb különb rajtok való nyomoruságért igen megfogyatkoztak; végeztetett ez: hogy ő közükbe urunk ő nagysága jámbor, hív és istenfélő keresztény személyeket válasszon minden székre, és újolan megszámoltassa 's megrótassa őket az ő nagysága' instructioja szerént, kit nekik adandó.

A' szász uraim is egyenlő terhviselésre ajánlják magokat.

A' magyar országbeli uraim, atyáinkfiai is az előbbeni rovás szerént minden kaputól egy egy forintot ígérnek; lőnek beszolgáltatását végeztük ez jövőndő sz. Margit asszony' napjára, kit urunk ő nagysága szolgáinak, espányinak beszolgáltatnak.

Végeztük ezt is: hogy mától fogva mindenféle jövedelmek, akármi névvel neveztesseék, mind Erdélyben, mind Magyarországban vajda urunk ő nagysága' kezébe szolgáltatassanak, hogy ő nagysága azokból ez országra, és annak szükségire olly gondot viseljen, hogy isten' segítségével ez háza semmiben ne fogyatkozzék.

Miért hogy ez országnak jövedelmi, kiváltképpen az elmúlt székely vásárhelyi gyűlésben végeztetett adó (Csáki Mihály) cancellarius urunk ő nagysága' kezébe szolgáltatattanak; mellyről való számadás addig, míg az urunk ő felsége testamentumának executioja véghez nem vitettetik, jó módon nem

lehet; azért végeztük: hogy az testamentum' executioja után ő nagysága az országbeli urainknak, atyánkfiainknak, kiket országul erre választottunk, számot adjon, és az mi ez idő fogya való költség-től, az proventusból szám vétetvén, megmarad, ő nagysága urunk' kezébe adja.

Az dézma' dolgáról, miérthogy az urunk' ő felsége' halála után ez országban indulat lőn, ki-ből ez országbeli uraim nem tudtak mit csinálni, hová a' dézma' arendáját adni; végeztetett ez: hogy az jövőendő keresztelő sz. János' születése napjára minden nemes ember Kolozs, Thorda, Doboka és Belsőszólnok vármegyéből Thordán, az Fejér vármegye, Hüküllő és Hunyad vármegyebeliék út Fejér váratt az dézmának fele arendáját a' dézmásnak megadják. Az ki pedig akkor dézmáját meg nem venné, régi szokás szerént, az arendatornak, hatalma légyen a' dézmákat azoknak eladni, az kik megveszik. Ha pedig az ideig valaki más embernek dézmáját megvette volna, az a' ki' dézmája megvétetett, menyjen végire; és 15 napig megadja annak, a' ki megvette, pénzét, és ha az az dézma' arendáját fel nem venné, tehát tegye le az arendatornál, és az dézmát takarja bé.

Vagynak sokan az német uraim közül, főképpen magyarországheliék, ez országbeliék közül is, kik panaszkodnak a' harminczadosok ellen, hogy azok ez ország' végezése ellen, és az nekik adott vectigal ellen harminczadot vettenek volna olly marháktól, kik saját majorságokból valóak volnának; azért végeztetett: hogy az harminczadosok az közönséges articulusok, az vectigal és nemesség' szabadsága ellen semmit cselekedni ne merjenek, kik ha különben cselekednének, urunk' ő nagysága érde-mek szerént megbüntesse.

A' székelly uráink atyánkfiai' könyörgését urunk ő nagysága megbeesülvén; velünk egyetembe országul így végezett: hogy ennek utána az száraz korszoma; és semmi bor árultatás között ne légyen; lovaknak, mindenféle barmoknak és bőröknek eladására szabadságok légyen; halászatból, vadászatból mentések légyen; havasokon mindenféle barmoknak éleségeknél szabadságok légyen, annak előtte való szabadságok szerént; semmi dolgosokkal espanyoloknak törvénytelen szolgálattal ne tartozzanak; törvénytelen, szokatlan, igazság kívül ne birságotlассanak.

Az eldonált székelly jószágok, kiket ő felsége valakinek eldonált, legyenek mostan azon állapotban, mellyben eddig birattanak; de ezt kiváltképpen observálni kell, hogy az urunk' halála után történt bosszúért senki jobbágyát meg ne bántsa; a' jobbágyok is engedelmesen halgassák urokat.

Az több könyörgések és dolgok az connumeratorktól megláttassanak, és az jövődő gyűlésen eligazítassanak.

Panaszolkodnak a' szász uraim, hogy sokan járnak szolgáló népék ide 's tova között, kik a' szegény községet szekereknek, lovaknak alájok való vétésre, és magoknak; embereknek való eledelekre pénz nélkül kényszerítik; azért végeztetett: hogy senki őket e' féle terhviselésre ne kényszerítse, hanem önnön lovokon, szekereken és költségeken járjanak. Az kik pedig ország' dolgában járnak, azoknak urunk ő nagysága levelet adjon, kiből a' szász uraim megérthessék, mit kellessék cselekedni. "

Qua quidem instanti petitione, et requisitione praefatorum dominorum regnicolarum faventer accepta, praefatos articulos, ac omnia et singula in cisdem contenta, quoad omnes eorum continentias,

clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes, auctoritate nostra approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praedicta civitate Alba Julia, ultimo die dicti mensis maji, anno domini 1571.

Stephanus Báthori
de Somlyó m. p.

{ Báthori István
nemzetségi, de
nem fejedelmi
pecsétjének
helye. }

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szobeni könyvtárában.

5.

**Berekszői Hagymás Kristófnak 1571-ben
május' 27-dikéről Gyulafejevárról veszpré-
mi püspök és magyarországi cancellarius
Liszth Jánoshoz irt levele.**

Post humilium servitorum meorum commen-
dationem, deus omnipotens Reverendissimam Do-
minationem Vestram diu conservet felicem et sa-
nam.

Az mint már az ez előtti levelünkben megjelen-
tettük volt te Nagyságodnak; ide megérkezénk jó
idején az szegény megholt urunknak (II. Jánosnak)
testének végső tiszteletmegadására, megholt teste
éppen eltemetése' órája előtt. Cancellarius uram
(Csáki Mihály) kulccsal kinyitván koporsóját, az
jelen lévő sok számu uraknak, népeknek és vitéz-
lő seregnek rendre megmutatott; meg is volt már
erősen szegény urunk' képe változtatva; fél szeme
szinte nyitva, és bal keze nagyon megfeketedett;
köntöse veres karmazsin, fellete palásttal bétakarva,
és az kulcs mellette jobb kezénél. Ezeknek utána
az testamentumos urak bézárák az koporsót, az
mellyet annakutána szemünk' láttára Csáki uram
lepecségele, és így azután nagy pompával temette-
tett el végsőképpen az megholt szegény király' fia.
Voltak sokan, kik sírátták urokat, de voltak nem
kevesek, ki suttomban kárkoztatták szegény fejét
mind vallásáért, mind penig egyéb több tetteiért;
főképpen kolozsvári szász népek azért, hogy tem-
plomjokat ez előtti esztendőkből elvételte vala töl-
lők, más nemzetnek és vallásnak adván. Miért hogy

római császár (II. Maximilian) ő felségünk levele tartása szerint csekély személyünkre és vékony erőnkre bízta vala ez országbeli dolgainak pártolását, ám szólottunk még az gyűlés előtt jó idején több urakkal és cancellarius uraimmal, ki mondja vala, hogy „igen is jól tudja, miképpen egyezett volna meg megholt király fia római császár ő felségével, ki dologban Békes Gáspár uram járt, kinck úgy is kéne lennie; de bizonytalan lévén ez végezéscznek kimondetele, ország' eleibe az megholt király ezt soha nem is bocsátotta, nem is merészlette hocsátani soha; mert megsejditvén ezt ez ország, főképpen magyarországi urak és ez országbeli nemesség, nagyon rajta jártak ő felségének a' király fiának, hogy ez országot hatalmas török császár oltalmától meg ne foszsa, és haragjának ki ne tegye; de voltak olyanok is, kik kéz alatt az hatalmas Portához járultanak. Mind ezeknek az lön az következése, hogy az hatalmas császár jó eleintén megígérte az országnak az szabad választást, ha az király fia megtalálha halnia. Ez okon lön, hogy megholt felsége az mondott végzéseket, római császárral ő felségével csináltattakat ez ország' eleibe soha se terjesztette, és római császár ő felségétől vér szerint való atyjafiát kérte magának feleségül, úgy remélvén: ez által helyre állíthatja az megegyezett dolgokat; de lám az német udvarnak hosszas cunctatioja semmit sem segíthetett az dolgokon, mert az halál mindennek véget vete.“ — De ám mit mondjon is Csáki uram, akárhogy is mentse szép szóval megholt urát; de csak igaz és tagadhatatlan az, hogy az király fia nem egyenesen, de két úton járt; bizony ezt cancellarius uram se tagadhatta, bár mit ebegin is. De mindazonáltal igaz az is, hogy az urak az megírt végzésekről semmit sem

tudnak, vagy nem akarnak tudni azt mondván, hogy „az hátok megett csináltatott és koholtatott.“ Nagy mozdulás is lön ezen beszédekre, és szidalmazták ezért az megholt király' fiát. Ez állásában az dolgoknak, kétes nagyon dolgunk. Békes Gáspárt ez ország' nagyobb részén nem szeretik; mondják: sok dologba, practicába verte fogát, sok jószágot is csalt azt szegény király' fiától; mondják: csak folytassa practicaít, majd oda veszi fogát, fejét és marháját; de más is minden, az li ez ország' jusát megsérteni, az szabad választást hátráltatni, és az hatalmas császár' haragját szegény hazájokra ingerelni merné. — Lön is nagy zúdulás az gyűlésnek első napján, melly késő déleüstig tartott; jelen valának; Báthori István, más Báthori István és Váradról Báthori Kristóf uramék, de csendesen ülének. — Künn az thordai hadaknál valának: Orbai Miklós uram nagy öreg practicus, és Baládfi Gergely uram az székhely lovagokkal; szász uraim még szólni sem mertek, kiltben sok reménységünk vala, mert legtöbb hívséget tapasztaltunk benne az római császár ő felségéhez; mű kegyelmes urunkhoz, beszélvén már annak előtte Miles urammal az szebeni polgármester urammal és másokkal; de nagy lévén az zúdulás és künn benn az mozdulás, alig hallja vala az ember önnön maga szóját. Voltanak Békes Gáspár' emberei is, kit tapasztaltunk magunk is, de nem mertek nyilván szólni. Véget vete ez zavarnak Csáki uram; bėjön az gyűlés' közibe az testamentummal, és az hatalmas császár' levelével, mellyet az megholt király' fia életében még irt vala, parancsolván és megengedvén az szabad választást; melly utolsóinak nyers szóval való felolvastatását praetendálván az gyűlés, csend leve; mindeneknek szemé az Báthori uramokra veté magokat, miért hogy csendesen ültenek az

őreg ajtó felé. Ezeknek utána késő lévén már az idő, nagy sebbel lobbol kiki haza mene. Jöve penig hozzám cancellarius uram; mondja: „Próbálja meg te Kegyelmed holnap az végzések' dolgát, de vigyázzon te Kegyelmed magadra; fejét jól felkösse; mű az mit ez végzésekről, pactumokról tudunk, azt csak miat az megholt kegyelmes urunk' cancellarius tudunk, nem is vagyunk ez országnak cancellariussi; mű soha az országnak arrul számot nem adhatunk, nem is adunk soha, az mit megholt kegyelmes urunknak tetszett cselekedni, végezni, pactálni; lássa ezt Békes Gáspár ő kegyelme, az ki ezben járt, most is fút, fárad ott künn, de fejedelmi kontyot azért még nem vágunk fejére; hagyja ott az fogát az hol azt fente, vagy fenette. Isten és Kegyelmed is látja, hogy fejünköt senkiért se kockáztathatjuk, se az ország' és hatalmas császár' haragját magunkra, nemzetségünkre nem vonhatjuk; római császár ő felségének több bizodalma Békes Gáspár ő kegyelmében mintsem bennünk; ám lássák már most Kegyelmetek mit mivelnek; itt az konc, elnyeli azt más.“

Más nap jó hajnalban egybe gyűlének az gyűlésben és alig valának együtt: íme minden további vita és szó nélkül kikiálták Báthori István uramot, az somlyait, fő úr öreg nemzetet vajdának; de Csáki uramot ez nap nem láthattuk. Báthori István uram pedig fonogató szóval megköszöné választását az gyűlésnek, és tüstént oda hagyá az gyűlést az ez országbeli régi szokás szerint. — Látván mű is ez dolgok' ez késő állását, oda hagyjuk vala az gyűlést; magához is hívata bennünket Báthori uram, sok nyájas szóval fogadván, és megcsendesíté megháborodott elménket; mondja: „Tüstént írunk római császár urunk ő felségének; le-

gyenek Kegyelmetek csendesesen, mert mű bizony soha ellenségi nem leszünk római császár ő felségének, és az kereszténységnek; az mi történt, annak okai nem vagyunk; látta Kegyelmed is miképp történtek az dolgok; ez mostani veszedelemben, és az töröknek közel voltában ez hazánkat vérbe, nyomoruságba, pusztulásba nem vethetjük; csak az idő az elmúltakat pótolhatja ki.“

Mi történik ennekutána ez gyűlésben, azt te Nagyságodnak híven megírjuk. Látja te Nagyságod is, hogy rajtunk nem mult volna el ez a' dolog, ha érteltünk lett volna olyan az millyent ígértenek vala. Mind ezekről irtunk római császár őfelségének, műt kegyelmes úrunknak. Halljuk: Báthori uram fő embereit küldi ő felségéhez; hiszünk is neki, mert jámbor, istenfélő öreg nemzetség. Datum ex Alba Julia die 27. mensis maji. A. domini 1571.

Christophorus Hagymás,
de Berekszó.

Erédetileg találtatik 'gyalakuti gróf Lázár János' gyűjteményében.

6.

**Békes, Gáspárnak, 1573-ban januarius' 27-
dikéről Fogarashól Apaffi Györgyhez
irt levele.**

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint uramnak, atyámfiaának.

Értem az Kegyelmed' levelét. uram, kiből azt veszem eszembe, hogy te Kegyelmed azért igazít másuva engemet, hogy te Kegyelmed azt az munkát nem akarja felvenni; nincs mit tennünk uram, ám járjon; miért pedig hogy ti Kegyelmetek által lött vala az válasz, azért akarom is megint Kegyelmed által megtalálnom vajda uramot. Értem azt is, hogy Kegyelmed azt értette, hogy itt az én házamnál igen nyilván és titok nélkül szólnak az keresztyén császár felől, ő felsége (II. Maximilian) felől; úgy vagyon uram, de értem melly igen titkolta mostan Kegyelmetek ez mostani gyűlésben; hogy pedig Kegyelmed azt írja, hogy az fejedelem' (Báthori István') dolgának békét hagyjak, arra Kegyelmed ne intsen, sőt minden dolgaimban, kit elől említ, értem. Im látom melly igen örül Kegyelmed is az egyencsségnck, de nyilván azt hittem hogy ilyen dologért te Kegyelmed nagyobb munkát is felvegyen. De úgy kell lenni, miért isten akarta. Hogy pedig azt írja Kegyelmed, hogy

nem Nederlandban lakunk, én is tudom, hogy még Fogarasban lakom; ezután is ott kell lakunk, a'hol isten akarja. Tartsa meg isten Kegyelmedet. Ex Fogaras 27. januarii 1573.

servitor et frater
Casparus Békes
 m. p.

As eredeti levelből, mely Hárólyfejérvárat a püspöki könyvtárban találatik.

7.

Békes Gáspárnak 1573-ban majus' 3-ik napján Prágából Radák Lászlóhoz irt levele.

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint bízott uramnak és barátomnak.

Te Kegyelmed megemlékezhetik róla, eleitől minémű bízott barátomnak és atyámfianak tartottam te Kegyelmedet; Kegyelmed is azonképpen tartott engemet; azért bizodalmas uram, barátom, az kegyelmes isten ím előhozta az időt, hogy egymáshoz megmutassuk igaz barátságunkat. Én nékem te Kegyelmedben olly bizodalمام volt és most is vagyon mint egy erős kőfalban. Azért ím az úr isten elő hozta az időt, az kit vártunk, kit noha nehéz volt te Kegyelmednek várni, de így jobb uram, hogy a' dolognak jó fundamentuma legyen; azért uram, ebben vagyon a' dolog, hogy én a' Portát mind addig sürgettem császár ő felsége' engedelmeéből, hogy istennek kegyelmességéből onnét engedelmünk vagyon: hogy én ti Kegyelmetekhez bémennyjek az országba, és hogy a' vajdát (Báthori Istvánt), ha istennek akarátja lészen, vagy kezünkben légyen, avvagy az országból kiűzzük, és én az országban maradjak; de idegen néppel bé ne menyjek, az az: itt való segítséggel ez fejedelem' birodalmából, avvagy az ő segítségével ne menyjek, mert azt semmiképpen nem hagyják, nem is engedik. Hanem azt hagyta a' fővezér basa, hogy Kegyelmetekkel egy napot végezzek és egy helyt, és

aznapra — értelmünk lenne egymással — ti Kegyelmetekhez bémennyjek igen titkon; Kegyelmetekkel értvén egymást az országgal támadjunk rá. Ugyan azt mondta a' fővezér basa: jól értjük mi, hogy az ország szereti Békest, a' vajdát pedig igen gyűlölük; azért legyen ember ha országot akar birni; hiszem egy ország bír egy néhány latorral; hiszem mi jól értjük kikkel vagyon a' vajda is, úgy mond; az önön szolgálai is mind gyűlölük; nem egy ország -- úgy mond — hanem három vagy négy vármegye is birna azokkal; azért támadjatok reá az ebre.

Ez uram summája minden dolognak rövideden: hogy a' honnan félelmünk volt, az úr istennek legyen hála, oman mostan semmi félelmünk nincsen; azért uram, császár ő felsége értvén a' Portáról való választ, ő felségének igen veszedelmesnek tetszik, ha engem innét valami néppel segítene, mert a' török azonnal elvélné, hogy ő felségével értelmünk vagyon; hanem ő felségének az tetszik, hogy ti Kegyelmetek értse egymást igen titkon, és végezzen Kegyelmetek egy bizonyos napot és helyt, hova én mehessek ti Kegyelmetekhez igen titkon, és ti Kegyelmetek is minden fogatkozás nélkül az napon lenne mind fejenként ott az helyen. Ő felsége én mellém fő hadnagyokat rendelt, kik én velem bémennnek, de csak harmad harmad magokkal, kihott velünk egyetemben gondot tudjanak viselni az had' dolgaira; kik közül egyik Székely Antal lészen.

Azért jusson eszébe Kegyelmednek a' mi köztünk való barátság és atyafiság, és mutassuk meg uram hogy emberek vagyunk. Te Kegyelmed fogja keményen a' dolgot; mert most, most vagyon uram ideje, kiben ha ti Kegyelmetek most megcsökkennek, soha azután azt ne reméljük hogy ez elő kerüljön az idő, sőt nyilván való veszedelem

lészen Hegyelmeteken; mert az török ha látja hogy félbe hagyjuk az dolgot, azonnal azt véli a' fő balsa, hogy csak czifra és próba volt az dolog, csak ötöt próbáltuk, és ha megbosszankodik rajta, az vajdának fog szabadságot adni Hegyelmeteken; lása aztán Hegyelmetek mint lészen aztán a' dolog. Itt is penig az fejedelelemnél, minémü jegyzésbe jutnak Hegyelmetek, Hegyelmetek megítélhetik. Eleitől fogva mind ezt kívánta Hegyelmetek; im az úr isten megengedte: mind a' két császárnak megengesztelé szivét hozzánk; azért uram a' régi szivedről és barátságodról emlékezzél meg és mutasd ki, kivoltal; nyuljunk keményen a' dologhoz és gyorsan. Te Hegyelmed jól tudja, kik vagynak az vajdával is, hiszem mind üsmerjük őket; azt sem tudja mi lehet, ha meghallja hogy én benn vagyok te Hegyelmednél.

Ha Hegyelmednek tetszik, öcsémet (Gábort) és Székely Antalt egy néhány nappal, 4 vagy 5 nappal elől bocsátnám igen titkon te Hegyelmedhez, kikkel Hegyelmed menten menne a' székelyek' közebe, azokkal értelme lennete Hegyelmednek; Andrási Péterrel is és a' többivel, a' kikkel lenni kell; de az dolognak uram igen felette titkon kell lenni. A' több uraim: Csáki Pál uram, Telegdi Mihály uram, Börnemisza uram, Kendi Gábor, Alárd uram, és a' többi is; Károlyi László uram és Vörös János, Szent Mihályfalvi Péter Deák, ezek, a' többi is, a' kikkel Hegyelmetek érti egymást és a' kikhez bizik Hegyelmetek: a' végezte helyre és napra, mellyet ti Hegyelmetek egy akarattól végez, az napra lennének mind ott. Én is penig az én kereszténység-hitemre fogadok ti Hegyelmeteknek: hanemha meghalok, de az istennek segítsége velem lévén, ott lészek napon. Hamuthit értem az

hogy beteg; Gyulaffit (is) úgy értem. Bobérly György itt fogván vagyon. Ezeken kívül kik légyenek (a' vajda' részén) jól tudja te Kegyelmed; de ha mind együtt lennének (is azok): istennek kegyelmességéből innét is lesznek olly hadnagyok velem; tudja te Kegyelmed, hogy csak az egy Székely Antal is ember; hiszem pedig hogy ha a' székely uraim látják, ők is keményen fogják.

Aztán gondolja meg Kegyelmetek: ha ő felsége engem innét néppel készítené, a' semmiképpen titkon nem lehetne; mert a' népet ember sem titkon nem szerezheti, sem titkon nem viselheti; mihelyt a' vajda megértene, első dolga is a' lenne, hogy Kegyelmetekben szert tenne, a' kikben kétes; császára ő felsége is azt mondja, hogy több kárt tenne azal a' dolognak, hogy nem mint hasznót mind az töröknél, mind az vajdánál, ha megértene, mert ő is idején gondot viselne dolgára, de így azt sem tudja, mi lelte; szolgálai széllyel vannak, lovokat a' főre bocsátották, kire Kegyelmeteknek ha gondja léssen, még lovokat is mind elhozhatják a' thordai mészörről (hol a' vajda' udvara' lovai akkor legeltettek); Szent Mihályfalvi Péter uram mellé rendeljen Kegyelmetek egy néhány lovagot, mind elhozhatják a' lovakat; de ennek uram mind az napon kellene megesni, az melly napot Kegyelmetek is végez, melly napra én is béérkezhessem; én pedig innét úgy mégyek, hogy egy is senki nem érti mind addig, a' míg Kegyelmetekhez jutok isten' vezérléséből azoknál egy is senki, a'kik velem lesznek.

Tudom uram, hogy sokan lesznek az uraim közül kik különb különb ítéletben lesznek, de istennek utána bízom az te Kegyelmed' emberségében; te Kegyelmed tudja az vitézlő dolognak állapotját; te Kegyelmed bátorítsa őket és indítsa a'

dologhoz, mert az én kereszténység-hitemre, hogy elvesznek, ha most hozzá nem nyulnak; most, most vagyon uram ideje minden dolognak; de az én bemenésemet igen kevés emberrel kellene Kegyelmednek közleni. Ha én szerencsére vetem Kegyelmetekért fejemet, Kegyelmetek is fogja keményen a' dolgot és mennél hamarább lehet; tudja ti Kegyelmetek, hogy ebben a' gyorsaság jó.

Uram, te Kegyelmed lenne szembe személy szerint Csáki Pál urammal, és ti Kegyelmetek ő Kegyelmével egyetemben végezne a' több uraimmal is; úgy uram: hogy a' nagy istenért vétek ne essék az nap' dolgában és hely' dolgában; hanem a' melly napot Kegyelmetek végez, kire nékem ott kellennem, igen bizonyosan és hamar végezzen ti Kegyelmetek, és adja értenem ti Kegyelmetek valóban az dolgot kiváltképpen való emberetek által igen gyorsan; mindenről végezzen Kegyelmetek, és ti Kegyelmetek is lenne együtt az napon és helyen minden okvetetlen. Alárd Ferencz uramnak mondja meg Kegyelmed: fogja keményen ő Kegyelme; meglátja, hogy azonnal jó atyjafia leszek. Kendi Gábornak is te Kegyelmed ajánlja szolgálómat, és adja érteni az dolgot, és a' többinek is; Csákán Balázsnak, Andrási Péternek is és a' többinek is a' kiknek illik, és a' kikhez ti Kegyelmetek bízik; de jól meglásd uram, kiknek kell Kegyelmednek megjelenteni az én bemeneteletem; ne essék csalárdság rajtam az utban, jóllehet én isten' segítségével úgy mégyek, hogy senki nem érti egy is azoknál, a' kik velem léznek, csak onét ne nyilatkozzék ti Kegyelmetektől ez dolog. Meglátod uram, ha az kegyelmes isten az ő nagy irgalmasságából jó véghez viszi ez dolgot, a' mint remélem is hogy minden jóra adja; megüsméri Ke-

gyelmed, hogy azon régi atyjafalészek te Kegyelmednek és mind a' több barátimnak, valakik ebben velünk lesznek. Te Kegyelmed kimilje magát; a' kikkel lehet légy személyed szerént uram szemben; a' kikkel nem lehet küldözze Kegyelmed Váradí Pál Deákot, ki Kegyelmedhez nem messze lakik. Barabási Ferenczet is ha Kegyelmed hozzá hivatja, azt hiszem hogy az is mi atyánkfia és mindent mivel ottan. Kegyelmetek rendeljen az uraimban, ki Marusszéket mindjárást feltámaszsza; Csáni Miklóst és többeket is, a' kikben te Kegyelmed bízik, eskesse hozzá a' dologhoz. Péter uramot pedig, Szent Mihályfalvi Péter Deákot mindjárást hívassa oda te Kegyelmed, és te Kegyelmed ő kegyelmével szóljon, hogy ő kegyelme a' kikben biznék Aranyosszéklben, szólana azokkal ez dologról. De azt meg ne jelentse nekik Péter uram — az én béménésemet; hanem más móddal indítsa ő kegyelme. Őcsémnek pedig ha én előttem kell bémenni Székely Antallal te Kegyelmedhez, azt adja értünk, mint menyjenek Kegyelmed' házához: éjjel vagy nappal, és hol találják Kegyelmedet? hogy azon órában menten mehessenek ti Kegyelmetek.

Bizodalmas uram, im ti Kegyelmeteknek én mindent érteni adtam; azért Kegyelmetek ehhez nyuljon ugyan bizonyában; az én hitemre, azt se tudja a' vajda hogy mi lekte, mert ő néki segítsége sohonnan sem leszen; nem tud mihez fogni ha ilyen hirtelen való dolog találja; az mig az ő postáji futkosnak szolgáláért széllyel, addig isten' kegyelmeségéből mik is mindayájon együtt lehetünk. Bizonynyal hiszem pedig hogy mihelyt a' gyalog is megértheti az én benn létemet, azonnal szökvén szökik hozzánk. Sőt uram, Lázárnak légyen értelme az napról; jól elközhat ő is az udvar' népéből, mert

ő maga is izente, hogy ha érteni adom, más fél száz lóval eljő egy éjjel; azért a' napot adjátok uram érteni hadd értse; viseljen gondot ő is a' dologra. Egyéb dolgokra is te Kegyelmednek legyen gondja uram; mutasd meg — ki voltál eleitől fogva — bővebben. Izentem te Kegyelmednek minden dolgokról az én bízott szolgám által, Baládfi által; te Kegyelmed hígye meg szavát. Ím az embert is, ki az Portáról jött, ti Kegyelmetekhez küldöm; te Kegyelmed attól is értsen meg mindent miben vagyok a' dolog.

Uram, én az kegyelmes istennek ajánlottam, és te Kegyelmednek ez dolgot; vezérelje az úr isten a' ti Kegyelmetek' dolgát, eszét és elméjét. Császár ő felsége avval ajánlja magát, hogy minden segítséggel lésszen titkon, semmiben fogyatkozásunk nem lésszen; az nép pedig egész Magyarországhban — meghígye Kegyelmed — alig várják, hogy érthesenek valamit az én bemenésem felől, azonnal mind lovag, gyalog eljő, Tudja Kegyelmed minémű szeretelenül tartja a' várakat a' vajda, azoknak gyorsan bédughatjuk a' kapuját; ő magát — nyilván azt hiszem — hogy Váradra szedi ki. Az úr isten jól adja, csak gyorsan cselekedjék Kegyelmetek, és engemet bízott emberetek által tégyetek bizonyossá uram menél hamarább lehet. Ezt pedig senkire ne bízsa uram Kegyelmetek ez dolgot, hanem Pál uramnak legyen — Csáki Pálnak — egy szolgája, Balog Ferencz nevű, azt bocsássa Kegyelmed hozzám ez dologról, és az által adja értenem te Kegyelmetek az dolgot. Erre is — az én emberemre — legyen gondja Kegyelmednek, hogy mindjárt kijöhessen, mert mihelyest kijő, azonnal Budára küldöm, és onnét az Portára mégyen; sőt úgy bocsássa Kegyelmetek hogy bántás nélkül kijöhessen; Balog Fe-

renczcel — Pál uram' szolgájával kijöhetne, mint-ha ő szolgája volna; erről egytt végezzen ti Kegyelmetek Pál urammal — Csáki Pállal; ha pedig a' Pál uram' szolgája nem lehetne, ottan az Bornemisza Boldizsár uram' szolgájában küldjön egyet, mint-ha Husztra jöne, oda küldte volna Bornemisza uram; te Kegyelmetek jól meglássa, kire bizza Kegyelmetek; igen jó volna az Pál uram' szolgája, mert azt már mindenütt ismerik, és senkitől bántása nem lenne; azt az én emberemet kihozhatná vele. Erre ti Kegyelmeteknek kíváltképpen való gondja legyen uram, hogy sietséggel adjon mindent értenem, és olly napot tégyen, kire én reá érkezhessem. Mindenről én tanuságot adtam Baládfinak, mennyi napot rendeljen Kegyelmetek, az mig a' Kegyelmetek' embere hozzám érkezik, és én is mennyi napig érkezzem ti Kegyelmetekhez, hogy vétek ne essen az dologban.

Ezek uram az dolgok, kikkel egyetemben az istennek ajánlom te Kegyelmedet. Engedje ő szent felsége, hogy rövid napon láthassuk egymást jó egészségben és nagy örömmel. Irtam Prágában 3-dik napján majus' havának 1575-dik esztendőben.

Kegyelmed' atyjafia
Békes Gáspár m. p.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából; eredetileg ezen sententia találtatik a' kolozsa-monostori konvent' levéltárában, de csak töredékben.

8.

**Földvári István, kornyáthi Békes Gáspár-
nak II. Maximiliannál lévő ügyvivője 1573-
ban september' 9-dik napjáról Bécsből
Békes Gáspárhoz.**

*Spectabilis ac Magnificae Dominationis Vestrae
servitor deditissimus et. c.*

Te Nagyságodnak azt irhatom, hogy császár
ő felsége, a' mi kegyelmes urunk heted napján ez
hónak adott választ mindazokról az kívánságokról,
az kik Nagyságod' értelmiben vagynak; kikről mi-
nekelőtte bővebb értelem mehessen Nagyságodnak,
akarom így elöben Nagyságodat vigasztalásnak
okaért rövideden informálnom:

Mi illeti az első és fő dolgot az concordia felől;
hogy te Nagyságod magát megtartván olyan híven
és nagy tökéletességgel eljárta dolgában, a' mint vele
tartozott, meg nem declarálhatom mostani írásom-
ban, ő felsége melly nagy kegyelmesen és becsü-
letes névvel vette te Nagyságodtól, kit hamar időn
az ő felsége' írásából megért Nagyságod. Ne féljen
bátor Nagyságod se a' Nagyságára néző ő felsége'
jámbor hívei, mert hála az úr istennek most immár
sokkal különben vagyon és megyen az dolog; az
az: a' mint a' szükség kívánja és az állapot, ahhoz
illendőképpen vagyon.

Megbúsult és igen megboszonkodott ő felsége
a' (Báthori István) vajda' sok tétováin, kiket nem
mostulta eszébe vett ő felsége; azért im tanúsága
adatik Nagyságodnak, mit cselekedjék Nagyságod;
szinte ahhoz tartozó mint Nagyságod és az hívek

kivánták, mert tovább ő felsége így csak hallgatással nem szenvedheti a' sok méltatlanságot; de azt a' tanúságot Dobra István által levelembé kötve küldöm Nagyságodnak, igaz dolog nagy félelemmel, mert a' hogy magát meg nem tűrhette, hanem szaporábbat beszélgetett, ki is cserdült beszédéből hogy nem csak az maga dolgaért jött volt; Tamás Deáknak tudtára is vagyon, ki előtt sok esküvésekkel igen is szabadott, de ő nem tudja hogy én jól értem; én nem akartam vele róla vesződnöm, mostan pedig csak Nagyságodnak írom. Ennekokáért nékem az igen tetszik benne, hogy te Nagyságod bizott fő emberét bocsássa jó idején az ő háza felé. Kereszturra, ki az leveleket vegye kezéhez tőle és vigye azt bé Nagyságodnak bizodalmason, hogy Dobrain olly dolog valami ne essék kit nem kívánánk, kitől az úr isten mindnyájunkat boldogul és kegyelmesen megoltalmazzon; mert valamit kívántunk, mindenekről szinte azon szerént való jó és kegyelmes válaszuk vagyon. Ő felsége pedig én nékem igen megparancsolta erősen, hogy a' levelemmel hamar értessem Nagyságodat postán Ruber uram' (kassai generál') gondviselése által, hogy a' következő levelek' bévitelére olly fő gondviselés legyen, hogy éppen jussanak Nagyságod' kezébe, kire az istenért kérem Nagyságodat, hogy éjjel nappal igen szorgalmatos gondviselése legyen Nagyságodnak, kiket sokkal örömsben küldenék Ruber uram' gondviselése által meg, és nagyobb bizodalommal, hogy nem Dobrai uram által, mert jól tudom én hogy késedelmes is ő járása; de én a' Nagyságod' parancsolatja ellen véteni nem akarolt, holott azt parancsolta nékem Nagyságod, hogy ő általa küldjem meg az választ.

Kendi János uram az úr istennel nagy hálaadással tartozik, és míg él ő felsége után te Nagyságodnak szolgáljon mind örökké, mert az Nagyságod' én általam való nagy törekedésére ím megadta ő felsége minden jószágát, valami az patrimonium, Vécscsel egyetembe; de Görgényt tovább időre halasztotta ő felsége, ki az is meglelősen kétség nélkül, az ő idején eljövén; melly megadománynak levelét és instructioját Nagyságod' kezébe küldeti velem ő felsége, mint ki én általam az ő fejét köttötte az János uram' hűségéért ő felségének; azért ez után is csak Nagyságod által tartozik isten után az hogy ő felségéhez minden tökéletben és hűséggel hordozza magát minden időben, én az tanács —; mikor pedig ő felsége' levele erről Nagyságod' kezében lészen, először János uramat az hűségre megtartozik Nagyságod erős hittel kötelezni, a' mint Nagyságod én általam erre magát ajánlotta ő felségének; azért magához hívatván Nagyságod János uramat, érteni adhatja Nagyságod bátorsággal, kiről illik veszteglésnek lenni az ő ideiglen, kiről ezután bővebb írása mégyen Nagyságodnak. Patrociniumaért Listhius (cancellarius) uramnak az 300 aranyat megigérttem volt, a' mint Kendi Farkas, János uram' nevével assecurált felőle, azért Nagyságodnak legyen gondja róla: elhallgatásba ne menjen az dolog, hogy a' jó urtól, ki nélkül nem lehetünk semmiképpen, meg ne jegyeztessünk.

Az oltalom' dolgában Nagyságodnak se az több híveknek kétsége ne legyen semmi, mert minden kétség nélkül (Erdély) országát ő felsége megakarja tartani, és híveit megoltalmazni az ő felsége' fejedelmi méltósága szerént, és ím ír ő felsége mind az három nemzetbeli főfő személyeknek te Nagyságodra credentialevelet, az mellett instructiót

küld ő felsége, mint és hogy cselekedjék te Nagyságod véle az ő felségéhez való köteleztetésben, mellyben az Nagyságod' përsvasiojának az én írásom szerént igen helyt akar adni ő felsége, mivelhogy te Nagyságodban mindeneket megtapasztalt ő felsége valósággal; ez mellé, az adomány hogy meg ne fogyatkozzék, summa pénzt akart ő felsége Nagyságod' kezébe küldeni, és azt tulajdon csak az Nagyságod' industriajára és hűségére adni, miként kelljen abból az hívekkel is cselekedni az ő —lsége' javára; jövődre az ő felsége' hűségére kötelezendőknek is kinek kinek az ő mivolta szerént mit kelljen és akarjon abból distribuálni, hogy az hívségben bizodalmasban megtartassanak; jóllehet ez summapénznek béküldésében ez bántása láttatik ő felségének, hogy titkon bévitele nem lehetne, hanem kívánja ezt ő felsége kegyelmesen te Nagyságodtól, hogy annyi summát, a' mennyit ő felsége arra rendelni végezett, kit meg nevez ő felsége írásában, ugyan ottan az (Magyarországon megvenni szándékozott) Vereskő' árából tennéje le és erogálnája Nagyságod', kiről ő felsége assecuratoria-leveliben felel és megbiztatja Nagyságodat, hogy szinte annyi számu summát le tészen itt ő felsége minden fogyatkozás nélkül az vár' árában, meghígye azt bizonyosképpen Nagyságod. — Ugyan azon summa pénzből Andrási Péter uramot atyjával egyetemben — az hívségben hogy bizodalmasbak lehessenek az több fő székelyek előtt — mint és hogy megbecsülje Nagyságod, azt ő felsége nagy kegyelmesen az Nagyságod' jó ítéletére hagyja, mind az több fő székelyekkel egyetemben, mert megnyúgutt ő felsége abban, hogy te Nagyságod mindeneket az ő felsége' javára és hasznára cselekedik.

Péter uram atyjával egyetemben az ő levelekben ő felségének panaszolkodtanak jószágok' dolga-
iért és állapotjuk felől, kiről hogy ő felsége nem
irt vajdának, egy szálát ne gondoljanak ő kegyel-
mek és a' több hívek is véltek, mert majd külön-
ben lészen a' dolog, kit megért Nagyságod az ő
felsége' instructiojából; de ez dolog igen titok lé-
gyen uram, annak módja szerént. Látja és jól érti
ő felsége hogy semmit nem kezdett gondolni paran-
csolatjával, és azért nem ír (a') vajdának.

Az vajda' matrimoniumja, mint ez előtt meg-
irtam Nagyságodnak postán, soha véghez nem mé-
gyen, bizonynyal írom Nagyságodnak: mert Som-
lyón a' királyi nemet el nem tarthatja; azért méltó
rajta könyörölni.

Az appellatoról most új levele sem Nagyságod-
nak, sem Telegdi Mihálynak az többivel egyetem-
ben nem adatik, miért hogy ilyen becsületlen lett
vajdánál az ő felsége' parancsolatja mindenképpen;
hanem Nagyságod éljen az ő felsége' előbbi adott
két levelével, kiknek ha helyt nem adna vajda és
exequutiora akarna menni, csak az uram az dolog
és tanuság róla, hogy Nagyságod az executiot elő
ne bocsássa, mondván: még nincsen az dolog —
úgy mond — végben, mert az ő felségére való
apellatiót elő nem bocsátá vajda, és ha mindazál-
tal ő ugyan peragálni akarja, te Nagyságod totis
viribus és minden módon resistáljon minden enge-
delem nélkül. Ehhez az ő felsége' kegyelmes se-
gítsége is mindjárást succurrál, ki az idő alatt Ru-
ber urammal praesto lészen. — Harinai uram, Te-
legdi Mihály uram és az több ahhoz való atyafiak
ezent értsék és ahhoz tartozzanak Valkó-vár és
Nagyfalu felől, de hogy azok sokan vannak és nem
tudom mindeniket minémű tökélettel légyenek,

jól meglássa Nagyságod; ebben úgy értsen efféle valamit, hogy vajdának értelmére ne jusson.

Vajda csak hazudoz (itt); nyilván értetik: kiért néki innét is szó adatik csak; ebben bizonyos legyen Nagyságod.

Mi az nova donatiokat és statutiokat illeti, íme ő felsége vajdának erősen megparancsolja Tamás Deák által, hogy azokban az ő felsége' híveit meg ne merje semmiképpen háborgatni, és magát csak szolgai határban tartsa, mert meg vagy on az néki határozva mennyire kelljen nyújtózni, és ha ellene tovább is pergálni fog, ő felsége az ő fejedelmi méltóságát megalkarja oltalmazni, kit vajda meg fog igen üsmérni. Harinai uramnak és egyebeknek is az nova donatiót megadta ő felsége; az Bcrendi György' jóvainak is a' mi neveléssel kívántatott. — A' statutoriát Nagyságodnak Fogaras' dolgában megszerzettem, kit a' confirmatio levéllel — melly igen szépen vagy on a' jus regiummal egyetemben — megküldöm Nagyságodnak akkor, mikor az 'váltsága megleszen. Listhius uram pedig nagy diligenter való törekedésemre most az elébbi sententiát affirmálja az levél' váltságáért, az az 500 tallért, kiheli alatta nem akar venni azt mondja, miként immár két vagy három levelemben is megírtam Nagyságodnak; azért hogy szükség hogy Nagyságod ne késelje, végyük ki onnan az levelet mennél hamarabb lehet. — Pekri Gábornak és Radák Lászlónak a' statutoriát megküldöm Nagyságod' kezébe Dobrai uram által.

Ibráni Ferenczet (híres magyartörvény tudót) ím megengedte ő felsége, hogy az jövendő szent Lukács' octavájára bémehessen Nagyságodhoz az Fogaras' causájára, nem akarván ő felsége azt, hogy propter illius absentiam Nagyságod' fogyatko-

zást végyen abban; de így hogy az jövődő szent György' octavájára sine omni ulteriori dilatione az ő dolgában comparealni tartozzék, a' mint néki megvagyon hagyva; az ország' biróitól mandatumat szerzek és küldök reá. Déva' dolga ugyan csak abban hagyattatott, mert igen jól érti ő felsége hogy vajda semmi parancsolatival nem gondol — — azért semmiben nevelni nem akarja, hanem ő felsége más móddal akarja eleit venni dolgának.

Bánfi László és Forgács Pál szinte most igen támogatják az vajda' engedelmességét ő felsége előtt kéméletlenül; a' sem használ néki.

A' comességről való levelet most iratom.

A' Vereskő' dolgáról csudálkozik ő felsége, hogy Nagyságod ilyenképpen resolválja magát, azért a' nagy istenért siessen Nagyságod mennél előbb véle, mert mihelyen isten' akaratjával a' kezünkben lészen és birtokunkban, más idő fordul azonnal. Sapienti satis sit scriptum; mert sem izennem (így) mellybe, sem izennem nem mérek. Ne tartson pedig Nagyságod valami csalárdságtól vagy megkárosítástól, mert az én igaz hitemre írom uram, hogy nem ide való dolog affélét csak gondolni is; megbocsásson Nagyságod.

K - - - felől mind ez ideig semmit ő felségének nem emlékeztem.

Ezen is felette igen kérem Nagyságodat ugyan a' nagy istenért: vesse hátra Nagyságod az Magocsi' és egyebek' méltatlan és minden igaz értelem nélkül való irogatásit, mert azok az irigységből támadott hamissággal semmit Nagyságodnak nem használnak, hanem oltani akarják csak az igazságot Nagyságodban, kivel magát Nagyságod is minden ok nélkül töri, aggasztalja. Azt pedig felesben mostani időben igen eltávoztassa Nagyságod magától,

mert im fundamentumot vetünk isten' akaratjából, és a' mit kívántunk, a' szolgálat' ideje rajtunk lésszen, kinek isten után csak Nagyságod lésszen az ő fundamentuma, és minden gondviselője, kit hiszem hogy Nagyságod becsülettel megponderál.

Az megigirt summát esztendőnként az Nagyságod' személyére megnevezi ő felsége és megadja bizonnyal, elhígye Nagyságod, csak hamarabb a' Vereskő' dolgát maturálja Nagyságod, kiből ha eddig vég volna Nagyságodtól, az én hitemre, ugyan most megmívelné ő felsége nagy kegyelmesen.

Ezeket akarám Nagyságodnak rövideden és igen hamarsággal megjelentennem, mert jól tudom, hogy alig várja Nagyságod, hogy ezeket hamarább érthesse.

Kara Péter' dolgában parancsolatot ad ő felsége az egri kapitánynak hogy eligazítsa dolgát, mert ő felségének felküldte levelét az kapitányságról. Ezt megjelenti Ugnotnak ő felsége; ez mandatumot megküldöm Nagyságodnak kezébe, és az Kara Péter' leveleit, kiket Nagyságod kezembe küldött volt.

Kendi János uramnak egy levelecskét irtam, kit bé nem pecsételhettem azonért hogy Nagyságod megolvassa; és már hogy én elfelejtettem volna bépecsétlenem siettemben, Nagyságodhoz hívatván, adja meg Nagyságod néki az én szolgálatomért. Másik levelecskémet, kit irtam házam népének, küldje meg Nagyságod hamarsággal az én szolgálatomért, és ha levelet írand nékem, azt megszolgálom ha megküldi Nagyságod. Az hatalmas isten vigasztalja Nagyságodat, és jó egészségben nagy boldogul megtartsa mindennel, amen. Viennae 9 die septembris. Anno domini 1573-o.

P. S. Csáki Pált és a' többi főfő népeket tudom hogy Nagyságod el nem felejtí annak módja szerént requirálni; ő felsége mindeneket az Nagyságod' bölcs gondviselésére hagyott és hagy is, de mentől titkosban lehet, úgy cselekedjék Nagyságod.

Végezetre Forgács Pál jelentéséből jutott értelmére Listhius uramnak, hogy Csákán Baláznak egy igen jó járó szép tiszta pej ló vagyon, urnak való, az melly nélkül igen szűkölködik, mivelhogy császár ő felsége elvette tőle és Ferdinand herczegnek adta az Nagyságod' minapi küldte lovát, kit igen kedvell vala miként megírtam Nagyságodnak ez előtt való levelemben; azért Nagyságodnak legyen gondja felőle, hogy ha ide valónak isméri Nagyságod, tehát szerezze ide Balázs uramtól Nagyságod, mert jól érti Nagyságod, hogy ez ember nélkül semmiképpen nem lehetünk. Igen helyen is jár most minden dolgainkban, ki a' vajda' tétováit ugyan látorságnak nevezi én előttem.

Bocsánattal irván Nagyságodnak, Raiki Gábor kért erősen, hogy az ő kötéslevelét, öreg asszonyomnak szólót megküldeném hamarsággal, kit ezzel együtt 'Nagyságod' kezébe küldöttem, azért ő kegyelmének adja meg Nagyságod az én szolgálatomért.

Kendi János uram megjelenté magát lassan lassan az ő felsége' hív szolgálatjához hogy jó szolgálí legyenek, és méltó hogy ő kegyelme feljel tekintsen ennekutána; Nagyságod pedig nem hogy elbocsássa az kik vagynak, sőt másunnan a' jókat magához édesítse; ne bánja bátor Kamuthi uram, hogy Nagyságodnál túrt, és nem fogadta Magocsi' írogratásit, kiről itt mindent értnek.

Császár ő felsége, a' mi kegyelmes urunk jó egésségben vagyon asszonyunkkal, ifiu királyunkkal,

és a' több magzattal egyetembe, légyen hála az úr istennek.

Nem tudom ugyan, vajda micsoda szerrel készül a' jöendő szent Lukács' terminusára, de hiszem az úr istent, hogy Nagyságod jó fundamentumon leszen és készülhet hozzája.

Barcsai Gáspár a' többi közül elfelejtve ne legyen Nagyságodnál.

A' Békes Gáspár és pártihói ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából.

9.

1573-ban october' 15-kén Medgyesre hirdett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, vajvoda transsilvanus et sicularum comes et c. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod magnifici domini nobiles, aliique ordines trium nationum Transsilvaniae, et annexarum partium Hungariae exhibuerunt nobis et praesentarunt infrascriptos articulos, in comitiis eorum ad edictum nostrum in civitate medgyesiensi ad 15-m diem mensis octobris celebratis, paribus eorundem votis conclusos; petentes nos debita cum instantia, ut nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes, bénevole confirmare vellemus. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hoc modo:

„Articuli dominorum regnicolarum, magnificorum nobilium, aliorumque ordinum, trium videlicet nationum transsilvanarum, et partium Hungariae, comitatum scilicet Bihar, Kraszna, Szólnok medio-cris, Máramaros, Zaránd, ac districtus Káránsebes et Lugos, in comitiis eorum per illustrissimum d. Stephanum Báthori de Somlyó vajvodam transsilvanum et sicularum comitem in civitate Medgyes ad 15 diem mensis octobris a. d. 1573 indictis, communibus votis conclusi:“

„,,Nagyságos Kegyelmes Urunk! Megértettük az Nagyságod' kegyelmes akaratját, és reánk való nagy gondviselését, mellyekről Nagyságodnak örök hálákat adunk, és holtunkig való szolgálatunkat a-

jánljuk. Könyörgünk Nagyságodnak alázatosan mint kegyelmes urunknak, hogy ennekutána is ne szűnjék e' szegény hazára gondot viselni, és vigyázni. Miképpen értjük, hogy Békes Gáspár contra statum et quietem publicam erigálta magát, és a' Nagyságod' személye és méltósága ellen machinálkodott: teljes hatalmat adunk büntetni, és e' féle pártokat kiírtani.

Továbbá miért hogy ez hazának megtartása egyességet kíván a' Nagyságod' intése szerént; annak okáért végeztetett országul: hogy senki ne pártolkodjék, hanem igaz hívséggel légyen minden ember Nagyságodhoz; ez után se pártolkodó követeket se leveleket idegen és más más országba ne merjenek küldözni, sőt ha valakinek e' féle levelek hozzattatnának, ki a' Nagyságod' birodalma alatt lakik, az olyan ember fel ne merje szakasztani, hanem éppen Nagyságodhoz vigye, avvagy küldje.

Ha pedig valamely úr, avvagy nemes ember akármely nemzeti belső légyen és állapotban, rendben, nem gondolván ez hazának megmaradását, és a' Nagyságod' méltóságát, ez feljül megmondott dolgokat merné késérteni, és megháborítani igyekeznék a' közönséges állapotot és békességet: a' féle embert Nagyságod egy hivatallal, melly expositioval keljen, egy rövid gyűlésre hívasson személy szerént, nem procuratora által; ki ha reá jő és magát megmentheti, jó; ha nem mentheti pedig magát, tehát örök hitelenségnek poenáján pronuntiáltassék; kinek annakutána Nagyságod se salvus conductust, se új ítéletet ne adasson, se pedig jószága' elfoglalásakor inhibito és repulsio ne engedessék, és ne használjon a' generale decretumnak tartása szerént.

A' melly embernek jószága, záloga nem volna ez országban, avvagy Magyarországban az Nagyságod' birodalmában, ki sem istent nem félvén, se az hazának békességes állapotját nem gondolván, a' féle undok pártolásokat merne indítani: az olyan gonosz embert Nagyságod személyében minden haladék nélkül megkerestessen, és megfogasson, és törvény szerént az ő érdeme szerént büntetessen.

Tetszik ez is országul: ha történet szerént valamínémű rendbeli ember büntelen embert Nagyságod előtt bévádolna, hogy e' féle pártolásban practicált volna, és törvény szerént reá nem rakhatja, bizonyíthatja, tehát a' féle hamis beszédű ember Nagyságod előtt azontúl tálion maradjon azon poennán, ki a' büntelen emberre következett volna, ha reá bizonyíthatta volna a' vétket.

Annakutána azt is közönséges akarathól végeztük: hogy az ország' oltalmára minden úr és nemes ember, székely uraink és atyánkfiai, azonképpen a' szász uraim hadakozóul jó szerrel készen legyenek az előbbeni articulások, módok és rendtartások szerént azon elvégezett büntetések alatt úgy, hogy mikor az Nagyságod' levelét látják, tartozzanak oda menni minden szerszámokkal, az hová Nagyságod parancsolja, és a' hová a' szükség kívánja; a' magyarországi uraink és atyánkfiai is azon terhviselésre ajánlják magokat.

Továbbá végeztetett ez is országul: hogy látván Nagyságodnak e' mostani jelen való szükségét és nagy költségét, az erdélyországi nemes uraim lapusszám szerént ígérnek Nagyságodnak 99 pénzt ez jövő sz. Katalin asszony' napjára fogyatkozás nélkül beszolgáltatni.

A' székely uraim is ezen ígérettel ajánlják magokat Nagyságodnak mint kegyelmes uroknak.

A' szász uraim is egyenlő terhet akarnak viselni, látván ez ország' szükségét.

A' magyarországi uraink és atyámfiai is ígérnek kapuszám szerint egy forintot a' feljül megírt napra híven beszolgáltatni.

Végezetre dicsérik a' Nagyságod' hívei, hogy e' mostani terminust elhalasztotta Nagyságod, hogy ők is az ő kicsin erejek szerint ez hazának maradására és szükségére készülhessenek és alkalmasokban találtassanak.““

Nos igitur praemissa instanti dominorum regnicularum petitione faventer exaudita et benigne admissa, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorundem continentias, articulos et puncta ratos, gratos et acceptos habentes, approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam etiam per alios quoslibet, quorum interest, observari faciemus. Datum in dicta civitate Medgyes 18-va die mensis octobris, anno domini 1573.

Stephanus Báthori
de Somlyó m. p.

(P. H.)

Franciscus Forgách
Cancellarius m. p.

Találtatik eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

10.

**Békes Gáspár 1574-ben februarius' 14-kén
Bécsből Musztafa basához, a' budai
beglerbéghez.**

Te Nagyságodnak szegény rabja: Békes Gáspár m. p.

Illustrissime ac Magnifice Domine mihi semper Gratiöse!

Az hatalmas istentől te Nagyságodnak minden jókat kívánok és hosszú életet; egy napját czerére tégye te Nagyságodnak.

Nagyságos Uram! megadá én nékem az én emberem István Deák az te Nagyságod' levelét, kiből értem az te Nagyságod' én hozzám való jó akaratját, kiért a' nagy isten sok jókat adjon te Nagyságodnak; mert én tudom hogy soha meg nem szólálhatom az te Nagyságod' én velem jó tétét.

Továbbá Nagyságos Uram értem az Nagyságod' leveléből az te Nagyságod' parancsolatját és intést, hogy én az hatalmas (török) császár' Portájára mennék; értem pedig az nagyságos fővezér hasa' levelét és akaratját, az Nagyságod' atyjafiáét, hogy ő nagysága azt kívánja. De én ő nagyságának ez előtt is alázatosan megírtam és megízentem emberem által hogy az semmiképpen nem lehetne, hanemha vesznije akarok, mert te Nagyságod jól tudja hol vagyok; ahhoz semmiképpen mód nincsen. Te Nagyságodnál nyilván vagyon Nagyságos Uram, hogy itt Németországban nem úgy vagyon a' dolog mint az hatalmas császár' birodalmá-

ban, hogy mindenek csak az hatalmas császártól hallgatnak és félnek; itt sok szabad fejedelmek és fő urak vagynak, kikkel minden nap rakva a' fejedelem' udvara, kik' híre nélkül semmit nem mivelhet a' fejedelem; ha szintén a' fejedelem azt megengedné is, hogy bémenyjek, avvagy ugyan parancsolná is, soha azok nem engednék; ezer fejem volna is, egyiket oda nem vihetném; te Nagyságod pedig megítélheti mint eszes fejedlem: országokban vagyok, mindent látok, hallok; annak felette a' fejedelemnek is udvarában vagyok, és mindent láttam, hallottam. Ítélje Nagyságod, miben légyen az én dolgom, és mint lehetne az én bémenésem; meghígye Nagyságod, hogy sok szem vigyáz minden szempillantásban én reám. De ha ő nagyságának ugyan az akarata — az fővezér basának — hogy én elveszszek, 's a' mint vétettem ő nagysága ellen kiért halált érdelek: ő nagysága küldjön ide, ölessen itt meg, mert én néltem mindegy, akár egy képpen akár másképpen; ha ő nagyságának halálomban léssen nagyobb haszna, hogy nem életemben, ám ölessen meg; lássa mind e' világ mint fizeti meg ő nagysága az én hívséges szolgálatomat, kit én a' - - - - - holt király' fia' idejében miveltem az hatalmas császár' vitézivel az hatalmas császár' ellenségi ellen, kit mind a' végbeli vármegyék és vitézek jól tudnak; ám légyen példájok egyebeknek. — - - - - gyen ezt az hatalmas isten látja, hogy az én életemben ő nagyságának több haszna lenne, hogy nem mint a' vajdának teljes életében. Te Nagyságod meghígye azt, hogy minden na - - - sok szidalmat vallok én az hatalmas császár (iránti) hívségemért; török nevem vagyok Nagyságos Uram most is mindenek - - - - - és sokan mond-

ják, hogy megérdemleném hogy a' bűrömöt is nyúznák rólam.

Te Nagyságodnak könyörgök: a' nagy isten - - - - - ja eleibe te Nagyságod az nagyságos basa vezérnek, hogy ő nagysága tekintse meg az istent, ne veszesszen ő nagysága - - - - - pen minden érdemem kívül; mi haszna léssen ő nagyságának az én veszedelmemben? egyebek is csak elidegenülnek evvel az hatalmas császártól, mert mindenek jól tudják mit szolgáltam én az hatalmas császárnak; ő nagysága ne végye az vajda' én ellenem való sok vádolását elő, mert az vajda énnékem mindenemet el - - - -, életemet is elvenné, ha lehetne; ő nagysága — a' nagyságos vezér basa — csak akarná megértené, ki légyen az vajda és minémű híve légyen az hatalmas császárnak, és mint practical most is az hatalmas császár ellen, talám ő nagysága én rám is - - - tekintene; Nagyságos Uram, nincs ki eleibe adná a' nagyságos basának a' dolgot, az én szómnak is pedig ő nagysága helyt nem ad; de meglátja ő nagysága, ha én mind eleitől fogva igazat nem irtam a' vajda' practicalai felől, bátor szörnyű halállal ölessen meg ő nagysága. Most igen titkon küldötte embereit római pápához, és mind az hatalmas császár ellen practical; ide is jő és mégyn postája; valamit az hatalmas császár Portájáról irt (neki), ide mindenciket megír.

Továbbá Nagyságos Uram értem azt is, hogy azért is neheztel a' nagyságos vezér basa én reám, miért hogy itt vagyok a' fejedelem' udvarában; én Nagyságos Uram a' halál elől futottam - - - de nem a' végre, hogy én soha az hatalmas császár' hűségítől elszakadjak; nem tudtam hova lenni, mert mindenütt elfogta volt a' vajda útamat; immár hogy

ide jöttem, itt vagyok az fejedelem' udvarában; szép szót kell néki adnom, és magamat igen kell néki ajánlanom ideig, mert te Nagyságod megítélheti, hogy az én mostani állapotom azt kívánja; sőt az nagyságos basa vezér is arra intett engemet emberem által, hogy azt miveljem; de idővel nem lenne ártalmas az hatalmas császárnak az én itt lételem. Könyörgök azért még is Nagyságodnak: az úr istenért adja eleibe te Nagyságod az én dolgomot az nagyságos vezér basának; ő nagysága könyörüljön rajtam, hallgassa meg könyörgésemet; mert valamit te Nagyságod én velem mivel, de ha koldulásommal is kell élnem is, de soha én az ő nagysága' lábaitól el nem szakadok. Maga meghígye Nagyságod, hogy én eddig kenyeret találtam volna itt is ez földön - - - ilyen nyomorúságban ésszidalomban nem élnék, ha elakartam volna szakadni az hatalmas császár' hűségétől; de ha ő nagysága — az fővezér basa — reám tekint, az én igaz - - - - - többet adok ő nagyságának esztendeig, hogy nem az vajda - - - - életében adna.

Ezt is akarom te Nagyságodnak - - - - - hogy az vajda most erősen dicsékedik avval, hogy nagyságos vezér basának négy ezer - - - - - hogy az én szolgámat néki küldje- Antalfi Imrét, és hogy nagysága megigérte néki hogy kezébe küldi - - - - - nyilván beszéli ott benn az vajda Erdélyben kit én - - - - - kétélek, hogy még nem késértett volna az nagyságos basánál, de én azt elhittem, hogy ő nagysága azt nem miveli, mert még nem esett soha az hatalmas császár' Portáján, hogy valaki' szolgája, az kit könyörögni küldött az hatalmas császár' Portájára, valaki' kezébe adott volna is; de azt hiszem Nagyságos Uram, hogy

az vajda azt véli, hogy az nagyságos basa is olyan légyen mint ő.

Értettem azt is, hogy Nagyságodnak summát ígért volt, hogy Nagyságod a' szegény legényt István Deákot — kezébe adja; Nagyságodnak még is könyörgők, te Nagyságod ne felejthezzék el rólam, hanem irjon felölem' mennél hamarébb lehet az nagyságos vezér basának: ő nagysága halgassa meg könyörgésemet, és tegyen kegyelmes választ; isten után csak ő nagyságától várok csak minden jót; va - - - - — ő nagysága én velem, mivel tudom hogy az te Nagyságod' törekedése sokat használ énnékem, mert te Nagyságod jól érti mind a' vajda' dolgait és mind az én nyomoruságimat és igazságomat. Tartsa meg isten Nagyságodat minden jókkal sok esztendeig. Irtam Bécsben februariusnak 15-ik napján 1574.

A' Békés Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hiteles sententiából.

11.

Békes Gáspár 1575-ben majus' 14-kén Prágából Radák Lászlóhoz.

Szolgalatomat ajánlom te Kegyelmednek mint bizodalmas uramnak, barátomnak.

Te Kegyelmednek azt akarom értésére adnom, hogy ő felségének az tetszik ez dologban: hogy én mindjárást alá menyjek innét, és ott alatt Kassa mellett várjam az ti Kegyelmetek' válaszát ez dolognak hamarább voltaért; mert így igen késedelmesnek itili ő felsége, hogy én még itt várjam a' Kegyelmetek' válaszát. Azért bízott uram, barátom: én menten megyek alá, és ott várom a' Kegyelmetek' válaszát olly helyen, hogy senki nem tudja egyéb Ruber uramnál a' hol én lések Kassa mellett. Azért te Kegyelmedet kérem mint bízott uramat, szerelmes barátomat: Kegyelmed most mutassa meg magát; mert ebben a' dologban kiváltképpen te Kegyelmedben vagyon és Csáki Pál uramban ő felségének bizodalma, hogy Kegyelmetek indítsa a' több uraimat hozzá, mellyhez uram hamostan nem fog ti Kegyelmetek, sóha- az én hitemre- az elő nem kerül. Én ti Kegyelmetekért mindent megkísértettem ez előtt. Im most is öcsémmelegytemben fejünket oda viszzük ti Kegyelmetek' közebe; az kegyelmes isten jól adjauram; tudod uram eleitől fogva a' mihez mi ketten kezdettünk te Kegyelmeddel, mindenkoron jól adta az úr isten. Bizony ingyen nem vélné senki, az kegyelmes isten mire viszi dolgunkat; mert ő felsége indította azt.

Te Kegyelmed Pál uramot — Csáki Pált — indítsa igen a' dolghoz, és Bornemiszt, és biztassa őket; ha lehet uram — az istenért kérem Kegyelmedet — legyen szembe Kegyelmed személye szerint Csáki Pál urammal, és indítsa nélkülegyelmed, hogy a' Bethlen (vára') dolgára is legyen gondja: lenne az a' hely, az hova menne ő kegyelmek és én is oda megyek az napra, valamelly napot rendel Kegyelmetek.

Ezt uram immár az dolgot — a' mennyire isten indította — könnyebb ő szent felségének segítségével véghezvinni, hogy nem mint elhagyni. Most, most vagyon uram ideje, hogy ti Kegyelmetek nyuljon gyorsan az dolghoz. Én az kegyelmes istennek ajánlottam ti Kegyelmeteket; ő szent felsége vezérelje a' ti Kegyelmetek' szívát mind a' jóra, és engedje ő szent felsége, hogy láthassuk uram egymást rövid napon nagy örömmel. Írtam Prágában 14-a maji. Anno 1575.

Kegyelmetek ne kímélje se pénzét, se marháját; meglátja Kegyelmed, az kegyelmes isten megszerencsésítván dolgunkat; bizony olly atyjafia lesznek Kegyelmednek, hogy az Kegyelmed' gyermeki is mindétig megemlékeznek az mi közöttünk való barátságról.

Kegyelmed' atyjafia, barátja

Békes Gáspár m. p.

A' Békes Gáspár és párthivei ellen 1575-ben kimondatott hitel-sentenciából.

12.

1575-ben július' 25-dik napjára Kolozsvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, regni Transsylvaniae vajvoda, et sicularum comes et c. Memoriae commendamus et c.

„Articuli dominorum baronum, nobilium caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae, et partium regni Hungariae illi subjectarum, in eorum generalibus comitiis pro festo beati Jacobi, id est ad 25 diem julii anni 1575 Colosvarinum indictis, unanimiter decreti et conclusi:“

„„ Megértettük Kegyelmes Urunk te Nagyságodnak fő emberei által, és írása által való kegyelmes izenetit, mellyben te Nagyságod bővséges beszéddel elészámláltatja mind amaz hazánk' veszedelmének és pestisének Békes Gáspárnak gonoszságos cselekedetit, hazánk'nak és hazánk'kon való árulását, practicáit és elgondolt dolgainak ez minapi szemünk előtt való exitusát, mind penig az te Nagyságod' gondviselését eleitől fogva mind hazánk'ra, mind penig ezekre ez dolgokra.

„Annakokáért mü is fejjenként megemlékezvén hogy az országok és fejedelemségek az istennek kiváltképpen való oltalmában vagynak, és szent angyalinak őrizésében: legelőször ennek a' mü kegyelmes istenünknek nagy hálákat adunk, hogy ő szent felsége ez szegény maroknyi földet, melly erőtől, erősségektől, emberek' segítségétől teljességgel megfosztatott, ennyi veszedelemben és reánk való pra-

eticálásban megtartotta, megoltalmazta, és az hatalmas császár' szívét az mű oltalmunkra és megmaradásunkra fordította, miképpen ezt nyilván látjuk az hatalmas' császár' leveléből; könyörögven e mellett ő szent felségének; hogy ennek' után is az ő választottiért legyen erős tornyunk és páisunk ellenségünk ellen, hogy édes hazánkban hozzánk tartozóval megmaradván, csendességes és tiszteletes életet élhessünk isteni félelmben és tisztességben. Annak' után méltó hálákat adunk te Nagyságodnak, kit az úr isten az mű strázsánkra ültetett és nevelt, hogy te Nagyságod is régi jámbor fejedelmek' módja szerint az mű hazánkról és megmaradásunkról ilyen vigyázást tett, hogy mű teljességgel az kegyetlen ellenségtől isten után te Nagyságod' gondviselése által el nem nyelettettnél; imádván az úr istent, te Nagyságodért; hogy szent lelkével vezérelje ez után is te Nagyságodnak eszét, tanácsát arra, az mi ő neki kellemetes és az hazának hasznos; igazgassa karját, és újait győzedelmekkel ellenségi ellen; mű is pedig fejenként ő szent felsége velünk lévén, te Nagyságodnak meg nem a kartunk fogynakozni, holtig hívségesen akarunk szolgálni.

Továbbá nyilván értjük az te Nagyságod' izenetéből dögletes cselekedetét, álnokságit az gyalkorta megnevezett Belics Gáspárnak, mellyeknek mű is nem csak auditori voltunk, hanem látói és tudói, hogy ő az oka mind az ő maga és hozzátartozóinak veszedelmének. Ezt is megértettük az te Nagyságod' irásából és izenetiből; hogy te Nagyságod e' féle gonosz emberéknék és hozzátartozóknak büntetése felől való deliberatiot és suffragiumat kíván te Nagyságod. Megemlékezvén azért az régi mondásról: hogy heába irattak volna az tör-

vények, ha executionak nem demandáltatnának; ebben is méltónak ítéljük az te Nagyságod' kívánságát és parancsolatját. Miérthogy penig szokott természeti és kegyelmessége szerint te Nagyságod mint régi igaz úr nemzet, ilyen nyilván való dologban is törvény processusa szerint akarja ez dologt eligazítani, noha mind az isten, és mind az dolog más útát és módot és tehetséget is mutatott volna te Nagyságodnak eleibe: ez Nagyságodnak kegyelmességeért te Nagyságodnak hálát adunk, könyörögván, hogy ezen propositumot tartsa meg te Nagyságod végig mind ezben, mind egyéb dolgokban.

Tovább értjük az Nagyságod' kívánságát az hadakozásban való rendtartás felől. Mű semmi időben tehetségünk szerint az közönséges szükségnek megfogynakozni nem akarunk; most is látván az nagyobb szükségét, nem akarunk megfogynakozni. Azért kegyelmes Urunk hogy az közönséges szükség is meglegyen, és az Nagyságod' kívánsága, más felől az szegény község is ne romoljon teljességgel; így szólottunk: hogy az erdélyi nemesség székely uraikkal atyáinkfiaival egyetemben, és magyarországiakkal, ő magok személyek szerint jó lovakkal, szerszámokkal fejenként készen legyenek, és az 16-todáról az mint ez előtt is megadtuk az egy lovagot, azt most is megtartjuk; látván penig az szükségét és Nagyságod' kívánságát, esmét azon 16 kapuról az lovag mellé egy gyalogot adunk, kiknek hadi szolgálatnak idején elsőbben mindenkor egy hópénzt adunk néki, avval bocsátjuk el az gyalogot, az után Nagyságod kegyelmesen gondját viselve fizetéseknél; hőkesség idején penig az nemes ember bírja úgy mint sajátját, övét, senki tőle azokat el nem tudadjoníthassa, csak tartsa olly készen,

hogy mikor kelletik, állathassa elé puskával; ezeknek tizedese, hadnagya és zászlója, pásitzöld köntöse legyen; kiket mind lovagot, gyalogot esztendőben kétszer az ispányok előtt megmustráljon, és az ő Nagyságának gyalogja is együtt legyen az nemesség' gyalogjával, és az urak' drabonti ottmustráljanak meg, az melly vármegyében az urak lesznek; ha ki pedig ez gyalog idein való állatásnak megfogytokznék és az ispányoknak mustráikor elé nem állatniék, azt az ispányok legelőször 10 giráig megdulják, másodszor pedig 20 giráig, harmadszor pedig jószágokat foglalják az ispányok; ezt az mellyből az fogyatkozás lett. Az ki pedig szolga, vagy beteg, képebeli embert, és zsoldost, lovagot, gyalogot azonképpen jó szerrel állasson az vármegye' köziben.

Az egyházhelyi nemes népek is fejenként jó szerrel készen legyenek személyek szerént; minden egész ház' helyiről egy egy személy menyjen; ha hol pedig többen vagynak, egy házhelyhez egyikkel megérjék, azt jó szerrel bocsássák.

Az szász uraim pedig miért hogy sem 10-todával lovagot nem tartanak, sem személyek szerént fejenként hadakozásba nem mennek: tartsanak 1000 jó válogatott gyalogot, kiknek azon képpen legyen hadnagyjok és zászlójok. Könyörgünk mint Hegyelmes Urunknak, hogy ezbeli ajánlásunkat vegye elegedendő neven te Nagyságod, és ez zsoldosokat mind lovagot, mind gyalogot csak akkor vétesse fel Nagyságod, mikor az közönséges szükség kívánja.

Továbbá az miképpen te Nagyságod is kegyelmesen előnkbe számláltatja, mü is nyilván látjuk és tudjuk Nagyságodnak mind ez mostani hadra, mind az hatalmas császár' Portájára való nagy költségét;

de viszontag könyörgünk: hogy te Nagyságod is kegyelmesen szeme' eleibe vegye szegény községünknek mind halál miatt, és ez had miatt való romlásokat, mind pedig ez mostani nagy éhezést, mellyhez hasonló mű időnkben nem volt; mindazáltal az szükségnek nagy voltát látván, ígértünk Nagyságodnak Erdélyből három nemzetül régi rovás szerént az hatalmas császár' adójára 99 pénzt, és magyarországi uraink, atyámfiai egy egy forintot, azonképpen azon régi rovás szerént mint régi szokások volt; könyörögvén te Nagyságodnak: hogy ez mostani nagy szükségnek ideihez képest vegye kegyelmesen te Nagyságod tőlünk; ennek utána is míg marhája tart szegény községünknek, annyit adatunk, hogy Nagyságod', és az haza' közönséges szüksége meg ne fogyatkozzék; ezt pedig Nagyságodnak bészolgáltatjuk ez jöendő szent István király' napjára.

Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak, hogy megtekintvén községünknek mostani időbeli nagy romlását és szükségét, új connumeratioval münket terhelni nem akar; mű is Nagyságodnak sok szükségét és közönséges dolgokra való költségét megtekintvén, az 99 pénzhez, mellyet császár' adójára adtunk, adunk az Nagyságod' szükségére is régi rovás szerént nemességül ötven, ötven pénzt, mellyet ez jöendő Kisasszony' napjára bészolgáltatunk. Ezen terhet viselik az szász és magyarországi uraink atyámfiai is; Nagyságod vegye jó és kegyelmes neven tőlünk.

Továbbá székely uraink is egyenlő terhviselésre ajánlják magokat.

Továbbá Kegyelmes Urunk, hogy te Nagyságod az mű könyörgésünkre kegyelmesen megígérte, hogy az kamaraispányoknak meghagyja, hogy az nemes uraimnak valóba sőt adjanak házak' szükség-

gére régi articulások' tartása szerint; megszolgáljuk te Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Azonképpen az szokott jobbágyot hogy Nagyságod kegyelmesen megígérte minden helyekről megadatni, kik Nagyságod' idejében mentek el, vagy ezután is mennének; megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Kegyelmes Urunk, vagynak sokan, kik könyörgöttek Nagyságodnak némelly törvény szerint való dolgokért; nekik pedig ölyvakért, kik a' Nagyságod' kegyelmében vagynak; mű pedig noha keresztényi kötelességünk szerint minden szegény nyomorultakért könyörgéssel tartozunk, de főképpen egynéhány rendbeliekért, árvákért, özvegyekért, kiknek sem részek, sem hírek még most sincs az gonosz embereknek álnokságokban; kiknek marhájokban, jószágokban zsákmány lett mind házoknál, mind pedig itt ez városban. Nagyságodnak megszolgáljuk előbbi maga ajánlását, hogy mindeneknek könyörgéseket értvén, úgy akarja te Nagyságod magát viselni, hogy ártatlan senki igazságában meg ne nyomorodjék.

Te Nagyságod' választételét ebben is dicsérjük, hogy hatalmat adott az ispány uraimnak az Nagyságod' jószágán is, egyebütt is mindenütt az gonosztévő emberek' keresésére és megbüntetésére, miért hogy feletto eláradt mindenütt az gonoszság.

Az harmiczadokról is az minémű szertelenségek esnek mind Szilágyságban, mind pedig Hunyad vármegyében; könyörgünk: hogy az mint Nagyságod kegyelmesen ígérte, most is mikor valamelyik atyánkfia megtalálja Nagyságodat könyörgésével, igazítsa el te Nagyságod.

Végeztünk erről is országul: hogy az monostori konventben requisitorok légyenek, mind pedig

az fejevári káptalanban; az monostori konventben Polyáni Bálint pap légyen előttök; légyenek collegái Zalonkemeni Miklós Deák és Márton Deák az kolozsvármegyei notarius. Az fejevári káptalanban fő requisitor lészen az ott való plébánus Ilosvai Benedek pap; collegái az káptalanok, ki mellé szükség egy notariust keresni. Ezeket ő Nagysága megeskütsesse az hivsége, és külön külön pecsétet adjon nekik, kiknek authoritások légyen nem csak az requisitoria, hanem minden executiora, de úgy, hogy ha kik nem akarnak vellek exequáltattatni, ennek előtte való mód szerint nemes emberrel is exequáltathassanak; ő Nagysága kegyelmesen viseltesse gondját, hogy az miképpen kegyelmesen megígérte, légyen meg ezeknek is fizetések azonképpen, mint az váradi requisitoroknak, és azon fizetések légyen.

Továbbá Kegyelmes Urunk, jóllehet igen nyilván vagyon azoknak gonosz cselekedetek, kik a' Békes Gáspárral, és az ő mordály hadával együtt Nagyságodra, és ez országra támadtak, kik ellen noha mind az isten, kié az győzedelem, és mind az véteknek nagy volta más módot és tehetséget is mutatott volna az megbüntetésre, de mindazált miért hogy Nagyságod szokott kegyelmes természeti szerint, mint régi igaz megrögzött vér, nemzet ilyen nyilván való dolgokban is az törvénynek processusát követi, és ennek ítéletét országul reánk támasztotta: ez Nagyságod' kegyelmességét országul megigyekezőnk szolgálni mint kegyelmes urunknak, és az Nagyságod' méltó kívánsága és parancsolatja szerint ez dolgot előnkbe vévén, az vétkések ellen törvényt ez generalis gyűlésben Nagyságoddal egyetemben mind országul szolgáltatunk, és ellenek publice pronunciáltunk, kiről sententia levelet is i-

rattunk. Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy az mű sententiánkat, mint ilyen nagy dologban, Nagyságod helyén hagyja, és minden időben erejében tartsa és tartassa, hogy az törvénynek erejét, és az büntetésnek kemény voltát minden ember eszébe vegye, és róla példát vegyen, tanuljon, hogy ilyen veszedelmes dolgot meg ne mérjen ezután kísérteni.

Végezetre miérthogy a' féle sentenziázott és notába esett embereknek minden jószágok és marhájok törvény szerint Nagyságodra szállott; sokan vagynak ponig mind városokban és város kívül, nemesség és székelység között, kik a' féléknek marhájakat nálok rejtetetik és tartják; végeztük azért országul: hogy mátul fogva harminczkettő napig valaki a' féle marhát városokban bírának, vármegyéken ispányoknak, székelységen királybírának ki nem adják, és ki nem mondják, hanem nálok rejtekben tartják, azután ő Nagysága azokat mint a' féle occultatorokat törvény szerint megbüntethesse. ““

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditionis nostrae faventer admissa, praemissos universos articulos et c. Datum in praescripta civitate nostra Colosvár 6-ta die augusti anno domini 1575 supradicto.

Stephanus Báthori
vajvoda transs. m. p.

(P. H.)

Martinus Berzeviczi
Secret. et consil. m. p.

Találtatik eredetileg báró Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

13.

1576-ban januarius' 28-kára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Stephanus Báthori, vajvoda transsilvanus sicularum comes. Memoriae commendamus et c. Quorum quidem articulorum tenor sequitur hunc in modum:

„Megértettük országul az te Nagyságod' izeneti-
ből és írásából az Nagyságod előtt álló nagy dol-
gokat, és hazánknak minden állapotját: hogy az
úr isten először, azután lengyelországi nemzetsé-
gek és statusok Nagyságodat úgy mint inkább egy
akarattal, egy voxzal az lengyelországi királyságra,
és azoknak országinak, tartományinak birodalmára
hívják, melly okért illy főfő követek hazánkba, és
Nagyságodhoz mostan jöttek volna; melly dologért
tisztünk szerint az hatalmas istennek hálát adunk,
ki az szegény magyar nemzetnek utolsó reménység-
ben ezt engedte érni és látni, hogy az ő véréből ki-
rályt idegen nemzetek előtt is lásson, és minthogy
ennek előtte való időkben az erdélyországi vajdák-
ból főfő tisztekre és királyságokra is vitt, azonkép-
pen ezt az posteritásra maradandó dicséretet most is
ennek az földnek engedte látni és érni.

Továbbá noha, Kegyelmes Urunk, münket sok
dolgok, sok okok kényszerítenek arra, hogy az te
Nagyságod' köztünk való létét, megmaradását ki-
vánnók felette igen is; mindazonáltal értvén az do-
lognak állapotját és okait: nincs mit tennünk; az
te Nagyságod' propositumát, mellyet hiszünk hogy
istentől rendeltetett, meg nem remorálhatjuk, és

ajánljuk az kegyelmes istennek Nagyságodnak útját, tanácsit, hogy ő sz. felsége vezérelje, hordozza jó végre, az mű szegény nemzetünknek is megmaradására.

Holott pedig te Nagyságod ilyen állapotjában is szorgalmatos az mű megmaradásunkról, azt is te Nagyságodnak háládatosan megiszolgáljuk, és az mint te Nagyságod helyében in sua absentia hagyta előttünk Báthori Kristóf urunkat ő nagyságát, azonképpen, ebben is az Nagyságod' értelmét vettük; ezt hozzá tévén: hogy ő nagysága is mint igaz te Nagyságod, hites és köteles légyen minden nemzetségeknek, statusoknak és ordoknak, hogy szabadságokat és törvényeket minden czikkelyiben megtartja; religioban senkit meg nem háborgat, újítást sem szenved; előbbi donatiókat mind az megholt fejedelmekét, mind az Nagyságodét, mind az előtt valókat salvo jure alieno megtartson, és mással is megtartasson. Az melly donatiók inexecute maradtanak, avagy ki nem vették, egyéb processusok is nem exequáltattak, az ő nagysága' pecsétí alatt exequáltassanak és azon erejek légyen; ezt is hozzá tévén, hogy ez birodalom' idein hasonló authoritással légyen közzöttünk minden dolgokban, valamellyel te Nagyságod volt, mind törvény dolgában, donatiókban, mind egyéb dolgokban per omnia; és hogy az úr isten ő nagyságát gyakorta való betegségekkel látogatta, kit semmiképpen senki el nem tagadhat, hogy minden dolgok isten szerént, régi jó mód szerént menyjenek véghez, hogy ő nagysága körül fő emberek, nemzetek és atyáinkfiai legyenek, kiknek tanácsokat vévén, megbecsülván, mind békességhez illendő, mind hadhoz illendő dolgokhoz az szükség szerént szólhassanak, végezhessenek minden időben.

Továbbá miért, hogy látjuk némelly szomszédságnak hozzánk való kedvetlenségét az Nagyságod' elmeneteli és utja miatt; végeztük ezt - hogy semmi reménytelen, véletlen dolog rajtunk ne essék, mint az elmúlt napokban történt vala: hogy te Nagyságod minden felé szorgalmatos vigyázókat bocsásson és ha mi készülletet valamelly felé értene, ispányokat, királybirákat certifikáljon, és az mint az szükség kívánja, ahhoz képest vagy felével, az tizenhatodával, lovaggal, gyaloggal, vagy penig személyek szerint is minden hadakozó hozzánk tartozóval, jó szerrel, jó móddal össze gyűljenek, az nemesség és szászság Kolozsvárra; székhely uraink Vásárhelyre, és ha az dolog mutatja, együvé - Aranyos székhely az nemesség között lévén az szomszédságért; és az mostani népünket Kolozsvárról az második hó kitelvén haza szállíthassuk; az két vármegye penig, Kraszna és Szólnok Somlyóra gyűljenek.

Továbbá látván te Nagyságodnak előtte álló dolgát, sok költségét; remélvén ezt is, hogy ha az úr isten te Nagyságodat megszerencsésíti dolgában, mint hiszszük is kétség nélkül, hogy jövedőben az mű jónkról el nem felejtkezik, hanem minden segítséggel leszen; noha köztünk vagyon drágaság és fogyatkozás, kit semmiképpen nem tagadhatunk: mindazonáltal most is az közönséges szükségre igérjük magunkat, nemességül az régi rovás szerint minden kapuról 99 pénzt adni.

Azon terhet viselik az székhely uraink atyánkfiai.

Azonképpen az szászság is.

Magyarországi atyánkfiai is egy egy forintot adnak régi rovások szerint, melly pénzt, az úr isten azt adván érnünk békével, éppen pünköszt napjára beszolgáltatunk, mikor az szegénység' marhá-

jának árucskája lészen. Könyörgünk: Nagyságod vegye elegendő neven az mű jó akaratunkat.

Továbbá az *deliberatum homicidiumok*' büntetéséről, mikor nemes ember nemes embert öl meg; végeztetett egy akarat: hogy ha azféle gyilkos azon vármegyéből elszalad, az melly vármegyében fő jószága és háza vagyon, ott az első székre az ispányok eleibe citáltassék *peremptorie*; ha *compareál* és magát menteni akarja *servatis de jure servandis* mentség engedtessek néki, és ha megszabadíthatja törvény szerint magát, jó; ha pedig *succumbál*, annak módja szerint mint gyilkos megbüntettessek; ha pedig *appellál*, elbocsáttassék az fejedelem' elébe, de az *appellatiót* az fejedelem *extraordinarie et continue* megláttassa; az *appellatio* alatt vagy fogva tartassék, vagy jó kezesség alatt; az *appellatio* mihelyt megláttatik, azonnal *finaliter* az ispányok által *exequáltassék*.

Ha pedig nem *compareál* az széken, az *citoria sententia* adassék ellene, kivel mindenütt szabadon kergethessék és megbüntethessék *nullo juris remedio obstante*.

Ha pedig az nemes ember paraszt embert öl meg, abban az régi mód tartassék meg.

Ez *articulus* pedig kezdessék megtartatni 1575. esztendőtol fogva.

Az erdélyi nemes uraim' *transmissio*jok is, kiket az székekről táblára *appellálnak*, nem csak az nemesség octaváján, hanem minden gyűlésekben is megláttassék, mint szinte az magyarországi nemes uraimé és szászágé.

Továbbá könyörgöttek azok az atyánkfiai, kik Dávid Ferencz' vallásán vagynak: hogy Dávid Ferencz *superintendensek* legyen, és ha ő meghal, vagy pedig betegségek, vagy mi egyéb okból mutálni kel-

letnék, mutálhassák és mást substituálhassanak eadem autoritate; csak hogy az religio' dolgában semmit ne innováljon, hanem az miben találtatott, azon állapotban maradjon.

Végezetre, miért hogy az Bihar vármegyei executiók az töröknek félelme miatt nem olly bátorsággal peragáltathatnak, mint ennek előtte, az mint szokások volt; azért végeztetett: hogy mindenütt az vármegyében egy viceispány és egy szolgabíró az notariussal egyetemben szabadon execuálhasson; sőt penig ha az hely olly félelmes, hogy oda az pogány miatt azok sem mehetnének: a'féle helyről az bíró harmad magával, esküttekkel, iktatás' dolgában penig több szomszéd paraszt népekkel is béhívattassék Váraddá az székes helyre, és ott lehessen mind statutio, mind pedig egyéb rendbeli executio azok előtt, azok bizonyosságára."

Nos itaque praemissa humili supplicatione dominorum et c. Datum in civitate Medgyes, 8 die mensis februarii. Anno domini 1576.

Stephanus Báthori

vajvoda transs.

m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

14.

Báthori Kristóf vajdának 1576-ban majus' 18-dikán Szék mezővárosban Nagy Mátéhoz, a' török Portánál lévő ügyvivőjéhez irt levele.

..... nobis sincere dilecte, salutem ..... m.

..... szerelmes atyánkfiának, lengyel. .... meglett koronázását. ....
 .... el egyetembe ím megírtuk az hatalmas császárnak, és az basának; az dolgot megérted az levelek' másából, kit oda küldtünk neked, te is ez dolgot add úgy érteni az Portának; hiszszük penig, hogy lengyel király is (Báthori István) az oda való dolgokról informálja az Portát embere által, te is azért megértvén az dolgot, az mint az mi atyánkfi informálja, ahhoz képest formáljad beszédedet, csak hogy erre igen nagy gondviselésed legyen, hogy az Portának illy vélekedése mi felőlünk ne légyen: hogy mi Lengyelországtól függenénk és szolgálánánk; melly dolog felől ha emlékezet lenne, bátoron szólhatsz: hogy mi sohova nem hallgatunk, sohonnan egyebünnen nem függünk, hanem csak az hatalmas császártól.

Ha mi új dolgokat, híreket érthetsz, ez mostani levélvivő által is — Rácز Jován által minde-

nekről írj, és minket bizonyossá tégy. Nec secus
feceris. Datum in oppido Szék. 18 maji, anno do-
mini 1576.

Christophorus Báthori
de Somlyó m. p.

Az eredeti levélből, melly Károlyfejérváratt a' püspöki könyv-
tárban találtatik.

15.

**1581-ben majus' 1-ső napjára Kolozsvárra
hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.**

Nos Christophorus Báthori de Somlyó, vajvoda Transsilvaniae, et siculorum comes. Memoriae commendamus et c. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Articulū dominorum regnicolarum trium nationum, et partium regni Hungariae, in comitiis eorum generalibus in civitate nostra kolosvariensi, annō domini 1581 ad 1-mam diem maji ex edicto nostro celebratis, editi:“

„Megértettük Kegyelmes Urunk, te Nagyságodnak közinkbe való izenetit, és ő felségének is lengyel királynak fő uraink és atyáinkfiai által való kegyelmes izenetit és intését -szemek' eleibe vévén ő felsége te Nagyságoddal egyetemben hazánknek minden állapotját, azonképpen te Nagyságodat az minémű beteges állapottal az úr isten látogatta: hogy ha az úr isten -kit távoztasson- Nagyságodat előlünk elvenné, köztünk való visszavonás, háboru ne lenne. Nem tagadjuk Kegyelmes Urunk, hogy mi magunkban is sokaknak közülünk gyakorlatossággal erről való emlékedési nem voltak volna; kiről látván ő felségének mind ennyi occupatioi között rólunk való kegyelmes szorgalmatos gondviselését: ő felségének minden háladatos hív szolgálatunkkal akarjuk megszolgálni; Nagyságodnak azonképpen, hogy ő felsége Nagyságoddal egyetemben jövődő megmaradásunkról is kegyelmes gondolkodását adatta előnkbe.

De miért hogy, Kegyelmes Urunk, mindeneknek előtte az kegyelmes úr istennek az ő tisztességét és igaz esméretit, mellyben magát velünk megismerette, kitől mind hazánknak, magunknak csendes és békességes állapotját hisszük és várjuk, kell követnünk és keresnünk, most is azon akarjuk fundálni dolgunkat.

Az religio' dolgáról így szóltunk: miért hogy ez mái napig ő Nagysága Monostorra és Kolozsvarra bészállította az római hűtön való tanítókat az iffúságnak tanításáért, és Fejérváratt is az klastromot azoknak szakasztotta - doctoribus scilicet collegii societatis Jesu, az ő Nagysága' lelki esmereti és confessioja szerint: ő Nagysága ez nevezett helyeken megelégedvén, újabb helyekre, vagy városra, vagy falukra akárhul ez országba e' féle tanítókat se erővel, se fenytékkal ne szállítson, ne plántáljon, hanem minden helyeken és templomokban régi tanítók békességes állapotjokban maradjanak meg. De így hogy ha melly falu, vagy város találkoznék, kik ő Nagyságát az féle római religiobeli tanítókért megtalálnák, ő Nagysága udvarából válaszsza fő emberét, és az mellett az vármegyék- vagy székekben, kiben az supplicánsok resideálnak, két fő-embert; azok ő Nagysága' levelével attestáltassanak, hányad része annak vagy városnak vagy falunak kívánja az római religio' doctorát; valamelly fél numero többnek találtatik, ő Nagysága ahhoz képest való tanítót adasson, tanácsit először reá gyűjtván éppen, és eleibe adván; de tíz, húsz emberért, többért is, kik az derék társaságnál kevesebbek volnának, meg ne háborítsa ő Nagysága se városokat se falukat.

Annakutána az úr istennek, Kegyelmes Urunk, hálákat adunk, hogy ő felsége ez időt és securitást adta értünk, hogy hazánknak békességes állapotjá-

ban lengyel királynak és te Nagyságodnak kegyelmes urunknak élteben gondolhatunk és szólhatunk ilyen dolgainkról, mellyek hazánkat, fejünket és posteritásunknak megmaradását illetik; előnkbe is vesszük, melly veszedelmes dolog az interregnum, és hogy olly dolog rajtunk ne essék, mellyeket ollyan állapotban hallottunk és láttunk: *certis et solidis rationibus, liberoque suffragio ducti*, ő felségének is kegyelmes izenetét előnkbe révén és háladatossággal megbecsülvén, minthogy ennek előtte való időkben Nagyságodra és Nagyságod' nemzetségre néztünk, most is másová sem országunk kívül, sem köztünk nem nézünk, hanem látván Nagyságodnak egyetlen egy kis fiacskáját Báthori Zsigmond urunkat, kinek indolesiben, gyermeki ideje az mennyire szenved, nyilván tapasztaljuk *futuram amicitiam et majorum virtutem; nec deest animus, veniat modo fortior aetas, quod faustum atque felix sit*, istennek segítségével és kegyelmes áldásából választjuk három nemzetül magyarországheli ide tartozó atyáinkfiaival öszve Nagyságod' successorának, az hazánknak vajdájának, fejedelmének azon bírodalommal és méltósággal az megmondott Báthori Zsigmond urunkat; úgy mondjuk: mikor az úr isten Nagyságodat közölünk kihívja — kinek életét hosszabbítsa ő sz. felsége sok esztendőig — így, hogy hazánknak régi sz. királyoktól adott és vett szabadságok és igaz törvények megtartassanak minden rendeknek, kinek observálására, mikor isten annak az ideit elhozza, kívánjuk hogy minden fejedelmeknek szokások szerint magát megkötelezze, mellyet mikoron megmível, mű is minden hűségünket, engedelmességünket minden nemzetségek és statusok praestálni és decláralni igyekezünk isten' segítségével minden időkben; kérvén

az úr istent, hogy az mű votumunkat áldja meg ő felsége; tegye hasznos fejedelmévé istennek igéjének oltalmazására, hazánknak megmaradására; légyen irgalmasságnak edénye mint volt az gyermek Dávid király; tanítsa isten manus illius ad proelium, et digitos illius ad bellum, hogy minden ellenségi ellen ő segítségével münket megoltalmazhasson; det sapientiam, ut in iudicio justitia et misericordia gubernet populum; sciat ingredi et egrēdi coram domino; adjon környüle ez után bonos, sapientes et cordatos viros, kik istennek tisztességére, és hazánknak jóvára, jóra intsék, tanítsák és neveljék. Amen.

Továbbá Kegyelmes Urunk, szemünk efeibe vettük Nagyságodnak előnkbe adásából azt is, hogy az úr istennek segítsége után, minémű nagy gondviseléssel, nagy adományunkkal kell kedvét keresnünk és hozzánk engesztelnünk az Portának, kinek az igája alá az úr isten vetett, minden kedvét; mint ennek előtte meg nem fogyatkoztunk erre való segítségünkben te Nagyságodnak, most is azonképpen hazánknak közönséges jóvára, az mennyire az úr isten szegény községünknek erőt adott, meg nem kiméljük őket; ígérünk azért Nagyságodnak az Porta' adójára rovás szerint másfél forintot, kinek 99 pénzének bészolgáltatását ez jövendő sz. Vid' napjára.

Az székely atyánkfiai is egyenlő terhviselésre ígérnek magokat.

Az ezász uraim is az ő módjok szerint.

Magyarországi uraink atyánkfiai is rovás szerint egy egy forintot ígérnek.

Az 50 pénznek bészolgáltatását pedig sz. Margit asszony' napjára.

Látjuk, hogy gyakorta esnek efféle dolgok is, hogy az melly jobbágyok urok' földéről elszöknék városokba vagy egyéb helyekre, hogy minél inkább megmaradhassanak földes urok ellen, magokat megnobilitáltatják urunkkal ő Nagyságával; végeztük azért: hogy a' féle elszökött jobbágyok meg ne nemesítenek; sőt az kik megnemesítettének is az városokban, az régi articulus szerént, ha megkértettek parancsolattal, és meg nem adták; hanem ő Nagysága' táblájára hívatattak, az processus szerént megláttassék, vagyon-e méltó helye, avagy nincs. Azonképpen egyéb székes helyeken is az ispányok megítéljék, és appellatióba bocsássák ha az szükség kívánja. Magyarországhban is azon mód observáltassék az megnobilitálásból; mindazáltal az elszökött jobbágyok felől az előbbi mód és szokás observáltassék minden helyeken, az előbbi articulus' tartása szerént.

Magyarországhban is azonképpen a' féle jobbágyok minden helyekről megadassanak, Debreczen és Várad kívül; kikben, honnét az jobbágyok bémentenek, avagy mennének, az rovást onnét tartozzanak megfizetni, úgy az mint helyben ez előtt fizetett mind az ki rováson volt, mind az ki segítette, az ő módjok és szokások szerént. Kiben ilyen mód observáltassék, hogy az melly faluból az jobbágy Váradba megyen, az ott való bíró harmad magával menyjen az exactorhoz, az vármegye' vice spányi előtt hit szerént vallja meg, mit fizetett helyben, vagy rováson volt, vagy segítség volt, és úgy az exactor azon végye meg azt az hol resideál az elbujdosott ember. Azon mód observáltassék, ha melly ember Váradról kijő.

Az melly harminczadzászló Gyerő Vásárhelytt erigáltatott mostansággal ennek előtte valo usus el-

len, letétessek; ki helyett maradjanak ennek előtte való helyekben rendeltetett harminczadzaszlók meg, hogy az szegény község az sok különb különb czédulapénz adással ne terheltessek.

Miért hogy bizonyos okokból az sónak az birodalomból való kivitele megtiltatván vagyon, és az kik az tilalom ellen valmerőségekből sőt alkartak kivinni, az ő Nagysága' kamaráján elvették és lerakták: ő Nagysága kegyelmesen adassa meg nekik, de úgy, hogy sem azolat, sem mást addig, míg ő Nagysága meg nem szabadítja, ki ne vigyék az birodalomból, hanem az ő magok szükségére és köztök való elköltésekre szabad légyen sőt vinni mindennek. Az bán pedig és egyéb tisztartók reáviázzanak, hogy az kik még is valmerőségekre kivinnék az birodalomból, elvegyék.

Panaszolkodtak az százsz uraim, hogy az ő régi privilegiumok ellen ő közülök az kendert kereskedésre kihordják. Szabadságot adott azért ő Nagysága: hogy valakik ő közülök az kendert e' képpen kihordanák az ő privilegiumok ellen, elvétessek.

Az kik pedig közöttök járnak, és szekér' adásra, vagy vendéglésre urunk' levele nélkül erőltetik, miképpen ennek előtte, mostan is azonképpen ő Nagysága szabadságot adott, hogy szolga rendet megfognak, és ő Nagyságának fogva hozzák, ő Nagysága pedig megbüntesse annak módja szerint. De ők is szállást tartozzanak adni, és pénzért ételt, italt mindennek. Ha kedig nemes ember, vagy főember volna, azt meg ne fogják, hanem az director hívja udvarba, maradjon 200 forinton, melly extra omnes terminos láttassék meg; de ezt meglássák ők is, hogy ok nélkül fogságot, vagy panaszt ne tegyenek, mert ők is talion convincálatnak érette.

Tetszett ez is országul magyarországi atyánkfiai' kívánsága szerént, hogy melly nemes ember pénzen veszen földet, vagy ingyen magának: hogy a' féle nemes emberek az ő magok majorságokból dézmát ne adjanak, hanem csak az paraszt emberek, akár nemes' földibe, akár kúbe vessék.

Rönyörgöttek azon is, hogy az melly nemes népek Debreczenből Váradra mennek törvényre, azokon az henczidai hídon vámot ne vegyenek; sőt még azokon is kik majorságokat hozatják Váradra. Ő Nagysága azért ezt is megengedte: hogy e' féle nemes embereken sem önnön magokon, sem szekereken vámot ezután ne vegyenek, de az rév felől senki privilegiuma ellen ő Nagysága senkit nem szabadít.

Végeztük azt is — miért hogy az mives népek sokadalmas helyekre marhájoknak eladásáért kiviszik marhájokat, és az helytől két két pénzadásnál feljebb erőltetik; vargától egy szekernyét, és egyéb mives emberektől megint az ő mivszerszámokban vesznek —: hogy sohul az két két pénznél több ne vétessék; hanem az melly helyeknek privilegiumok vagyon róla, azt vigyék urunknak, meglátván ő Nagysága, senki' privilegiumának nem akar derogálni ő Nagysága, hanem oltalmazni akarja.“““

Nos igitur praemissa humili supplicatione dominorum regnicolarum et c. Datum in civitate nostra Kolosvár 10-a mensis maji, anno domini 1581.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

16.

Báthori Zsigmond fejedelem 1581-ben augustus' 18-kán Fejérvárról Forró Jánosnak, Sigér Jánosnak és Rácز Péternek.

Egregii, nobis sincere dilecti! Salutem et favorem.

Kegyelmeteket arról akarók jó idején megtálatni: tudja azt Kegyelmetek, itt Fejérvárratt mely igen szük a' szállás; tudjuk kedig, hogy annak a' (török) követnek, a' ki a' zászlót (a' fejedelemségben megerősítés' jelét) hozza, jó és főszállás kellene, mert a' mely házba annak előtte efféle követeket szállítottanak, abban most Geszti Ferencz vagyon; a' kívül pediglen kevés ház vagyon, kiben olyan alkalmas szállása lehetne. De mivel hogy Geszti Ferenczet abból a' házból semmiképpen ki nem szállíthatjuk, azon volnánk, hogy a' követet másutt szállítanók. Erre kediglen rendeltünk két házat, hogy ezeknek valamellyikébe, ki inkább fogna tetszeni, szállítjuk. Egyik a' városon kívül vagyon, Nagy Máté' háza, ki elég nagy és bő ház; ebben minden alkalmatossága meg volna: kerte, udvara, ki be sátozt is vonhatnának; házat is jó módon megcsináltattuk. Ekkivül mezőcskéje ám csak mellette, ki szolgáji mulatozhatnak. A' másik ház itt benn vagyon, ki annak előtte Andreás Deák' háza volt, most Gergely Deáké: az is alkalmas öreg ház; udvara is elég bő. Azért Kegyelmetek cselekedjék úgy benne: az követet találjátok meg és azon legyetek, hogy küldje egy szolgáját elől ide, és azon

is mesterkedjeteK Kegyelmetek, hogy minden úton Rácz Péter is eljöjön vele; ezt pediglen ugyan megmondhatja Kegyelmetek, hogy azért kívánjuk, hogy ide bocsássa elől emberét, hogy azt akarjuk, hogy mind szállásból 's mind egyébből tisztességgel és kedve szerént fogadhassuk. De miért hogy itt a szállás szűk, holott a' melly házba az előtt afféle követeket szállítottunk, az most igen megromladozott az tavalyi por miatt, kit csak közel ahhoz a' házhoz a' menny megütött volt. Kíért kényszerítettünk más épes házat neki intézni, és kívánjuk ugyan az ő maga embere meglássa, hogy a' mikorra ide érkezik, ebből is semmi fogyatkozása ne legyen. Ha ez az ember Rácz Péterrel együtt eljö, akkor oztán azon leszünk, hogy valamelyikbe cz két ház közül szállítsuk. Ezt pedig azért akarjuk idején elvégezni, hogy nem akarnánk úgy járni mint eddiglen járánk, hogy Amhal csauz és Dervis aga ide jöttek vala, ne lenne akkor oztán e' végett valami veszekedésünk vele. Datum Albae Juliae, die 18. augusti, anno domini 1581.

Sigismundus Báthori
de Somlyó m. p.

Az eredeti levélből, melly: Károlyfejervárat a' püspöki könyvtárban találtatik.

17.

Báthori István, Lengyelország' királya 's Erdélyország' fejedelme 1584-ben sept. 30-ról Grodnovárából Kendi Sándor, Kovácsóczi Farkas és Zsombori Lászlóhoz, mint Erdély' elnökeihez.

Stephanus, dei gratia rex Poloniae, magnus dux Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae Livoniaeque et c. Princeps Transsilvaniae.

Magnifici, fideles, nobis sincere dilecti! Salutem et gratiam nostram regiam. Mivelhogy az mi atyánkfia' Csáki Diénes' halála után Heresztstszegnek olly gondviseletje nincsen, ki annak az helynek vég-helyen léte miatt az mint szükség kívánja vigyázással és szorgalmatossággal azt megoltalmazhatná, kiváltképpen hogy ez Csáki Gergely is, ki több atyjafiaival abban részes, annyira megfogyatkozott - - - - - goknak ollyan vég-helyen lévén való pusztulások miatt, hogy - - - - - az háznak oltalmára teljességgel elégtelenek legyenek; azért hogy efféle szolgáló népnek fogyatkozása miatt valami veszedelem ott az földön ne történnének, rendeltünk az - - - - - mondott Csáki Gergely' és atyjafiai' részire oda az helybe tizenhat lóra, és tíz darabontra való fizetést. Azért azt ő néki ti Kegyelmetek adja meg. Továbbá mondja azt is, hogy az mult tavaszkor jószágát annak pusztaságához képest felette súlyoson rótták volna meg; de mivelhogy az az dolog az ország' dolga, Kegyelmetekre ha-

lasztottuk; lássa Kegyelmetek micsoda könnyebbsé-
get tehet abból vélle. Tartsa meg isten Kegyelme-
teket. Datum in arce nostra regia grodnensi, ulti-
ma die mensis septembris. Anno domini 1584,
regni vero nostri 9-o.

Stephanus rex

m. p.

Eredeti levélből.

18.

Gálfi János' 1593-beli könyörgő levele huszti rabságából Báthori Zsigmond fejedelemhez.

Kegyelmes Uram, természet szerént való Kegyelmes Fejedelem! Az mindenható istennek az Nagyságod' életéért, boldogságos birodalmáért, és jó hírének, nevének, birodalmának terjedéséért buzgóságoson könyörgök. .

Kegyelmes Uram, természet szerént való Fejedelem! Én megnyomorodott keserves rabszolga, arczul az földre borulván szomoru és alázatos ábrázattal sírván könyörgök Nagyságodnak, mint természet szerént való kegyelmes uramnak, fejedelemnek: emlékezzék kicsinségétől fogván való szolgálatomról, és boldog emlékezetű kegyelmes uramnak, szerelmes atyjának való szolgálatomról, és mindeneknek felette az istennek igazságáról, ki Nagyságodot vitte és rendelte fejedelmi méltóságának székibe; szánjon meg Nagyságod és könyörtüljön nyomoru vénségemen, ne legyen az én véremnek kiontása Nagyságod' hatalma alól. Tám Kegyelmes Uram igaz eléggé az földig letapodtattam, rontattam; ne kiáltson az én vérem Méltóságodnak tekintetére, se ne hervadjon véremmel fejedelmi méltóságának ékessége, kegyes volta. Világosodjék inkább és terjedjen mindenütt az Nagyságod' irgalmasságos cselekedeti és magasztaltassék az miseri-

cordiában. Kíért az úr istennek dicsőséges áldása
boldogítsa Nagyságodat minden dolgaiban; én is
mindenütt áldhassam, magasztalhassam fejedelmi
méltóságát, kegyelmességét.

Keserves rabszolgája
Gálfi János m. p.

Az eredeti levélből, mely Károlyfejérváratt a' püspöki könyv-
tárban találtatik.

IV. R É S Z.

**CSÍK SZENT KIRÁLYI
BORS JÁNOS' KRONIKÁJA.
1595 — 1619.**

Historiai bevezetés.

Báthori Boldizsár a' Gyalai Pál' és Gálfi János' iszonyító vesztén nem sokáig örülhetett; mert Zsigmond a' fényes Portától, mellynek felsősége alatt eddig uralkodott, elakart szakadni, 's II-dik Rudolffal, ki atyjának Maximiliannak helyébe 1576-ban következett volt, kívánt szövetségbe lépni, 's mivel ezt az ország'rendei — török hatalomtól féltőkben — ellenzették, közülök Kendi Sándort, Kendi Ferenczet, Ifju Jánost és cancellarius Kovácsóczi Farkast, kik mind a' négyen ország' tanácsosai valának; tovább Kendi Gábort, Forró 's Bornemisza Jánost és Literati Györgyöt, a' közügyek' igazgatóját, mint a' Portától elszakadás' főbb ellenzőit 1594-ben önkényűleg megölette, 's meg magát Báthori Boldizsárt is. Ez a' zsarnoki öldöklötetés aztán szabad mezőt nyitott változékony akaratjának. 1595-ben tehát nőül vette Mária Krisztinát, styriai Károly herczegnek, a' Rudolf' atyja' testvérének leányát *). Szabadságot ígért 's adott a' II. János alatt jobba-

---

*) Méltónak találtuk itt közölni Iadmoczi Horvát Jánosnak ruszakai Kornis Gáspárhoz, Báthori Zsigmond fejedelem' tanácsosához, váradi és huszti főkapitányhoz, Bihar és Máramaros vármegyék' főispányához 's a' t. 1595-ben aprilis' 29-ik napján Somlyón irt következő levelét:

Generose ac Magnifico Domine, mihi semper Observandissime! Post perpetuam servitiorum meorum paratam commendationem.

gyokká tétetett székelkeknek, 's azokkal nagyon megszorítván hadát, Oláhországba vagy Havasalföldébe nyomult, 's az odavaló Mihály, és moldvai István vajdakkal egyesülve, a' törököket Szinan nagy vezérok alatt túl üzte a' Dunán. E' szép diadalom után 1597-ben Erdélyt Rudolffal elcserélte ezen főbb feltétel alatt: hogy kapja cserébe Sziléziában Opolia és Ratibor herczegségeket 50,000 arany évi fizetéssel. A' cseré' következésében 1598-ban el

---

Az úr isten Nagyságodat éltesse sok esztendeig jó egészségben, és adjon Nagyságodnak minden kívánsága szerént való jókat. Továbbá az Nagyságod' levelét énnekem megadák, melyben Nagyságod, írja, hogy az asszonyunk (Mária Krisztina, Báthori Zsigmondné) ő felsége' jövetele nem messze volna, azért arra úgy készüljek, hogy fogyatkozás ne esnék, mert egy néhány ezer ember lenne itt; és az mi felől gondolván, hogy fogyatkozás lenne, hát Nagyságodnak és urunknak ő felségének értesére adnám. Nagyságodnak az én készülétemet im megírom; mert leszen: vágni való tchén 25; borju leszen 24; bárány leszen 81; tyúk 653; kappan leszen 167; malacz leszen 122; tyúkmony leszen 5200; vaj pint 25. Íczei méz' dolgából esmerem hogy fogyatkozásom leszen, mert sohult nem talállok; ha volna urunknak ő felségének valamellyik várában, Nagyságod szólna ő felségének, hogy adatna bár csak 4 veder mézet, mert én kezembe többet nem adtak más fél pint méznél. Eczetem is itt nincsen, de nem Nagyságod ígére Váradról; mikor az borokat oda küldöm, azt elhozatom. Kővér ártányom is leszen 5. Lisztem több leszen ittvaló 300 köbőlnél; fűszerszámot többet hozattam más fél száz forintnál. Jól tudja Nagyságod azt is, hogy szénánk nincsen, pénzen sem találunk, maga mind felkerestetem; hanem Horvátban Peres Gergelynéből vétettem 6 ölet, igaz elég drágán, kit még haza nem hozattam, hanem csak arra tartok: abból fogyatkozásunk leszen. Ismét zabom is nincsen, mert én kézembe 579 kalongya zabnál többet nem adtak; annak az szemében többet vetttem el 200 köbőlnél, az többit pedig az

is ment Sziléziába, nejét Erdélyben hagyván. Az erdélyiek hűséget esküttek Rudolfnak 's biztosok által kezdték igazgattatni; de ez igazgatással elégületlenek lévén, Zsigmond azt megballotta 's Erdélybe vissza szökött, és itt Mária Krisztiánával megbékélvén, újra fejedelemeinek fogadtatott. 1599-ismét lemondott a' fejedelemségről 's maga helyébe Báthori Andrást, a' megöletett Boldizsár testvérét, Lengyelországban ermelandi püspököt és kárdinált

---

mig az asszony — Báthori Istvánné — itt vala, minden nap több
 lova ette 16 lovánál az abrakot, nem úgy hogy azzal megértém
 volna, de pénzben is kényszerítettem venni. Azért én nekem fo-
 gyatkozásomat ismerem lenni: méz' dolgából, ecsetből, szénából,
 zabból; az többire ismerem magamat, hogy isten velem lévén,
 gondot viselek, csak hogy teljes életemben meg szolgálom Nagy-
 ságodnak: az zab' dolgából szólna ő felségének, hogy ő felsége
 adatna; lám Kővárban igaz elég zab . . . . . adatnának onnét
 bár csak 600 vékát, talám azzal meg . . . . . Jól tu-
 dom méz is elég vagyon ott, azt is eleget . . . . . azt is
 meg szolgálom Nagyságodnak, Nagyságod írná meg, micsoda fe-
 jérnépek lennének asszonyommal ő felségével; miképpen tudnék
 rá gondolni . . . . . kell-e szállásokon konyhát csinál-
 tatni, és szállásokra borokat . . . . . mint kell abhoz ké-
 szülnünk. Oztán uram az melly had vele . . . . . bé nem
 fér, hanem Perecsen jó öreg falu; Varsólcz azonképpen jó öreg
 falu, mindenik utjában vagyon; ha Perecsenben az dobot meg-
 ütök . . . . . mind Varsólczra, mind Veczébe, és minde-
 nekről, csak Nagyságod adjon informatiót.

Nagyságodnak teljes életemben meg szolgálom, hogy Nagy-
 ságodnak gondja volt az én kis dézmácskámra; nem hogy én
 azt meg nem érdemleném, de ha ő felsége' kegyelmességéből
 valami jószágot szakasztana is, talám én is megérdemleném.
 Azért könyörgök Nagyságodnak: Nagyságod én mellettem is tö-
 rekedjék ő felségénél, szerezszen Nagyságod valami kevés jószá-
 got; én nem kérnék ő felségétől sokat, mert tudom hogy nem

fejedelemheli választatván, maga Lengyelországba vonult, az ottani cancellarius Zamoisky sógora lévén.

Itthonn András csak néhány hónapig uralkodott; mert Mihály havasalföldi vajda ellenséggéppen Erdélybe jött, és szabadság' ígéretével magához kapcsolván sok székelyeket is, (kik miután Zsigmonddal Havasalföldéből győzedelmesen hazatértek vala, ismét jobbágyokká tétettek) András' hadával Szeben és Schellenberg között octoberben megütközött 's András meggyőzöttén, midőn Moldva felé szaladna, Csikban 33 évü korában megölelt, és később Fejérváratt eltemettetett.

Mihály vajda foglalá el most Erdélyt, színből Rudolf' császár' számára ugyan, de valósággal a' magáéra. Hormányzása vagy zsarnokoskodása szén-

is adhat nekem; hanem hazámhoz nem messze volna két-oláh faluban, Tasnádhoz tartozó Csánban és Úztatóban egy kevés portiók, mindenestől fogván is 22 ház jobbágyot teszen; azért könyörgök Nagyságodnak, legyen jó törekedő mellettem, mert isten után én csak Nagyságodat fogtam minden segítségemnek; ha az, Uram, nem lenne is, még is másutt is szerezhet Nagyságod; bizony, teljes életemben megiszolgálom Nagyságodnak.

Nagyságodnak itt, létében is emlékeztetem vala, minémű nagy baltmaskodást cselekedett rajtam Keresztúri Kristófuram: hogy falumra küldött darabontokat, jobbágyomat erősen megverettette, és fogva felvitette, ki még ez ideig mind oda vagy onnan fogva; olly nagy fogságban tartatta ezideig, hogy immár azegénynek az szeme is ki akar veszni; azért, könyörgök az élő istenért is: Nagyságod ne hagyjon, hanem Nagyságod törekedjék urunk ő felsége előtt, hogy ő felsége parancsoljon az kövári tisztartónak, hogy, hocsásák el az én szegény jobbágyomat; ha kinek mit vétett, elég törvényt tessék felőle. En, magam is bémantem volna, de, hogy az gazdálkodásra kell gondot viselnem, istenért, könyörgök Nagyságodnak, Nagyságod fogjon

vedhetetlen volt. Ezért az erdélyiek Csáki István vezérlése alatt felköltek ellene 's ötöt (noha széke-lyek is harczolának mellette, minthogy szabadságait megadta vala nékik) Rudolf generálja, gróf Básta György' segítségével Miriszlónál — Enyed' közelében — megverték 's az országból kiűzték.

Ezen néhány évi zavaros időszakról irta Bors János rövid kronikáját, mellyet olvasóink a IV. részben vesznek tőlünk. Zsigmond fejedelmet ő királynak nevezgeti; talán azért, mert midőn látta azt,

oltalma alá, mert engemet Kövából elrontanak, ha Nagyságod oltalmom nem lessen; vajha uram Nagyságod ez dologban törvényt nyerhetne; teljes életemig úgy tartanám magamat, mint Nagyságodnak egy köteles szolgája. Nagyságodtól választ várok. Isten éltesse Nagyságodat sok esztendőig jó egészségben, és látogassa meg Nagyságodat minden jóvával. Datum ex Somlyó 29. die april. Anno 1595.

P. S. Nagyságod írja azt is, hogy az marhákat ne hagyatnám; imé az ki megmaradott benne, isten látja, az előtt is én akaratommal csak egy is meg nem holt volna benne, de az jó isten' akaratja ellen nem állhattam. Ide mi felénk minden felé marha meg . . . . . vala; ez is az métely nyár . . . . . miatt.

Nagyságod' szegény szolgája
Ladmoczi Horvát János.

Az eredeti levélből, melly Karolyfejérváratt a' püspöki könyvtárban találtatik.

hogy Zsigmond Rudolf által 1595-ben nagyságos czimzet helyett „felséges“ (serenissimus) czimzettel ajándékoztattott meg és diszesítetett fel, úgyvélekedett: a „felséges“ czimzetűek, egyszersmind királyi méltóságuk is.

Mi magát Bors Jánost illeti, róla csak annyit említhetünk, hogy csík székí szent királyi volt, 's a' megírt történetekkel egy időben élt. Kronikáját az erdélyi magyar nyelvemelő próbatársaság levélgyűjteményéből, melly most a' kolozsvári lyceum' könyvtárában találtatik, adjuk.

Bors János' kronikája.

1595-ben szent kereszt' napján adá meg a' király Báthori Zsigmond a' székely nemzetnek (II. János alatt 1562-ben elvesztett) régi szabadságát, és csak karácsonig tartá; mert felfuvalkodván, nem viselők magokat jámborul 1).

Azon szabadságot pedig adá a' Feketehalom mellett a' táborban, a' Bárczaság' mezejin, a' honnan indulván, méne a' király Havasalföldre Szinan balsa ellen, holott jó szerencsés lön mind a' Dunáig.

Ugyan ezen esztendőben (mig István moldvai vajda Zsigmond mellett Szinan ellen táborozék) béhozák a' lengyelek Molduvába Jeremia vajdát szintén Kisasszony' napján. A' mi királyunk kijöven Havasalföldből szent Márton nap előtt való szeredán és béküldé a' király Molduvába István vajdát egy rész hadjával, és véle együtt Imecs Mátyást háromszékit, Sándor Istvánt és Czegő Bálintot csíkiakat, és Szucsávanál megütköztvén István vajda az ellenséggel, igen megverék őket (az István' részén levőket) és futva a' ki eljöhett, kijött Molduvából. A' harcz volt szent Lukács nap előtt való kedden, az az: karácson havának 12-dik napján.

1596-ban szent Mihály nap után való vasárnap a' török császár (III. Mohammed) megvevé Egervárát és a' benne valókat levágatá. Ugyan akkor az erdélyi király megegyezett Magyarországgal és a' németekkel 2); azután csak hamar szembe vivé a'

török császárral a' keresztényeket (Magyarországon Keresztes' mezején), a' honnan futva szaladának a' keresztények a' kik eljöhettek. A' vérontás és szaladás szent Demeter' napján volt.

1597. Ama' nagy emlékezetű, királyát és hazáját szerető gyergyai Lázár András a' hadban elesett és megholt szent Gergely pápa nap után való pénteken.

1598. Zsigmond király kiment az országból szent György havának 15-ik napján, és műalkot' fejeként (II.) Rudolf császár' hűségére esketének 3). Várhegy alatt szent György nap előtt való vasárnap, Sennyei Pongrácz úr' kapitányságában, kivel a' német előbbször jöve Erdélybe.

1599. A' felséges fejedelem Mihály vajda. Havasalföldéből kijöve és nagy hadat hozza magával, és szent Lukács' napján megszállá a' Brassón feljűt való tartományt; elégeté előbbször is a' vitézkedő úzoni Beldi János' kastélyát; maga mellé bódítá a' községet, kik iszonyu öldökléseket tőnek Erdélynek főbb főbb és jelesebb népein. Házokat égeték; önnön magokat kergeték; sokakat közülök iszonyuképpen kardra hányának; sok szép jeles és híres nemes asszonyok és leányok a' nagy rettegés miatt halál' árnyékára jutának.

Másoknak szigorubb lévén állapotjok, szokatlan bújdosással változának.

Ugyan ezen esztendőben az erdélyi fejedelem (Mihály vajda) ellene álla és támada András kárdinálnak 4); kit Fejérvárhoz tartozó alvinczi kastélyban megakara öletni; a' kárdinál észre vévén a' fejedelem' ügyekezeti, szembe szálla a' fejedelemmel szent Simon' napján (Szeben és Schellenberg között), a' hol Mihály vajda a' hadját ellene támasztván, a' kárdinállal való népet levágatá.

Maga a' kárdinál Csíkba szalada hogy életét megtarthassa; de oh fájdalom! a' szent életű kárdinált Csíkban Szent Damokoson Pásztor' bülike nevezetű havason csúfoson a' szent damokosiak megölék; melyet megtudván a' római szentséges pápa, szent Damokost kiátkozta, és az egész Csíkban pénteket és szombatot a' vajas ételtől is megböjtölni parancsolá.

Ölék meg András kárdinált szent Simon nap után való második vasárnapon; melly vasárnapon Háromszéken Torján a' nemesek' házait égtek és kis Apor Istvánt levágák.

1600. Pünköst nap előtt való csőtörtőkön elfoglalák a' két Torját a' kénköves bányával együtt Sennyci Pongrácz urnak; Mikes Benedek, Kálnoki Bálint és Imecs Mátyás voltak a' foglalók.

A' károsok voltak: Mihálcz István de Gelencze, Mihálcz Ferencz, Mihálcz Miklós, Mihálcz János, István, László, Basa Péterné Ilona, Apor Ferenczné Basa Fruzina, Apor István, Tamás, János és Lőrincz.

Az erdélyi magyar urak a' szászsságot ellene támadának Mihály vajdának (5. 6. 7), kiket a' fejedelemnek (Mihálynak) istentelensége és törvénytelensége indíta fel. Jóllehet Mihály vajda mellett állott a' székely község, de még is szörnyűképpen megverettetének (az övéi) és fegyverrel felkonczolatának Mirisszó és Décse között szent Mihály' havának 15-dik napján 8); a' vajda futva szalada; a' hadját vágta és megszalasztván Csíkszékbe mentek, de a' nemesek és szászok nyomban követték őket; Csíkszék is a' fejedelem mellé állván, Csíkszékben is sok károk lévén, mert a' földnépe levágtatték, égettették és felprédálták.

Igy fizet az isten a' fejedelemnek istentelenségéért, és a' köz népnök feltámadásáért.

1619. Szent Bartalis nap után való vasárnapon, az az: 24-dik augusti generaliter hadba indultunk Holozsvárhoz, és legelőbb akkor hallatott közöttünk a' tábori sátorinak híre, mivel megparancsolták, hogy minden 10 ember egy sátort állítson. Azon hadi alkalmatossággal nyeré meg magának a' magyar királyságot Bathlen Gábor, nagy győzedelemmel felmenve szintén Bécs alá.

Ezeket jegyzettem szent királyi nagyobb Bors János.

1.

1595-ben december' 13-dik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvény-czikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Transalpinae, et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus et sicularum comes. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes et c.

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium regni Hungariae, in generalibus eorum comitiis ad diem festum beatae Luciae, hoc est 13. mensis decembris, anno domini 1595 Albae Juliae celebratis conclusi:“

„„Kegyelmes Urunk, az Felséged' közinkbe küldött propositioit alázatosan vévén, megértettük; melyekben emlékeztet Felséged arra bennünket, miképpen az elmúlt gyűléskor bővségesen előnkbe adta volna Felséged okait az pogánynyal való szövetségünknek rescindálásának, és az kereszténység-gel való unionak, confoederationak követésének, és ahhoz képest minémű gondviselést és terhviselést kívánjon az dolognak continuálása mind Felségedtől, mind mű tőlünk; attól fogva pedig mint áldotta legyen meg az isten az Felséged' igyekezetit és dolgait, és minémű jó successussal látogatott meg ő szent felsége, számlálja előnkbe Felséged, intvén arra bennünket: hogy meggondolván ebből való jó hírtünket, nevünket, és az kereszténységnek felőlünk

concipiált jó reménységit, az ellenségnek hatalmas voltát, és ez időben az Felséged' birodalma és keze alá jutott végházaknak és provinciáknak állapotját, olly gondot viselnénk mind ezekre, hogy az istentől mutatott jó szerencsét hazánknak romlására nem hagynók, hanem ő szent felségének tisztességére és az kereszténységnek javára dicséretesen continuálhassuk.

Nagy hálaadással tartozunk azért az istennek hogy ő szent felsége nekünk olly kegyelmes fejedelmet adott, ki mindenkor az mű szegény hazánknak javát és maradását szem előtt viselvén, azon igyekezett, hogy semmi jó és hasznos occasiót ne praetermittáljon, valamit az közönséges megmaradásra illendőnek lenni itél, hanem mindegyképpen mind más képpen reánk gondot viselhessen; és azt is hálaadással kell ő sz. felségétől vennünk, hogy ő sz. felsége illyen bölcs és hasznos gondviselésre indította volt felőlünk Felségedet, hogy hazánknak az török' állhatatlan barátsága miatt való félelmes és káros állapotját megismervén és tapasztalván, annak kemény igájától minket megmentett; melly dolgokból csak eddig is minémű sok jó redundált reánk és az mű szegény hazánkra, senki nincs közülünk, ki nem látja és érti, Felségedet nem áldja és nem magasztalja drette, holott attól fogva Felséged nem csak házakkal, örökségekkel, tartományokkal augeálta hazánknak határait, de, quod majus est: perpetua et immortalis gloriát és hirt, nevet szerzett Felséged mind magának, mind nekünk.

Könyörgünk azért az úr istennek: hogy Felségedet előttünk éltesse és sokáig megtartsa, és ennek utána is Felséged' eszét, elméjét minden dolgokban úgy igazgassa, ki lehessen ő sz. felségének nevének dicséretére, Felségednek velünk egyetemben jó

hirének, nevének, birodalmának öregbülésére; hazánknak megmaradására és az egész kereszténységnek javára.

Nyilván nagyon Kegyelmes Urunk, az Felséged' mostani expeditiojába való gondviselésre nagy munkája, és érettünk való fáradtsága nálunk, kit szemünkkel látunk, velünk egyetemben mindenütt lévén az hadban, minden sanyaruságot és szerencsét in omnem eventum akart sustineálni Felséged; kiért istennek ő sz. felségének hálákat adunk és Felségedtől is mint ilyen kegyelmes urunktól, fejedelmünktől, ki münket olyan nagy beneficiumával afficiált, hálaadással vesszszük, és Felségednek teljes életünkben való hívségünkkel megigyekezzük szolgálni.

Az mi nézi Felséged' kegyelmes intését, hogy úgy gondolkodnánk és oly gondot viselnénk az előttünk való dolgokra, hogy az elkezdett jó szerencsáját és győzedelmét continuálhassuk Felséged velünk egyetemben; azért meglátjuk Kegyelmes Urunk rajtunk való időnek szükséges voltát és súlyosságát, az szegénységnek is különb különb nagy szükségét és fogyatkozásit; mindazáltal valamire isten elégségessé téssen, és az rajtunk és községeinken való nagy szükséghez képest is Felségednek, és magunknak nem akarunk megfogyatkozni, és az mit cselekedhetünk, mindent jó szívvél akarunk praestálni.

Igérünk azért Felségednek udvara' népe' tartására kapuszám szerént 99 pénzt ez jövődő sz. Gergely pápa' napjára, és ismét 75 pénzt ez jövődő vagy követhetendő Virágvasárnapra administralni; melly terhviselésre az székhely uraink atyáncfiai is azonképpen ígérnek magokat; az száz uraim is az ő módjok szerént.

Az magyarországi uraink atyáinkiai is azon képpen ígérk magokat az feljül megirt napokra azokat fogyatkozás nélkül bészoláltatni.

Az mi penig nézi Kegyelmes Urunk az praesidium' tartásra való subsidiumot: fél esztendőre rendeltünk azon lapuszám szerint egy egy forintot és 25 pénzt ad festum conversionis s. Pauli apostoli az fizető mester' vagy emberének kezébe Kolozsvárra bészoláltatni. Melly praesidium' subsidiumához az szabad városok és faluk, mellyek Nagyságod' birodalmában vagynak; és az elmúlt rovás-kor rovatlan maradtak, az előbbi mód szerint meg-rótassanak.

Tetszett ez is országul: hogy az melly rovatlan városok és faluk vagynak az ő Felsége' birodalmában mellyeket az elmúlt gyűléskor Fejérvázatt ad 16. aprilis anni praeteriti megszpecifikáltunk, azon mód és rendtartás szerint fizessének az praesidium' tartásra; ezekhez annectáljuk ezeket is: Maramarosban Bocskovidéke 11 falu, killet Prepostvári Bálint és Károlyi Lászlóné birnak; adjon 100 forintot.

Magyarországban az alá megirt falukban, kik noha rováson vagynak, de semmit nem akarnak fizetni, végeztük: hogy ezeken is megvegyék; úgy mint Debreczen az rovás szerint, Kővár' vidéke, Somlyó' vidéke, Zilah; Thasnád tartományostól, Bécsi György' jószága, Közép Szólnok vármegye, Nagy Léta, Bihar vármegye; itt Erdélyben Gyógy' vidéke az ő Felsége' jószága; könyörgünk Nagyságodnak alázatosan, hogy ezeknek is parancsolja meg Felséged, hogy szolgáltassák bé az tisztartóknak, mert panaszkodnak az perceptorok és ispányok, hogy meg nem hagyják senkinek venni

Az mi illeti az hadakozásban való készületünket, hite Felséged kegyelmesen ínt bennünket; az mint ennek előtte is, most is az előbbi articulus' tartása szerint ígérjük magunkat hívséges szolgálattal; az három óra való pénzt is kapu számra való zsoldosinkkal, élésével és húszadinkkal készen tartjuk.

Az mi az szászság' élés' hordoztatása' dolgát nézi; tetszett ez is: hogy az előbbi articulus'hoz tartsák magokat.

Az mi nézi Kegyelmes Urunk az székhely uraink' atyáinkfainak dolgát: az Felséged' parancsolatja szerint jószágoknak, és alattvaló községeknek ötödét mindenkor készen tartsák.

Miért hogy látjuk Kegyelmes Urunk, hogy az Felséged' birodalmában az posztó is igen megdrágodott; könyörgünk Felségednek; hogy Felséged azt is adatná azon az mi az ára: karasiának singét 60 pénzben; az brassainak singét 50 pénzért; az fodor iglérnek 40 pénzben; az köziglérnek singét 33 pénzben; az brazlainak singét 25 pénzben. Könyörgünk Felségednek, hogy ezeket is büntetés alatt observáltassa Felséged.

Tetszett ez is országul; hogy az miképpen ennek előtte való időlkben az arany forintot 160 pénzért költöttük és váltottuk, és az tallért egy forintért: most is Felséged observáltassa birodalmában, hogy mind az arany, mind az tallér azon járjon és keljen.

Felségednek könyörgünk mint kegyelmes urunknak, hogy ennek előtte való articulusokban az mint Felséged országával egyetemben deliberált az mives embereknek az ő mivek és mesterségek felől: azon limitatiot Felséged tartassa meg minden helyeken birodalmában, és parancsolja meg Felsé-

ged, hogy az mostani esztendőben ad 16. diem aprilis itt Fejérvártt celebráltatott büntetés alatt mindenütt tartsák meg azt az limitatiót.

Könyörgünk azon Felségednek, hogy az előtt végezett articulus' tartása szerint parancsoljon Felséged az kamaraispányoknak: házuknak elegendő sőt adjanak; azonképpen az székely uraimnak is.

Végeztük azt is: hogy az új hatalmak az előbbi articulus és brevis szerint ítéltesse nek.

Az mi nézi Hegyelmes Urunk az székely község' dolgát, kiről országul Felségedet megtaláltuk vala könyörgésünkkel az köztők való nemes uraink' és donatariusok' panaszolkodásából; azonképpen az székely község is az főnépek és donatariusok ellen explicáltak volt Felségednek; melyeket Felséged kegyelmesen szeme' eleibe bévévén, rejciálta volt mind a' két félt az országnak törvény szerint való meg látására, és az ország az Felséged' parancsolatjára erre fő törvényt tudó embereket rendelvén és választván, azok együtt lévén, mind az két félnek dolgait assu-máltak, megértették és törvény szerint meglát-ták és rumináltak; tetszett: hogy az minémű ratiókat az székely nemes uraink az ő irásokban exhibeáltak az székely község ellen, azok mindenképpen erősek és törvény szerint valók; az székely község' irásokból penig contra semmi törvény szerint való ratio nem találtathatik, es okon, mert az székely nemes uraink az ő jószágokat az boldog emlékezetű régi fajelelmektől és Felségedtől adatott törvény szerint való donatioban birták pacifice, és semmit nem láttunk, hogy delinquáltak volna, kiért amittálhatták volna jószágokat; hanem híven és jámboron szok-

gáltak az szükségnek idején, az mint az Felségéd' propositiojából is constál, hogy non solum interfuerunt, sed etiam profuerunt; melly donatiók elsőbbek az székclyeknek mostan költ donatiojoknál, per hoc az elsőeknek kell megállaniok az utolsók ellen; nam qui prior est tempore, potior est jure.

Második ratiojok ez, hogy az minémű donatiót Felségéd nékik adott, conditionalis volt; mellyeknek megtartására sub amissione libertatis datae, kötelesek is voltak; de ex relatione fidei-dignorum hominum manifeste constál, hogy azokat az conditiokat sok képpen violálták, holott az köztök való nemességnek házokra menvén, kerteket, malmokat elvágták és elfoglalták, tavokat elvágták és meghalászták; szántóföldeket, szénaréteket occupálták, tilalmas erdőket levágták, szőlőjeket azonképpen elfoglalták, magok számára megszedték és egyébféle violentiákat sokat cselekedtek, mellyeket ő nékik az ő levelek' tartása szerint patráltni igen cautum volt, et per hoc violatis conditionibus, violantur et pacta; mind ezekből az törvény szerint való ratiokból az ő mostan nyert donatiojok penitus corruál, et ipsi in pristinum rusticitatis statum rediguntur, dominisque suis terrestribus restituuntur és az nemességnek donatiojok in vigore megmaradnak és stálnak. Quod autem ad illationem damnorum medio tempore, per eosdem illatorum attinet; tetszett nékünk törvény szerint: hogy ő Felsége bizonyos commissariusokkal megláttassa, és azok törvény szerint eligazítsák et spoliatos restituant in integrum. Executiojára elegendő executorokat adván ő Felsége. ““

Nos igitur praemissa supplicatione domino-
rum regnicolarum et c. Datum in civitate nostra
Alba Julia, 22. mensis decembris, anno domini
1595.

Lecta in p.

(P. H.)

Találtnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szegedi könyv-
tárában.

2.

**1596-ban aprilis' 21-ik napján Kolozsvárra
hirdetett országos gyűlés' törvény-
czikkelyei.**

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinæ, sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus et sicularum comes. Memoriae commendamus et e.

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam proximam post festum paschæ, hoc est 21. diem mensis præsentis aprilis anno domini 1596 in civitate nostra Kolosvár celebratis conclusi:“

„Értjük Kegyelmes Urunk az Felséged' kö-zinkbe küldött propositiójából, hogy az miképpen ennekelötte minden időben Felséged szegény házának javát, megmaradását szeme előtt viselvén, azon igyekezett, miképpen minden szükségünknek minél hamarabb succurrálhasson, azonképpen az jelen való háboru időnek állapotját és ahhoz képest az előttünk való dolgoknak szükséges voltát látván nem egyébért, hanem az végre kényszerítetett volt Felséged ilyen hosszú és fárasztó utat is felvenni.

Az mit azért az Felséged' elmenetelétől fogva az kegyelmes intentiótól szüntelen való könyörgésünkben kívántunk Felséges Urunk, hogy Felségednek

cz mostani utját kívánatos boldog successussal megáldja, szerencsésé tegye; Felségedet ismét békével mű közinkbe meghozza, egészségben adja meglatnunk: azt ő szent felsége mostan nekünk megengedte; kiért nagy hálákat adunk ő szent felsége nagy irgalmasságának, hogy ebben is kegyelmességét hozzánk megmutatta, és ilyen kegyelmes urunkat, fejedelmünket ennyi utnak difficultásában kegyelmesen vezérlette, és nekünk békével egészségben restitulta; könnyörögvén ő szent felségének: hogy ennek utána is Felségedet azon jó egészségben sok esztendőig boldogul megtartsa, és az elkezdett jó és hasznos reánk való gondviselésében naponként dirigálja és promoveálja úgy Felségedet, ki lehessen az ő szent felségének javára, Felségednek, és az Felséged birodalmának öregbülésére, megmaradására. Te Felségedtől is mint kegyelmes urunktól, fejedelmünktől hálaadással vesszük az Felséged reánk való szorgalmatos és fáradhatatlan gondviselését, hogy Felséged az mű jónkért, megmaradásunkért semmi gonosz időnek injuriájával nem gondolván, semmi utat nehéznek, és semmi munkát súlyosnak nem tart; ha valamiben hazánknak előmentit esméri, mindeneket mature és indésinenter prospiciál, miképpen mostan is Kegyes Urunk, Felséged nem elégedvén meg azzal, hogy az elmúlt nyártól fogva az hadnak minden sanyaruságát velünk együtt sustineálja, török császárnak, olyan hatalmas fejedelemnek hadát nagy fáradsággal, munkával, vigyázással és szorgalmatos gondviseléssel istennek gondviseléséből Felséged profligálja, és onnét victoriát reportála, mellyel nem kevés securitást és minden jövőendő dolgokra való jó reménységet szerze, hanem Felséged ismét jó szerivel meg sem nyugodván az hadnak fáradságából,

még más útat vőn magára, és (II. Rudolf) római császárhoz személye szerént felment, holott minémű szent áldását bocsátotta légyen isten ő szent felsége Felségedre, és Felségednek mind ott való dolgaira, hogy mindeneket Felséged jól et ex animi sui sententia végezett el; az Felséged' kegyelmes előnkbe való számlálásából azt is értjük, és az mint illik, örvendünk rajta, és az nagy istennek nevét mindenkor áldjuk és felmagasztaljuk, mert ismerjük ebben is ő szent felségének Felségeden, és rajtunk singularis providentiáját.

Látjuk azt is Kegyelmes Urunk, hogy Felséged mind ezekben csak az mű jónkat és megmaradásunkat kereste légyen; kiért könyörgünk az mű kegyelmes istenünknek, hogy szent felsége Felségednek minden dolgaiban szerencsését nevelje; minden ellenségén minden időben diadalmassá tegye, és nekünk teljes éltünknek rendében minden occasio-ban háladatossággal meg szolgálhassuk, kire erőlködünk is Kegyelmes Urunk fejenként, könyörögven Felségednek alázatosan: Felséged ennekutána is ne cessáljon azon kegyelmességével, és jó gondviselésével bennünket prosequáljon, hogy ez képpen Kegyelmes Urunk az Felséged' oltalma alatt édes hazánk minden ellenségnek minden injuriája és gonosz cselekedete ellen mindenkor immunis lehessen.

Az hol pedig int Felséged bennünket azoknak az mediumoknak, mellyel az had viseltetik, megszerzésére, u. m. az pénzbeli segítségre, magunk' és hadakozó népünk' készen lételére; noha Kegyelmes Urunk szegény községünk, az mint Felséged is tudja, mind ez néhány esztendőbeli háboru idők, mind pedig drágaság miatt elég fogyatkozásban vagynak; mindazáltal Felségedhez való szeretetünk-ből most is mint ez előtt nem kimélhetjük őket,

hanem rendeltünk az praesidium tartásra kapuszám szerint 125 pénzt ad ultimum diem mensis maji az fizető mester' kezébe Fejérvárra bészolgáltatni; Felségednek pedig udvara' népe' tartására szegény községünknek ilyen fogyatozásaiba is igértünk azonképpen kapuszám szerint 99, és 25 pénzt ad 2. diem julii beadni.

Melly terhviselésre az székely uraink atyáinkiai is egyaránt ígérk magokat; az szász uraim is az ő módjok szerint,

Az magyarországi uraink atyáinkfiai is az ki-rendelt adót az hagyott napokra Felségednek ígérk bészolgáltatni; könyörögvén Felségednek: hogy Felséged látván az szegénységnek romlott állapot-ját, fogadja kegyelmesen tölünk; ezután is valami-re elegk lészünk, nem akarunk semmiben Felségednek, és hazánknak megfogyatkozni.

Ezen praesidiumra rendelt segítségre Somlyó tartományával, Solyomkő tartományával kapuszám szerint fizessenek 125 pénzt; azonképpen Micske, Paczal, Zilah, Körösbánya, Vajda-Hunyad, Szent Job, Belényes, Szék, Székely Vásárhely, Kolozs, Thorda, Déz az ő köztök való rovás szerint.

Azonképpen Ilyefelva is Sepsiben, mindenik Torja és Bereczk Kézdiben, és Kézd-Vásárhely rovás szerint fizessenek; az kik pedig rováson nincsenek, summa szerint azok ennyit fizessenek. u. m.

Egeres	adjon	florenos	125.
Nagy Almás	,	"	100.
Nagy Salyó	,	"	75.
Bethlen	,	"	35.
Offenbánya	,	"	40.
Vízakna	,	"	100.
Bánfi Hunyad	,	"	40.
Királyfalva Kolozs vármegyében			60.
Kolozsvár adjon	,	"	1000.

Fejérvár	adjon	flor.	125.
Abrudbánya	„	„	128.
Nagy Bánya	„	„	150.
Felső Bánya	„	„	125.
Nagy Szent Mihály	„	„	50.
Sina Fejérvármegyében	„	„	20.
Bethlen Thordavármegyében			10.
Gáltó	„	„	5.
Kis Gyergyód	„	„	15.

Az több városok és faluk, kik az székely földön vagynak, úgy mint Udvarhelyszékben: Keresztúr és Udvarhely; Csíokban: Szereda és Tusnád; Maros székben: Szereda városa, az minémü adót esztendőnként ez előtt császár' adójában adtanak, mostan az praesidium' tartásra adják az fizető mester' kezébe.

Az kászoniak tartományostól ezen rovás szerint fizessenek 125 pénzt, ezen kívül is ha mi rovatlan helyek találatnak, ezen praesidiumra rendeltetett segítségre az ő értekek szerint fizessenek.

Az hódolt falukban az minémü rovás ez előtt volt: ez előtt való végezés szerint fél ennyi adót adjanak.

Az mi nézi az Felséged' propositiojának másod részét, u. m. magunk személyének, lovaginknak, gyaloginknak és húszad népünknek készen lételét; műkegyelmes Urunk készen vagyunk, és valamit az szükség kíván, Felséged parancsolja, mindenekben ahhoz tartjuk magunkat.

Az élüs' dolgából végeztünk: hogy az elébbi rendelés observáltassék.

Minthogy pedig Theke Ferencz atyánkfia, kit az előtt az praesidiumban való népnek fizető mesterének rendeltünk volt, bizonyos okokból azbéli hivataljától üres akart lenni: választottuk helyébe

más atyánkfiát, Macskási Pétert azon állapottal, fizetéssel, instructioval és kötelességgel, mint szinte Theke Ferenczet; mellyre ugyan ezen gyűlésünkben Macskási Pétert azon formán, mint Theke Ferenczet, hittel meg is köteleztük; melly ő tisztitől Macskási Péter is annak idején számot adjon.

Theke Ferencz atyánkfia' állapotja felől penig végeztük: az jövendő gyűlésben bizonyos atyánkfiái előtt, kiket országul arra rendeltünk, tartozzék az ő perceptiójáról az országnak számot adni.

Tetszett ez is: hogy az hatalmakról való appellatiók itt az gyűlés alatt ő Felsége' arra rendeltetett emberi és a' tábla előtt megláttassanak; ha kik penig itt véghez nem mehetnének, azok ezen gyűlés után Fesjérváratt immediate megláttassanak, ki ellen sem prorogatoriával, sem egyéb remediummal ne obviálhassanak.

Az kik penig az féle peresek közül az ország' szolgálatjában foglaltatosok: azoknak infra tempus reditus dilatiojok légyen; de ha az féléknek tisztartójak, szolgáljak, vagy jobbagyok is urok' távollétében az haladék' színe alatt, valakin valami potentiát, vagy homicidiumot cselekedik, azoknak az urok' haladékja ne suffragáljon.

Panaszolkodtunk Felségednek egy néhány esztendőbeli, és főképpen az tavalyi expeditioban való hadakozó népnek szegény községünkben való szeretelenségek, kártételek és dúlások felől; kik miért hogy ez nélkül is elég inségben és fogyatkozásban vagynak, könyörgünk Felségednek: légyen kegyelmes provisioja és gondviselése szegényekre, és parancsolja meg erős büntetés alatt, és fenyték alatt kapitányoknak, hadnagyoknak, hogy ezféle kártételekkel őket ne bántsák; ki ellen ha ki cselekedik, és Felségedet valaki panaszszal megtalálná vagy é-

lcsének rendnélkül elvétele felől, vagy egyéb kártételek felől, Felséged *mox et de facto* vegyen ott egyebeknek példájára érdeme szerint eleget, és megbüntesse.

Miért pedig hogy mindenütt az szolgáló nép és tábor bő éléssel kell hogy légyen; tetszett: hogy mind az Maroson, mind pedig az Szilágyságon az Nagy Szamoson só kívül hajón, bort és minden egyéb féle élelmet *soluta tricesima*, et *justo telonio* szabad légyen mindennek hajón kereskedésre alászállítani; az melly nemes ember pedig maga szükségére vitet, az minden fizetéstől *immunis* légyen.

Végeztük ezt is: hogy az szolgabírálnak és ispányoknak Királyfalván, ki most Húszár Péteré, azonképpen Hunyadvármegyében is Gyógy' tartományában, és egyéb helyeken is az Felséged' jószágában, mind adó' felszedésében és mind egyéb törvény szerint való dolgokban *legitima executio* jolt lehessen, és admittáltassanak mindenütt, *excepta reductione* jobbágonum *loci Petri Húszár*, et *privilegiis locorum*.

Továbbá panaszkodik az maramarosi nemeség, hogy az minémű jószágok Prepostvári Bálintnak és Károlyi Lászlónak ott abban az vármegyében vagyon, *ratione illorum bonorum*, et *excessum inde patratorem* nem akarnának sem ő magok törvénynek állani, sem jószágokat statuálni; azonképpen semmi nemű *executiót* nem akarnak jószágokban patálni; kiről tetszett: hogy ez ország' régi szolgálása szerint mind Prepostvári Bálint, mind Károlyi László *ratione omnium negotiorum ex bonis eorum in eodem comitatu maramarosienſi existentibus emergentium* törvénynek álljanak az vármegye' ispányi előtt; azonképpen jobbágyokat is az vármegye' *consuetudoja* szerint statuálják, és egyéb *executio*

kat, adófelszedést, latrok' circálását, kergetését, megbüntetését tartozzanak admittálni és megengedni.

Vagynak sokan az (ország)gyűlésbe hivatalosok közül, kik az gyűlésnek első napjára nem jönnek, kik miatt az kik reá jönnek, ott várakoznak, az időt hijában mulatják; gyakorta pedig, mint szintén most is, occurrálnak olly dolgok, kik ezféle morát nem patiálnak; tetszett azért: hogy valaki az gyűlésnek első napjára reá nem jöne, hamagát rationabiliter nem excusálja, azon gyűlésben az fejedelem 100 forintot vétethessen *mox et de facto* rajta.

Az tallérok', és arany forintok' `valora felől is az elmúlt gyűlésünkbeli *articulus* tartassék, az az: hogy az arany 160 pénzért, az tallér egy forintért mindentől elvétessék, ha el nem venné, az arany és tallér jó lévén, az ára szerént vesse reá, és vehesse el az márhát; ha az árus ember el nem venné, marháját veszessze, pénaét is az ki feljebb váltaná.

Végeztük azt is: hogy az kiket *privatim* Felséged *missilis* levelével hivat gyűlésbe, az elébbi *articulus'* tartása szerént, azoknak jószágok abban az pénzben, kit az választott emberek' költségére rendelnek, semmit ne *contribuáljon* se itt, se Magyarorszáiban Felséged' birodalmában.

Az minémű két rendbeli adót ez előtt felyettünk volt, az miért hogy az pénzre való szükséget látjuk, végeztük: hogy az melly vármegyéről, nem administráltattak volna, Felséged egy bizonyos napra és helyre abban az vármegyében, vagy székekben való ispányokat, királybirákat és *executorokat* convocáltatván, tőlek számat vétessen, úgy

hogy minden felől az adó fogyatkozás nélkül administráltassék.

Esnek ilyen dolgok is, hogy az melly nemes ember, vagy szegény ember búzáát, vagy egyébféle gabonát valamelly városba eladni küld, vagy vitet, az bírák arra kényszerítik, hogy az vásár napján vagy hogy eladja, vagy haza vigye; ki miért hogy selette terhes, elviselhetetlen dolog; tetszett: hogy minden ember búzáját, gabonáját, az kit valamelly városba vitet, ha egy vásáron el nem adhatja, az olyan városban libere atque sine omni impedimento reponálhassa, quatenus non derogat privilegiis locorum.

Történnek ilyen dolgok is gyakorta, hogy az féle városban lakók, és egyebek is untalan erősz. kötések alatt pénzt felvesznek, kibeházokat, örökségeket és személyeket kötök; melly summát mikor az creditor megkíván tőlök, ha meg nem adhatják, tehát az bírák nem az debitor kötése szerint, hanem egyéb hitvány, hijában való marhával fizetnek nekik; melyekről végeztünk országul: hogy minden helyeken az ki mint köti magát, úgy oldassék, és minden creditornak, egyebeknek is kiknek egymással kötések vagyon, nem különben és egyéb hijában való marhájával, hanem kötése tartása szerint satisfactio impendáltassék.

Az sáros és egyéb szükséges helyeken az hiadakat és utakat az végezett büntetés alatt az ispány uraink és királybírák megcsináltassák.

Az kik fizetett szolgák: tartozzanak ez előtt való gyűlésünkben végezett büntetés alatt az vármegye zászlója alá képcbeli embereket állitni; lovagjokat, gyalagjokat, kikkel jószágokról tartoznak, azonképpen oda állassák.

Az limitatio felől tetszett: hogy mind ez országbeli posztó, 's mind pedig egyéb országbeli marha, az mint meglimitaltatott, abban maradjon; egyéb idegen országbeli posztót pedig, és egyébféle marhát képes árán adjanak.

Az miképpen az műves emberek az ő műveket az limitatio szerént tartozzanak eladni: azonképpen egyebek is minden rendek bőrt, gyapjat és egyebet az műves embereknek az limitatio szerént adjanak.

Az szabad helyekről, azonkívül is egyéb helyekről, az honnét az praesidiumra rendeltetett adók bé nem szolgáltatattak, ha ez jöveadó pünköszt napjára Kolozsvárra Theke Ferencz' kezébe éppen bé nem szolgáltatják, az vármegye' ispányi ezféle helyeket érette megdulhassanak.““

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae, ditioni huic subjectarum et c. Datum in civitate nostra Kolosvár, 26-a die mensis aprilis anno domini 1596.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

3.

1598-ban martius' 23-adik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvény-czikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae, et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et sicularum comes. Memoriae commendamus per praesentes et c.

„Articuli fidelium nostrorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 23. mensis martii proxime praeteritum a. 1598 hic Albae Juliae celebratis conclusi:“

„„Az szent isten hogy ennyi háboru időben is, kikben az pogány ellenség miatt forgott hazánk, mostani öszvegyűlésünket békességesen megengedte, nagy hálákat adunk először ő felségének érte, könyörögvén: hogy ő szent felsége ezután is minden időben minden hatalmas gonosz akaróink ellen paizsunk és oltalmunk légyen, ki mellett hazánknak és magunknak békességes megmaradásunk lehessen; bocsássa szent áldását gyűlésünkre és engedjen ezután is özféle gyűléseket közöttünk. Melly mostani gyűlésünkben megértettük Kegyelmes Urunk, fő tanácsbeli embere által írásban közünkbe küldött akaratját, kiben javallja Felséged, ő felségével az római császárral való consensusunkat és

concordiánkat; ez mellett emlékeztet bennünket ez mostani idő' állapotja, hogy ez mit kívánna, u. m. pénzbeli subsidiumot és hadban való készületet; arról gondolkodásunk és deliberationk lenne.

Azért jól tudja Felséged, Kegyelmes Urunk, ez előtt való egynéhány esztendőktől fogva ő felségével római császárral Felséged által való szövetségünket, kiben ő felsége minden kegyelmességét és segítségét, jó akaratját nem különben mint egyéb országaihoz az időnek mivoltához képest megmutatta hozzánk; mű is Felséged mellett semmiben, az ki-re elegek voltunk, az ő felsége' római császár' kívánságának meg nem fogyatkoztunk; most annál inkább, holott ezen elébbi unionk újabban való consensussal keresztényi mód szerint augeáltatott és confirmáltatott köztünk, örülünk szívünk szerint, és dicsérjük az úr istent érte, hiszszük is, hogy valamit az mű megmaradásunk kíván, azban jó igérete és kegyelmes fogadási szerint semmit nem praetermittál ő felsége; melyekre mű ő felségének tehetségünk szerint fejünk fenállásáig kötelezzük magunkat, hívségünket, engedelmességünket és szolgálatunkat.

Az mi pedig nézi Felséged' propositioját; arról így szólottunk: noha tudjuk, Felséged is érti sok rendbeli fogyatkozásinkat; mindazáltal hogy Felséged mostan is Felségedhez való engedelmességünket megtapasztalja, igérünk Felségednek udvara' népe' tartására kapuszám szerint 99 pénzt és 25 pénzt ad festum nativitatis b. Mariae v. Felségednek hászolgáltatni.

Az praesidium' tartásra pedig 175 pénzt; egy forintját ez jövődö sz. Vida' napjára, 75 pénzt pedig sz. Márton' napjára az kapuszám szerint beadni.

Melly terhviselésre az székely uraink is ígéri magokat; az szászság is az ő módjok szerint.

Az magyarországi uraink atyáinkfiai is az 3 forintot az megirt napra kapuszám szerint adminisztrálják.

Az szabad városok penig és rovatlan helyek az elmúlt közelebbik, itt Fejérváratt celebráltatott gyűlésben való articulus szerint fizessenek.

Az hódolt faluk ezen adóban fele adót fizessenek. Az praesidium' tartásra rendeltetett adónak megfizetésére mivel hogy elégtelenek voltunk és szokatlan volt köztünk: ez egy úttal az Felséged' kegyelmes intésére és kívánságára reá mentünk; de cum ea protestatione, hogy ez után attól absolutusok és immunisok akarunk teljességgel lenni.

Mihály vajda' jószágán Bolyában és tartományában az mennyi restantia az praesidiumra rendelt adóban eddig is volt: hozzánk és hazánkhoz való jó akaratjáért megengedték, hogy ezután is ezen praesidiumra való adófizetéstől országul teljességgel eximáltuk.

Azonképpen az minémű restantiák Nagy Szent-Mihályfalván és Királyfalván ez mostani gyűlésig voltanak: bizonyos tekintetért azokat relaxáltuk; az mostani gyűlésre rendeltetett adót penig tartozzanak hészolgátni.

Az melly restantia az praesidiumra rendeltetett adókból Theke Ferencz atyánkfia' fizető mestersegében, úgy mint 1666 forint; Macskási Péter' idejében penig 358 forint, az szegény Apaffi Miklós uram' kezénél maradt volt; végeztük: hogy az gyűlés után Haller Gábor uram, Kuküllő vármegyének egyik főispánya Apaffi Miklósné asszonyomat requirálja és annak az summának felét, mivel az ura liquidáltatott, tartozott, békivánja tőle;

mellyet ha az asszony kezébe ad, jó; ha pedig nem adja, tartozzék Haller Gábor uram ezen articulus' erejével az Apaffi Miklós' jószágára menni, és azt rajta megvenni, és az fizető mester' kezébe sub poena 200 flor. szolgáltatni.

Az melly 167 flor. adó restantia az praesidiumra rendeltetett adókból Forró Simon' kezénél volt: haeresinek azont országul condonáltuk.

Továbbá az melly restantiák az Macskási Péter' fizető mesterségében künn maradtanak; tetszett: hogy azokat az relaxation kívül minden helyekről az jövő pünköst nap után való közelebbik vasárnapra itt Fejérvárat 200 forint büntetés alatt az elébbi articulus' tartása szerint Macskási Péter' vagy embere' kezébe szolgáltatassák, de így hogy ő is tartozzék ezféle administratorokat egy hétig azon nap után megvárni.

Az Sennyei Miklós' jószágában Csúcs' tartományában az minémű restantia az praesidiumra rendeltetett adóban volt; végeztük: hogy az fizető mester számot vetvén véle, Sennyei Miklósnak salariumába deputálja és az kéjával fizessen néki az ő maga kivánsága szerint.

Mivel hogy pedig mind ez előtt, de kiváltképpen miolta ez háboruidőben vagyunk; sok pusztaság lett ez országban és Magyarországon is az ide tartozó birodalomban; végeztük: hogy az ispányok, királybirák azféle helyekre az exactorokkal együtt kimenyenjenek; azféle pusztákat oculálják, és fide mediante inquiráljanak felőlek, és comperiálván az pusztaságot, ez ideig reájok rakodott restantiákkal együtt az pusztaságokon való kapusságot és rovásokat, azoknak adóit defalcálják; mellyet Felséged' exactori is tartozzanak az ispányoktól, királybiráktól és exactoroktól számba venni.

Az hol int Felséged hadba való készületre: az előbbi articulus' tartása szerint magunk személyében lovaginkkal, gyaloginkkal és húszad embereinkkel készen vagyunk, és valamit az szükség mutat, mindenben ahhoz tartjuk magunkát.

Az élés' dolgáról az miképpen az elmúlt közlebbi gyűlésben végeztünk volt: azt abban hagyjuk.

Miképpen az elmúlt gyűlésben végeztük volt, hogy az élés' dolga, kit János Deák, az thordai kamaraispány, Molnár János és Csiszár Gergely, Jakab Deák percipiáltanak, megcirkáltassék és mostanra reportáltassék, az törvény szerint megláttassék: mivel hogy annak decisiojában occasionkat mostan nem látjuk, azon állapottal és móddal, az mint az előtt végeztük vala, ez jövőendő gyűlésre rejiciáltuk.

Az minémű juramentumot ő felsége' római császár' commissariusi: Zuhai István uram váczai püspök és magyarországi kamarának praefectusa; Istváni Miklós uram, Magyarországbán vice nádorispány és soproni kapitány és Peczen Bertalan uram, ő felsége' római császár' tanácsi és mostani gyűlésünkben személyek szerint solenniter praestálnak előttünk, kit kesz' írásával és pecsétekkel megerősítettek: arról való levelet ő felsége' római császár' levelével együtt közönséges értelemből az mostani gyűlésünkben szebeni polgár mester Vajda János' és Süveg Albert királybíró' kezébe adván, tutoris conservationis causa Szebenbe repóráltuk.

Vagynak donatiók, statutoriák, sententiák és egyéb rendbeli különféle parancsolatok, remissionálok; mellyekről végeztünk: hogy azféle levelek, kik eddig emanáltak, inexecute maradtak, azok ha nem expiráltak, mint egyébkor, ezután is min-

denkor exequáltassanak; az rescriptióik ő Felségének az mi kegyelmes urunknak Zsigmondnak sonáljanak, minthogy ő Felségéé voltanak az levelek és azt continuálják, hogy ő Felségének rescribáltassanak, melly ezféle executioknak és leveleknek minden helyeken és törvényeken helyek légyen.

Miért hogy penig az terminusoknak nem szolgáltatása miatt az potentiariusok meg nem szűnnek; tetszett országul: hogy az előtt való végezéstünk szerént az brevis processus mind ez ideig continuáltassék.

Azonképpen az minémű causákat ezen brevis formájára más articulushan restringáltunk: azok is eodem modo adjudicáltassanak és exequáltassanak.

Továbbá, mivel hogy egynéhány esutendőtől fogva az gonosztévők annyira megsokasodtak, hogy az úton járóknak, sőt az otthon valóknak is békés-séges maradások nincsen miattok; végeztük: hogy ez mostani gyűlés után, mikor az nemesség' jura-mentuma meglészen, minden ispányok és királybi-rák kimenyjenek és ezféle gonosztévőket kergessék és meghűntessék; az véghelyeken penig kapitányok és viceispányok mellé ezféle latrok' kergetésére és büntetésére segítséget tartozzanak adni.

Az minémű élést Gészthi Ferencz' idejében Lugosra szállítottunk volt, kinek az árat Békes István a' szolgáló rend'fizetéséből kitartotta, megtekintvén olyan véghelyen való szolgálatjokat, és hogy ezután is annál szorgalmasabbak legyenek, pénz nélkül országul nékik megengedték; mellyről könnyörgünk: Felséged parancsoljon Békes Istvánnak, valakin ezféle élés' áraban mit vett, mindjárást éppen nékik fogyatkozás nélkül vissza adja 's ha meg nem adná, fizető mester tartsa ki fizetéséből.

Aduák értentünk, hogy miképpen az Ebesfalván való hídnak vámját az előtt való articulusokban abro-

gáltuk volt, Apaffi Miklósné és az szegény Apaffi Miklós uram' árvái nem tartánák ahhoz magokat, hanem az úton járókat főképpen az szászszágot, kik gyakorta urunk' ő Felsége' dolgában járnak, megvámolnák; azért minthogy ez előtt is azt az vámot mód nélkül valónak ítéltük, mostan is abro-gáljuk ilyen okkal: hogy ha ezután az útonjárókon ez vám vétetnék, az director az jövő gyűlésre Apaffi Miklósnét, vagy tutorit, vagy successorit reá-hívja és 200 forinton maradjanak mor et de facto érette; mellyet minden remedium kívül az director rajtok megdúlattassa.

Ezen kívül az hol hitván hidak, vagy sáros helyek volnának: tartozzanak az ispányok és királybirák egyéb szokott büntetés alatt megépíteni.

Az kamaraispányok az sóaknáról ez elmúlt gyűlésünkbeli articulus' tartása szerint az nemes-ségnek házok' szükségére sót adjanak.

Az harmok' kiviteléről az elébbi articulus obser-váltassék; Magyarországra is kivihessék, de tulajdon csak az urunk' birodalmáig; ha ki tovább vin-né, tőle elvétessék.

Vagyon panasz az articulusok' ára és váltsága felől, hogy mód nélkül való árát kívánnák az scri-bák; kiről végeztünk: hogy valaminémű az articulus lészen, másfél forint adassék az scribának érette.

Végeztük ezt is: hogy az melly atyáinkfiai ez mostani gyűlésen római császár ő felségéhez való kötelességről juramentumot nem deponáltanak volna, azoknak depositiojára az közel való vármegyék és székes helyek mától fogva nyolczad napra; az tá-vul való tizenkettőd napra; magyarországbeli várme-gyék pedig 15-tőd napra széket hirdessenek, és az ispányok, királybirák előtt minden rendek az hitnek

formája szerint, kire országul megkivántuk, sub amissione bonorum suorum megeskügyenek.

Azonképpen az ló-fejek (primipilus székeltek) is minden székes helyeken az kapitányok és királybirák előtt, az feljül megirt mód szerint tartozzanak sub poena praescripta juramentumot deponálni. Az kolcsos és szabad városok azonképpen.“““

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum nostrorum regnicolarum et c. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 10. mensis aprilis, anno domini 1598.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtnak eredetileg a' kolozsmonostori konvent' levéltárában, és b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyvtárában.

4.

1599-ben mártius' 21-dik napjára Medgyesre hirdetett országos gyűlés' törvény-czikkelyei.

Nos Sigismundus, dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae et sacri romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et sicularum comes. Memoriae commendamus per praesentes et c.

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsilvaniae, et partium regni Hungariae ditioni huic subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem dominicam Laetare, hoc est 21. mensis martii anno domini 1599 in civitate nostra Medgyes celebratis conclusi:“

„,, Mitől fogva Kegyelmes Urunk ez mű. szegény hazánkat az török és tatár ellenség impetálja, az Felséged' gondviselésében semmiben, mint szintén békességünknek idején, meg nem fogyatkozunk; melly Felséged' gondviseléséért kívántunk mindenkor Felségednek hosszú életet és békességes birodalmat közöttünk, kikiről legelőször az úr istennek az ő véghetetlen irgalmasságáért ardentibus votis nagy hálákat adunk, és ezután Felségednek minden tehetséggel való szolgálatunkat, hívségünket offeráljuk; könyörögvén Felségednek: hogy Felséged meggondolván az ország' állapotját, melly is ellenségtől különbönbőlöképpen körülvétetvén, ezután is minden conatusát arra dirigálja, hogy az Fel-

séged' szárnya és protectiója alatt minden időben, minden ellenségünk ellen csendességben és békeségben édes hazánkban megmaradhassunk.

Továbbá minémüpropositiót Felséged tanácsbeli főemberei által mostan közinkbe küldött, gyűlésünkben megértettük; mellynek első részében int Felséged bennünket az készen lételre, és pénzbeli subsidium' adásra; annak utána az praesidium' tartásra, és Felségednek az elmúlt ősszel az hadra költött bizonyos summa aranyának megtérítésére; azért az mi az készen lételt nézi; jól tudja Felséged, hogy ennek előtte is sommiben, az mire elég-ségesek voltunk, Felségednek és hazánkknak meg nem fogyatkoztunk; mostan is ígérjük Felségednek magunkat, hogy az mire az úr isten segít, az Felséged' kegyelmes intését és hazánkknak javát semmi-ben nem akarjuk praetermittálni.

Látván azért az szükségét, és mostani idő' állapotját, ki az Felséged' intése szerént mind vigyázást, mind készen való lételt kíván; végeztük az készen lételről: hogy ennek utána valamikor az ispányokhoz, és királybirákhoz Felségednek az felülés felől parancsolatja érkezik, napot praefigáljanak, és helyet rendeljenek, kit az nemességnek mindjárt megghirdessék; melly helyre és napra tartozzék minden nemes ember személye szerént lovasival, gyaloggival oda menni.

Az melly nemes emberek szolgák: azok jó szerrel való elegendő lovasokat személyekért az vármegye' zászlója alá állassanak; ő magok is penig serami némü szín alatt honn ne maradhassanak, hanem az urokkal az hadba elmenyjenek a' szászsebesi táborban tavaly emanáltatott articulus' contentiája szerént; azonképpen jószágáról való lovakat és gyalogokat tartozzanak oda küldeni.

Az melly városok az vármegye' zászlója alá lovagokat és gyalogokat szoktak adni: azok is ezen végzéshez tartásuk magokat. Azonképpen az városokban lakó nemesek is, mind az kik jószágot birnak, mind pedig az kik személyekben vagynak nemesek: az szászsebesi táborban költ articulus' tartása szerint az hadba menyjenek; melly végezésünkhez az ki nem akarná tartani magát vagy nemes ember, vagy város, és az praefigált napon és helyen szerestől és szerszámostól az feljül megirt mód szerint jelen nem lenne; tehát az olyan absensnek jószágán, vagy magán az feljül megirt szászsebesi táborban költ articulus' tartása szerint az ispányok, vagy királybirák *mox et de facto* 100 forintot dulhasanak.

Az ki pedig szegény egyház helyi nemes ember: azon 12 forintot vegyenek, de így, hogy ha az absentans rationabiliter magát nem excusálhatja; azonképpen az kik hadból generalis uram', ispányok' és királybirák' híre nélkül haza szöknének, ezen büntetéssel büntetessenek.

Az kik *contumacia ducti* az dúlással nem gondolván, az hadból absentálták magokat: azok' jószágokat, *ipsos solos proprie et praecise concernentes*, az szászsebesi táborban költ articulus szerint, elfoglalhassák.

Az hol pedig Felséged adja ezt előnkbe, hogy az kiket az elmúlt expeditioban való absenseket az ispányok és királybiráink megcirkáltak, azok közül az kik rationabiliter magokat nem menthették, azokat Felséged az mű végzésünk szerint megakarná büntetni; bizonyára Kegyelmes Urunk mű is akartuk volna mind magunk jovaért, mind hazánknak jovaért, hogy fejenként minél jobban lehetett volna, az reánk igyekező gonosz ellenség ellen

jelen lettünk volna, az végre is tettünk volt az szászsebesi táborban olyan végezést közöttünk, hogy annak erejével mindeneket az táborba hozhatnánk; de nyilván vagyon Felségednél, mennyi időtől fogva vagyon az hadnak terhviselése rajtunk, ki miatt elég fogyatkozásban vagyunk; azt is érti Felséged, hogy az tavalyi felülésünk és táborban létünk az szükséghez képest melly hosszú ideig tarta rajtunk; ki egy esztendőben is súlyosabban nem esett rajtunk; melly idő alatt az kinek mi élése és költsége volt, az elkölt, másutt szerét nem tehetette; az alatt barmaink is, kiben éléstünket hordoztuk, elholtak, sokan az szegénység miatt más rendbeli barmoknak szerét nem tehatték, élést nem vihetek, és az miatt elmaradtak. Mind ezeket, és ehhez járuló szükségeket és fogyatkozásokat, kiket jól tud és ért Felséged, kegyelmesen szeme' eleibe vevén; könyörgünk Felségednek, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek országul: hogy az kik ezfélek találatnának, kik de absentia magokat rationabiliter nem excusálhatnák, Felséged kegyelmesen nékik condonálja. Hogy Felséged kegyelmesen az elmúlt hadból való nemes uraink atyánkfiainak vétkeket, kik magokat az hadtól absentálták volna, könyörgünkre megengedte: Felségednek hűséggel megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek.

Miért hogy látjuk az húszad embereknél haszontalan voltokat, és azoknak való zsold fizetésben szegénységnek megromlását és fogyatkozásokat; könyörgünk Felségednek: abrogálja közülünk; holott az mikor az szükség kívánta, nem csak húszadát községünknek, de ugyan több részét is felvettük közülünk, mellyet ardua necessitate cogente ezután is készek vagyunk megmaradásunkért cselekedni.

Melly községünknek vagy in parte, vagy into felvételében, kit isten eltávoztasson, ilyen mód tartassék: hogy mikor extrema, vagy ultima necessitas postulálja, és arra rendeltetett tisztviselők az szükséghez képest őket felakarják venni, az tartozzék mind az Felséged' jószágá, mind pedig az uraké, nemeseké személy' válogatás nélkül jó szerrel oda az napra és helyre, kit nekik praefigálnak, elmenni; melly helyre és napra ha valamelly falu az eleikbe adott mód szerént contumacia ducti, el nem menne, az olyan egész falu, vagy patronusi az ispányok és királybirák által 50 forintig dúlattassanak, et nihilominus az hadba való menésre kényszerítessenek; ha pedig olyan falu, ki egy néhány részre vagyon, az melly portio el nem akar na menni, ha öreg portio, modo praemisso 50 forintot vehessenek rajta, ha pedig az portio kis, u. m. két, vagy három ház volna, azokon 12 forintot vehessenek, és ez felett mind az nagy mind az kis portion valók az edictum szerént, az hadba menésre kényszerítessenek, vagy ha el mentek volna is, de az időnek előtte helyekről vissza szöknék, mindenütt prosequáltassanak és fel akasztassanak.

Mivel hogy pedig az elmúlt őszben az féle községünket fel is kellett volt vennünk; értjük ezt hogy voltak azféle község közül némelylek, kik előttünk járóinkra, ispányokra, Theke Ferencz atyánkfia-ra armatis manibus támadtanak, és csak isten oltalmazta, hogy meg nem ölték; azután össze vervén magokat, statiojokat elhagyván seregenként haza oszlottanak; hogy azért azféle dolgok többé netörténjenek, tetszett: hogy valakik ezután azféle vakmerő bátorságot cselekedni merészelnének, ha az táborban találtatnának, az hadnak praefectusa az panaszló' instantiajára mindjárt megfogassa, és rei

veritate comperta, ha bűnös léssen, érdeme szerint megbüntesse; ha penig de loco delicti haza szaladna, tehát az ispányok és királybirák, az kiknek tisztai alatt azféle patratorok taláztatnak, megfoghaszák, és modo praemisso megbüntethessék.

Az mi nézi Felséged' propositiojának az második részét, kiből int Felséged kegyelmesen bennünket, hogy azokra az mediumokra is, mellyekkel az had viseltetik, gondot viselnénk és providálnánk, hogy Felségedet in omnem eventum reánk való gondviselésre elégségessé tennők; vesszünk eszünkbe kegyelmes Urunk abban is, mint az előtt, most is édes hazánkra való gondviselését; mellyet mi Felségednek minden hűséggel megszolgálunk mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek; noha azért látjuk szegény községünknek különbkülönbféle súlyos terhviseléseket és barmok' halála miatt ilyen nagy fogyatkozásokat, mindazáltal ezt is ebben nem tekinthetjük, hanem mint ennek előtte, most is nem akarunk Felségednek és hazánknak megfogyatkozni.

Igérünk azért Felségednek udvara' népe' tartására és egyéb szükségire kapuszám szerint 99 pénzt, ad festum b. Sophiae beszolgáltatni.

Az praesidiumra való contributio noha az előtt való végezésünk és Felséged' kegyelmes engedelme szerint köztünk tolláztatott volt, mindazáltal látván az mostani szükségét, Felségedhez való szeretetünkben ez egy úton megígérjük; könyörögvén Felségednek alázatosan: hogy Felséged ezután évvel netterheljen bennünket, mert elviselésére elégtelenek vagyunk. Végeztük azért az praesidium' tartásra kapuszám szerint 175 pénzt az fizető mester' kezébe adminisztrálni; az százát ad dominicam Quasimodo, ki ez jövendő husvét után való közelebbik va-

sármag esik; az 75 pénzt penig ad festum divi Jacobi apostoli; és könyörgünk Felségednek: hogy az melly pénzt Bocskai István urunktól ez mostani költségünkre kértünk volt, ezen 75 pénz adóból Felséged térítse meg Bocskai uramnak.

Melly terhviselésekre székely uraink, magyarországi atyánkfiaival egyetemben ígérük magokat.

Az szász uraink is azonképpen az ő módjok szerént ígérük magokat.

Az rovatlan helyek és városok is ezen praesidium' tartásra az elébbi articulushoz continentiaja szerént contribuálnak, Király-újfalutól megvalva, ki Kolozsvármegyében vagyon Huszár Péter atyánkfiaé; mellynek az praesidiumra való contributiót megengedtük.

Adja Felséged előnkbe az pater jesuitáknak Fejérvárról való kiköltözésekben conscientiájában minémű bántása lett volna és kívánná Felséged, hogy arról az elmúlt thordai gyűlésünkben utóbbszor végzett articulushoz tollálatnák, és helyekre, Fejérvárra ismét vissza mehetnének; azért megtekintvén ebben is az Felséged' kívánságát, végeztünk: hogy az minémű articulushoz in anno 1595 die 16-a aprilis Fejérváratt celebráltatott generalis gyűlésünkben az pater jesuitákról íratott, in omnibus punctis helyben maradjon és annak tartása szerént az pater jesuitákat Felséged Fejérvárra bévihesse; az mi penig ebben az Felséged' Thordán tett juramentumát nézi, attól Felségedet in hac parte absolváljuk.

Az hol Felséged számlálja előnkbe: az elmúlt időkben Felséged, és Felséged' becsületös familiája között ad sinistram expositionem nonnullorum malevolorum némű némű tristissimi successusok történtenek volna, kiből generalis gyűlésünkben anno 1595 16. aprilis Fejérváratt ő nagyságok felől mi-

némű deliberatio is lett volna, mellyért Felségednek szívében és conscientiájában némű nemű nagy felháborodása lett volna, kit szóval nem exprimálhatná.

Miért hogy penig kárdinál uram ő nagysága maga és (testvér bátyja) Báthori István' képében ez országba bé jöven, és Felségeddel személye szerént szemben lévén, méltó, és elegendő excusatiókkal az ő innocentíájokat Felséged előtt declárálta és megmutatta volna úgy annyira, hogy Felségednek szíve rajta teljességgel megcsendesedett és megnyugodott volna, ki felől Felséged és ő nagysága között mutua reconciliatio és concordia következett volna; kívánja Felséged, hogy arról az ő nagyságok felől lett deliberatio akkori articulusból deleáltatnék és expungáltatnék; annak-okaért, mint hogy itéljük Felségednek ilyen kegyes indulatját nem egyébtől, hanem az istentől ő szent felségétől lenni, linek szent parancsolatja minden keresztény embercket, kiváltképpen az atyafiakat inti az atyafiui szeretetre, istis rationibus tam jure divino, quam humano, az Felséged' kívánását méltónak és igaznak itéljük. Végeztük azért országul, et omnibus votis et pari suffragio: hogy az országnak erről megirt deliberatioja ex parte minorum praedictorum illustrissimorum cassáltassék, teljességgel deleáltassék; kit mű cassálunk és abrogálunk, és ő nagyságokat a' praemissa deliberatione teljességgel absolváljuk és liberáljuk hac conditione praemissa, hogy ő nagysága is kárdinál uram sub eadem juramenti formula, nihil addendo vel demendo, de verbo ad verbum az mint mű országul irtuk es Felségednek béküldöttük, kin mind fejenként egyenlő akaratból megalkudtunk és semmi

változást benne nem akarunk, megeskügyék, és maga subscribált pecsétos levelével megconfirmálja.

Ezen kárdinál uram' juramentumát, kit maga és Báthori István' képében praestáltis országul nekünk, az Báthori uram' plenipotentiájával egyetemben Süveg Albert szebeni királybíró és Boér János székbíró által Szebenbe küldöttük *conservationis gratia* reponálni.

Az mű abrogationk penig és absolutionk hogy erősebb lehessen; végeztük: hogy az vármegye' ispányi és királybírák innen haza menván mindjárást széket hirdessenek, és minden nemes embernek és egyéb akármelly rendbeli vármegyékben, székekben lakó embereknek meghagyják, meghirdessék, hogy minden, valakinél czféle *articulus* volna vagy pecsétos, vagy pecséteetlen, 200 forint birság alatt az ispány uraim, és királybírák kivegyék tőlök az mennyiben az *articulus praedictos illustrissimos* concernálja, és azt expungálván, *exhibenti restituálják; iisdem articulis, exceptis praedictis illustrissimis, quantum ad reliquos proscriptos et condemnatos, salvis semper permanentibus*. Az városokon penig mind kerített és mező városokban az polgármesterek, és bírák ebben 200 forint *poena* alatt ezenképpen cselekedjenek.

Nyilván vagyon Felségednél, ennek előtte is még békességnek idején is mennyire igyekeztünk légyen az Felséged' *commodumát* promoteálni, u. m. mikor anno 1591 Fejérváratt való generalis gyűlésünkben megértettük volna az százság között való dézmáknak Felségedtől abalienálását, és ebből Felségednek megfogyatkozását, az Felséged' jóvát viselvén előttünk: közönséges értelemből az féle abalienáltatott dézmákat Felségednek readjudicáltunk, és minden arról emanáltatott leveleket abrogáltunk

vala; mostan is azféle dézmákban azon fogyathozást értjük lenni; ha azért tempore pacis illet az Felséged' hasznára studeálnunk, ítéljük azt, hogy in hac rerum perturbatione, ki mindenfelől sok szükséget hozott reánk, annál inkább illik az Felséged' hasznát az honnét lehet kikeresnünk. Végeztük azért országul: hogy valaminémű dézmák az szászág között eleitől fogva az fiscushoz applicáltattanak, és Felséged' számára takarítottattanak, azokban valamellyek akár kinék conferáltattanak, azon feljül megirt fejezévi generalis articulus' tartása szerént azoktól elvétessenek, és az fiscushoz applicáltassanak; mellyeket Felségednek ezen mostani gyűlésünkben is teljességgel readjudicáltunk.

Könyörgünk Felségednek alázatosan mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek: hogy ennek utána ezféle dézmákat tartassa az fiscus' számára, egyebeknek ne conferálja, hanem diligenter cumulálván convertálja olly bizonyos szükségekre, hogy sok különbféle terhviseléseket könnyebíthessen Felséged vele.

Panaszolkodik Mindszenthi uram az arendator, hogy volnának olly nemes emberek, kik szent Görgy napban az dézmának szokott arendáját meg nem adnák; azután penig hatalmasul eltakarnák. Végeztük azért: hogy az melly nemes ember sz. György napban jószágáról való dézma' arendáját meg nem adná, és az dézmát sine solutione arendae eltakarná, azféle nemes embert arendator uram reá citáltatván az gyűlésre, arra való causákat mindengyűlés alatt Felséged' ítélőmesteri és assessorai eo ordine et processu, mint az dost, paraphernummat, quartalitiummat, impignoratitiummat, ez mostani időhöz képest brevis szerént adjudicálhassanak és exequálhassanak.

Azonlappan az kiknek privilegiumi és egyéb akár miféle levelei relictánál, vagy kisebb atyjafiánál vagy egyebeknél is volnának, kiknek conservatioja de jure az nagyobbik atyafiakat, vagy egyebeket illetné: azok is minden gyűlések alatt az brevis' tartása szerint megláttassanak.

Tetszett ez is országul: hogy az elébbi végeztett articulusoknak tartása szerint, ha az nemesség maga májorságát és egyéb akár miféle marháját az Felséged' birodalmában egy helyről más helyre, városokra, falukra, vagy egyik házatól másikhoz eladni küldi, vagy csak maga szükségére meg akarja házánál tartani, azféléről az harminczadosok és vámosok mind az folyó vizeken való hajós és egyébféle hídakon, és hajókan, és mindenféle vámos helyeken harminczadot és vámot ne vegyenek az nemesség' szekeren és barmain, és jobbágyin is, mikor urok' szolgálatjában ökröstől, szekerstől járnak.

Annak utána az expeditioikor is az had után az melly élést vagy szászságról, vagy az nemesség' jószágáról utána visznek: azok is az féle exactioktól immunisok légyenek.

Az melly nemes ember penig nem háza' szükségére, hanem kereskedésnek okáért sót vinne, vagy vitetne: tartozzék mind vám- 's mind harminczadfizetésre.

Végeztük ezt is: hogy az elébbi articulusoknak continentiaja szerint, minden kamarákról az kamara ispányok minden nemes embernek személy válogatás nélkül háza' szükségére elegendő sót adjanak.

Vagyon ilyen panaszkodás is, Kegyelmes Urunk, hogy mikor jobbágyunk vagy magok szükségére, vagy nemességére is kamaráktól sót visznek,

noha az árát megadják az sónak, de még is szekereket az kamarákon való gondviselők' nem akarják megrakadni és elbocsátani addig, míg nem ajándékot és egyéb fizetést vesznek rajtok; ki minthogy községünknek ilyen fogyatkozott állapotjokban felléte súlyos; tetszet: hogy ezféle méltatlan exactiókkal szegény községünk ne terhelteessék.

Ennek előtte való gyűlésünkben végeztük volt egyenlő akarattal, hogy az causae majoris potentiae az vármegyén az brevis processusnak módja szerént adjudicáltassanak, de minthogy látjuk sok atyánkfiaiainak nagy fogyatkozásokat, hogy propter absentiam et non comparitionem mindjárazt finalis sententiát pronuncióálnak reájok, k'nek azután semmi remediuma nincsen; végeztük: hogy ennekutána mikoron ezféle causákban az inctus absentálja magát, et per non venientiam pronuncióáltanak reája, tehát ha akaró az inctus, verbalis prohibitione az vármegyél' notariusinál prohibeálja az sententiának kiadását egyszer, és jövendő széken primitus post exhibitionem celebranda, prohibitio mellett elsőbben is az prohibitionak adja okát, és ha az törvény méltónak itéli azokat, tehát szabad légyen causáját oltalmazni az brevisnek módja szerént, de ha méltó okát az prohibitionak nem adhatja törvény szerént, tehát indebitán maradjon az méltatlan prohibitioért, és az előbbi pronuncióáltper non venit sententia ad executionem kiadassék; ha penig in praemissis casibus az sententia emanáltott volna is, de még nem exequáltatott, tehát az triumphans pars bíróval, ispánynyal ad executionem mégyen, a' convicta pars az executorokat prohibeálhatja, kik ab executione supersedeálni tartozzanak, az convicta pars modo praemisso első széken tartozzék compareálni, és az prohibitionak az feljűl

megirt módon okát adni és az dologban procedálni.

Vagyon ilyen bántásunk is, Kegyelmes Urunk, hogy az vármegyéken adjudicáltatott sententiáknak executioját, kik *ratione actus potentiarum majorum*, vel *minorum emanáltattak*, Felségedtől extrahált *missilis* parancsolatokkal gyakorta az *periclitans* pársak *interturbálni* igyekeznek, és ab *executione* az *executorokat* tiltják az *triumphans* parsnak nagy fogytakozására. Végeztük azért Felségednek kegyelmes tetszéséből: hogy az féle *missilisek*, ha *contra jus regni et consvetudinem* emanáltatnak, ne *observáltassanak*.

Találtatunk meg Balog Féréncztől, rajta és házán esett tolvajok felől; az Szász Ferencz' maradékitól, Szász Ferencz' gyilkosi' kergetése felől; mellyekről végeztünk: hogy az ispányok és királybirák azokat az *malfactorakat* mind az Felséged' jószágán, mind az urakéban és *generaliter* minden helyeken, valahol azok az gonosztévők feltalálthatnának, mindenütt szabadon *persequálhassák*, és érdemek szerént megbüntethessék; melly *persequálásra* és büntetésre tégye Felséged elégségessé is őket; ezenkívül is minden gonosztévőket az ispányok és királybirák kergessenek.

Az mint annak előtte való gyűlésünkben végeztük volt, hogy az pusztult helyeket az ispány és királybíró urak *fide mediante* megoculálják és rajtok való adójokat *defalcálnák*, úgy értjük hogy az hol kellett azt immár peragálták, és arról való *registrumokat* az Felséged' számvéőinek bé is adták; tetszett azért: hogy azoknak *defalcatioja* helyén, és helyében, vagy erejében maradjon; az számvéő is *acceptálja*, és az szerént az adószedőnek *quietantiát* tartozzanak adni.

Az melly nemes embernek egy faluban egy megszegényedett jobbágya, vagy ha több volna is, ki rováson volna, és Felséged' számára, vagy az praesidiumra rendeltetett adót meg nem vehetnék rajtok; végeztük: hogy az féle paraszt ember az adókért megfogattassék, és mind addig fogva tartassék, míg vagy ő maga kiváltja magát, vagy ura, ha néki kell, kiváltja.

Mivel hogy penig egy néhány esztendőekben különbféle hadak mind vármegyékből mind székelységből való jószáginkra és faluinkra bészállván, szegénységünk' marhájában zsákmányt téznek, szokatlan élésszedéssel és szekerezéssel terhelik őket, verik, vagdalják, pénz nélkül mindeneket elveszik, és minden violentiát cselekednek rajtok; azért könyörgünk Felségednek mint kegyelmes urunknak: ha történik felülésünk, parancsolja meg minden ispányoknak, királybiráknak, kapitányoknak, hadnagyoknak, hogy ezféle inséget az szegénységen cselekedni ne engedjék; ha ki mivel szükölködik, pénzen vegyen, azzal éljen.

Egy néhány gyűlésünkben végeztünk az limitatio' observáltatása felől; látjuk, hogy noha sok dologban az materia az mostani időhez képest bővebb és olcsóbb, mindazáltal az mesteremberek annál inkább reánk drágítanak mindent; statuáltuk azért: hogy az limitatio minden helyen observáltassék; mellyre ha polgármesterek, és városbéli bírák gondot nem viselnének, az elébbi articulus' tartása szerént megbüntettessenek; hogy penig az mi ves embereknek is fogyatozások ebből ne legyen, tetszet, hogy az bört communiter ez országból kivinni szabad ne legyen az Felséged' híre nélkül.

Továbbá minthogy Székely Vásárhely fő sokadalmas hely, derék ország' utja is; az Marosnak

penig ott az középső ágán híd nincsen, ki mián sokszor sok embereknek és marháknak halálok és veszedelmek történik, kiváltképpen az viznek idején; végeztük országul: hogy ott Vásárhelynél az Marosnak középső ágán is hídát csináljanak úgy, hogy az melly nemes szomszédos patronusoknak határokon nyúlna az híd, azokat parancsolattal az hídnek építésére az vásárhelyiek melléjek hívják, kik ha az admonitiora az hídát az vásárhelyiekkal együtt megépítik, az híd' jövedelmének fele az olyan patronusoké legyen; ha penig az megirt patronusok az hídnek építését modo praemisso recusálnák, az vásárhelyieknek hatalmában legyen megcsinálására, és törvény szerént való vámot vehessenek, de nemes embereket se magokat, se magok szekereit, se jobbágyit majorsága' és marhájának hordozásában fizetéssel meg ne merjék bántani.

Facsád' tartományában és Mardsina tájatt úgy értjük, hogy egynéhány esztendőben az hadi terh viselésben és szolgálatból a' szükség' idején ki vonták volna magokat közülünk; kik felől tetszett: hogy ők is mindenben velünk egyenlő terhet viseljenek. A' mi az hadakozás' dolgát illeti, az régi szokás szerént, törvényekben is a' lúgosi bánhoz hallgassanak; szabad hajdukat senkinek tartani szabad ne legyen, hanem a' féle hajduk Felséged' számára legyenek; azonkívül a' liket hol találhat a' bán és Felségednek egyéb gondviselői, megbüntethessék.

Végeztük ezt is: hogy minden exactor tartozzék 200 forint büntetés alatt e' jövendő közelebbik szent György' napjára Kolozsvárra menni és a' fizető mesternek perceptiojáról számot adni.

A' fizető mester is a' jövendő áldozó nap előtt való vasárnapon ugyan Kolozsvártt számot adjon

Márton Deák, az ítélő mester, Tholdalagi Ferencz, Thordán lakó Kolozsvári János Deák, Erdő Thamás, kolozsvári Gelyén Imreh és Budai János besztércei bíró előtt sub poena praedeclarata.

Találtuk volt meg könyörgésünkkel Felségedet, hogy a' Bocskai István uram' és püspök uram' jószága ilyen derék szükségünk' idején semmit nem akarna közinkbe contribuálni ez okon, hogy baronátusságok volna, és kívántuk, hogy az ő jószágok is instar aliorum mind az adót megadják, mind penig velünk mindenben egyenlő terhet viseljenek; értjük a' Felséged' választételit felöle, hogy Bocskai uram' haza jöveteléig erről vesztegségben lennénk; azért, mivel egy hazában vagynak velünk noha nem illene nekünk a' más terhet viselnünk, mindazonáltal a' Felséged' kegyelmes admonitiójára azt megcselekeszszük, hogy a' Bocskai' és püspök uram' megjövetelekig elhalasztjuk, de ea lege et protestatione, hogy mihelyt Bocskai uram' megjő, azután megtartani nem akarjuk sőt abrogáljuk; melly baronátusságokat és immunitásokat akkorbeli Fejedelmünktől is megkivártuk, hogy meg ne tartsa, sőt cassáltasson és tolláltasson, hogy így minden egyenlő terhet viselvén, a' közönséges szükségre alkalmatosbak és elegendőbbek lehessünk.

A' szásziságtól vagyon nagy panasz az urak' és nemesség' szolgálai, egyebek felől is, kik köztök meg szállván, és sem ő Felsége' sem az ország' dolgában nem járván, sem ő Felségétől levelek nem lévén, mind magoknak pénz nélkül való gazdálkodására, mind penig ló- és szekéradásra kényszerítenék, és ha nem adnának, szidnák, vernék őket; zabot gyűjtenének rajtok és azt hordoztatnák és házokhoz vitetnék véllek. Tetszett azért: hogy akárki' szolgálja légyen, a' kiknek levele nem létszen, és

így akar hatalmaskodni, fogják meg és hozzák fejedelem' lakó helyére és ottan büntessék.

A' melly nemes ember, akár lakságon akár székelységen lakó, a' szászság között járván magát pénz nélkül tartatni akarná, e' féléknek pénz nélkül tartozásképpen semmit ne adjanak, se lovat, se szekeret; ha erővel venne élést vagy lovat, vagy szekeret rajtok, adják értésire mindjárt királybiróoknak; ki értésire adván a' directornak, a' director e' féle nemes embert híjon a' gyűlésre, és ott mox et de facto az előbbi articulus' tartása szerént 200 forintig convincáltassék; de azért ha kik nálók szállnak, tartozzanak városok és faluk is ezen terh alatt nékik szállást adni, és mindent a' mi nálók találhatik, nékik pénzért adni.

A' kiknek penig ő Felségétől levelek vagyon, azt meglássák, és a' mit ő Felsége abban paráncsol, ahhoz tartásuk magokat; ha kik penig régi letett levéllel járnak mód nélkül, azt mind levelestől megfogják, ő Felségének hírré tegyék; ha penig a' féle saczoltatások volnának, és nem birnának veleik, ő Felségének adják értésire, és ő Felsége prospiciáljon nékik felölök.

A' mint ennek előtte végeztük, hogy Thorðán lakozó János Deáknak, Csiszár Gergelynek, Molnár Istvánnak és Jakab Deáknak a' lippai harminczadosnak az élés' dolgában való fogyatozás tételek megcircularatnék, és reportálván az ő Felsége' táblája' törvényivel megláttatnék és decidáltatnék; tetszett most is: hogy valamelly vármegyék, vagy székek akár székelységről, akár szászságról ezt a' circularást nem peragálták, tartozzanak 200 forint alatt peragálni, és a' jövő gyűlésre minden vármegyéktől az ispány uraim és királybirák reportálni, és ő Felsége' táblája' eleibe adni, mellyet az ő Felsége' széke is az előbbi articulus' tartása sze-

rént meglássa, és decidálja; ha pedig Kolozsvári János Deák, és a többi rationem reddituri akkor nem compareálnának, in actione convincáltassanak.

Adja Felséged ezt is előnkbe: a' szegény hazza mostani két hatalmas császárok, német és török császár között minémű állapotban volna, minémű gondviselést kívánna; kiért és bizonyos okokért ennek tovább való gondviselését Felséged nem viselhetné, hanem kívánna Felséged reánk való gondviseléstől immunisnak lenni, és ezen birodalomban külön magának lenni, sok különféle országunk' gondviselésében, fáradságában nyugodalmat venni, és ezen haza' administratiojára a' Felséged' atyjafiát, nagyságos Báthori András kardinált helyében hagyni, híven Felséged: hogy az ő nagyság' administratiojában omni ex parte megnyughatnánk, holott et aetate, et omni denique rerum administrandarum sufficienter ő nagysága ennek respondeálhatna. Azért elég keserves szívvel hallottuk Kegyelmes Urunk Felségednek erről való kívánságát, holott mi a' Felséged' hegyes gubernatiojával contentusok voltunk, hit minden engedelmességgel való szolgálatunkkal Felségedhez meg is mutattuk. Kivántuk volna is az úr istentől, kinek hatalmában mindenek vagynak, hogy Felséged e' gubernatióban tovább köztünk megmaradott volna, 's mind pedig a' mi hívségünket és szolgálatunkat Felséged annál inkább mint eddig, ezután is megtapasztalhatta volna; melly okokért Felségedet Felségednek fő tanácsbeli emberei, és egyéb az országbeli atyánkfiai által alázatos könyörgésünkben megtaláltuk és kivántuk: hogy Felséged erről való gondolkodását deponálván, előbbi állapotjában, fejedelemségében maradván, gondviselését meg ne vonná tőlünk; de miért hogy látjuk azokat az okokat, ki-

ket Felséged clönkbe számlált, olly bizonyosoknak és méltóknak lenni; kiknek minden résziben helyet kell adnunk; ebben is, mint egyebekben, a' Felséged' tőlünk való kivánságának engedelmesek vagyunk.

A' hol jelenti Felséged, hogy Felséged ugyan itt maradna ez országban, és külön magának való helyet kívánna közöttünk, és ezután is mind békeségnek, háboruságnak idején egyet akarna velünk érteni: a' Felséged' velünk való jó teteményi most is szemünk előtt forognak nekünk; kiért örüljük is Felségednek ez országban létét közöttünk. Megemlékezvén azért Felségednek eleitől fogva reánk kegyelmes gondviseléséről és a' szegény haza' megmaradásáért való sok munkáiról, abban is ellentartók nem leszünk, hanem végeztünk: hogy az hol Felséged közöttünk e' birodalomban magának lenni akar, az a' Felséged' szabadságában legyen akár mi helyeken, akár mi módon és jövedelmekkel.

Holott penig commendálja Felséged ő nagyságát a' kardinál uramat ez ország administratiojára: megszolgáljuk Felségednek mint kegyelmes urunknak ebben is reánk való gondviselését, hogy minék előtte Felséged a' provinciának administrálásának abrumpálni akart, azokról, mellyek e' féle interregnumban következhetnének, idején gondolkodott, és prospiciált Felséged; jól tudjuk az, ő nagysága' familiájának mind régiségét, mind becsületes voltát, kit ő nagysága is pro hac aetate sua tam apud patricos, quam exteris nationes vitae innocentia, et omnibus denique rebus clare gentis more majorum suorum megöregbítette.

Választjuk azért Felséged' tetszéséből közönséges értelemmel ez ország' administratiojára e' mai

napon kardinál uramat ő nagyságát fejedelemtől el-
löttünk; de így: hogy ő nagysága az ide alá meg-
irt juramentumnak formája szerént az országbeli
statusoknak és azoknak szabadságoknak megtartá-
sára közöttünk publice megeskügyék; könyörögvén
az úr istennek: hogy a' mi electionkat, és az ő
nagysága' fejedelemségét és administratioját ő szent
felsége megáldja, ő nagyságának erőt adjon, és c'
szegény hasznok' administratiojára olly eszet, elmét,
ki légyen az úr istennek nevének dicséretére, és
szegény hasznoknak csendes békességben való meg-
maradására.

A' minémű parancsolatok és donatiók, statuto-
riák és egyébféle levelek ez ideig emanáltattanak;
hanem inexecute maradtanak, azok in suo vigore
tartassanak; a' rescriptiojok is ugyan Felséged' ne-
vére legyenek, kiknek minden helyeken és minden
törvényekben, ha rite et legitime peragáltattanak,
erejek és helyek legyen.

**Juramentum noviter electi principis An-
dreae Báthori cardinalis, statibus et ordi-
nibus regni depositum :**

Én somlyai Báthori András, Erdélyországnak,
Moldaviának, Havasalföldének és Magyarországnak
némű nemű részének fejedelme, székelyeknek ispá-
nya, és római szent anyaszentegyháznak cardinali-
sa. Esküszöm az egy igaz szent háromságban lévő
istennek, Szűz Máriára, mind a' sok mennyei sere-
gekre és a' szent evangeliumra: hogy én a' meg-
mondott birodalmakban és országokban lévő nagy-
ságos urakat, vitézlőket, nemeseket, kerített és mé-
zővárosokat, et in genere minden nemzetségeket,
rendeket, statusokat recepta religiojokban, fejedelem-

ségre való libera electioban, suffragiumoknak és voxoknak libera pronuntiatiojokban, régi szabadságokban, törvényekben és approbata consvetudojokban megtartok; szent András király' királyi decretumát, és Magyarországnak irt decretumát, és előttem való fejedelmeknek minden donatiójit, inscriptióit, privilegiumit, annuentiáit, assecuratoriáit, consensusit, adjudicált sententionalisait és minden törvényből kiment leveleket, és az országnak minden rendbeli articulust, in quantum per contrarias consvetudines ugyan nem cassáltattak, erejekben tartok, és mással is megtartatok; a' decretumnak és articulások' tartása szerént mindeneknek személy válogatás nélkül az én tehetségem szerént igaz törvényt szolgáltatok és méltó executiokat tétetek; senkit sem személyében, sem marhájában törvény nélkül meg nem bántok, sem mással nem bántatok, és mindeneket, valamit e' szegény hazának és benne való minden rendeknek közönséges javára és hasznára, és törvény szerént való szabadságára mivelhetek, az én erőm szerént azon lések. Isten engem úgy segéljen, és a' szent evangelium.

Juramentum regnicolarum:

Én N. N. esküszöm az élő istennek és az ő szent fiának a' Jézus Krisztusnak; hogy valaminémű hívséggel, kötelességgel, engedelmisséggel az előbbi kegyelmes urunknak, fejedelmünknek köteles voltam: e' mostani választott kegyelmes urunknak, fejedelmünknek is, ő felségének Báthori Andrásnak et c. azon hívségre, engedelmisségre kötelezem magamat az én tehetségem szerént. Isten engem úgy segéljen. ""

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Trans-

silvaniae, et partium regni Hungariae, ditioni eidem
 subjectarum benigne exaudita, clementer, et admis-
 sa et c. Datum in praescripta civitate nostra Med-
 gyes die 29. mensis martii. A. domini 1599.

Lecta m. p.

(P. H.)

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szebeni könyv-
 tárában.

5.

**Mihály vajda' levele 1599-ből november'
4-ikéről Gyulafejérvárról ráthóti Gyula-
lafi Lászlóhoz, Közép Szólnok várme-
gye' főispányához.**

Michaël, Valachiae transalpinae vajvoda, sacra-
tissimae caesáreae regiaeque majestatis consiliarius,
per Transsilvaniam locumtenens, et ejusdem maje-
statis exercitus cis Transsilvaniam et ejus ditionem,
partiumque fines generalis capitaneus.

Magnifice Domine, Amice nobis honorande!
Salutem et nostrae benevolentiae commendationem.
Miért hogy e' mostani időhez képest az Kegyelmed'
itt való jelen léte nálunk szükséges és kívántatik,
Kegyelmedet intjük szeretettel 's kérjük is: hogy
Kegyelmed mától fogva tizen ötöd nap előtt le-
gyen jelen nálunk. Assecuráljuk Kegyelmedet az
mi hitünkre, hogy Kegyelmednek se személyében, se
marhájában és jószágában tölünk háborgatása és
bántása nem léssen; kit ha Kegyelmed superfu-
giál, Kegyelmeden azután ha mi esik, nem mine-
künk, hanem magának tulajdonítsa Kegyelmed; mi
Kegyelmedet jó szívvel, szeretettel acceptáljuk. Be-
ne valeat. Datum Albae Juliae die 4. novembris,
anno domini 1599.

Generalis gyűlés' napját is végeztük ad 20.
diem novembris Kolozsváratt celebrátni; Kegyel-

med is azon az napon és helyen jelen legyen, hogy az több országunkbeli híveinkkel országunk' megmaradására concludálhassunk.

Michaël vajvoda.

m. p.

Néhai gróf Bethlen Lajos' eredeti levélgyűjteményéből.

6.

Mihály vajda 1599-ben nov. 13-kán Gyulafejervárról Gyulafi Lászlóhoz.

Michaël, Valachiae transalpinae vajvoda, sacrae caesaræ regiaeque majestatis consiliarius, per Transsylvaniam locumtenens, et ejusdem cis Transsylvaniam partiumque eidem subjectarum fines exercitus generalis capitaneus.

Magnifice Domine, nobis honorande! Salutem et nostri commendationem. Az Kegyelmed' leveléből, és az mi jámbor szolgánktól is Ztoyka logofettől megértettük az Kegyelmed' hozzánk való hívségét, mellyet Kegyelmedtől jó neven vettünk; nem is kételkedünk semmit az Kegyelmed' hívségében, kiért mi is kegyelmességünket ajánljuk Kegyelmednek. Mi légy penig az oka hogy Kegyelmed hozzánk most nem jöhet, azt is értjük, de még is intjük Kegyelmedet, hogy az gyűlésre, ezen novembernek 20-ik napjára jöjön ide hozzánk Fejérvárra; igen kedves dolgot cselekszik Kegyelmed. Bene valeat. Datum Albae Juliae, die 13. novembris 1599.

Michaël vajvoda m. p.

Az eredeti levélből, melly néhai gróf Kornis Mihály kincstári tanácsos' sajátja volt.

7.

1599-ben november' 20-dik napjára Fejérvárra hirdetett országos gyűlés' törvényczikkelyei.

Nos Michaël, Valachiae transalpinae vajvoda, sacratissimae caesareae regiaeque majestatis consiliarius, per Transsilvaniam locumtenens, et ejusdem cis Transsilvaniam partiumque ei subjectarum fines exercitus generalis capitaneus et c. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod spectabiles, magnifici, generosi, egregii, nobiles, caeterique status et ordines trium nationum hujus regni Transsilvaniae, et partium ditioni huic subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 20. novembris anno domini 1599 hic Albae Juliae ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt et praesentaverunt nobis quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos; supplicantes nobis humilime: ut nos universos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis eonsensum benevolum, pariter et assensum praebere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

„Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae, et partium Hungariae huic ditioni subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem 20. novembris anno domini 1599 Albae Juliae celebratis conclusi:“

„Minthogy minden birodalmak és fejedelemségek az úr istentől ő felségétől vagynak, hiszszük hogy ő szent felsége a' kegyetlen pogány ellenség ellen mostan mi nekünk te Nagyságod' mutatta kegyelmességéből és a' teljes kereszténységnek jó végzéséből kegyelmes fejedelmünknek lennie, kiről ő sz. felségének szüntelen igyekezünk hálát adni, hogy cs'ideig édes hazánkban minden ellenség ellen kegyelmesen megoltalmazott, most is könyörögvén ő felségének: hogy Nagyságod' kegyelmes és szorgalmatos gondviselése alatt édes hazánkban megmaradhassunk az ő szent nevének dicséretére, Nagyságodnak is jó nevének és hírének kiterjedésére, nevelkedésére. Melly mostani gyűlésünkben megértettük Nagyságodnak e' mostani idő' állapotjához való kívánságát, tudniillik hogy Nagyságod két dolgot kíván tőlünk a' szegény hazának javára és megmaradására. — Első, hogy alkalmas és illendő commeatus légyen olly időben és olly helyen, hol Nagyságod meg ne fogyatkozzék, se a' commeatus' dolgában, se pedig a' pénz' dolgában a' kinervus belli, ki nélkül ugyan nem is lehet az hadakozás istennek utána.

A' mi azért a' commeatus' dolgát illeti Kegyelmes Urunk, látván országul sok fogyatkozásunkat, főképpen az abrak' dolgából: rendeltünk kapuszám szerint 8 véka lisztet és 8 véka zabot, avvagy árpát; 10 kaputól egy vágó harmot. Hogy pedig a' szolgáló rend is meg ne fogyatkozzék, végeztünk: hogy öreg kolozsvári köből lisztiért, az az 8 vékáért adjanak egy forintot, és egy köből zabért, az az kolozsvári 8 vékáért negyven pénzt; ha pediglen se árpája, se zabja nem lenne a' szegény embernek, vigyen rozset oda, kinek az ára légyen 60. pénz köhlinak, az árpának is azonképpen.

A' vágó barmot a' vásárbíró becsülje meg; ha barmot nem vehet a' szegény ember, három juhot vegyen rajta vagy érette. —

Miért pedig hogy a' búza most is áros, és inkább megárosodik a' mint szemünkkel látjuk, kit az úr isten azért ne adjon: annak is az árát Nagyságod az időhöz képest e' szerint limitáltassa; az éléshordásból pedig senki' jószága, se Nagyságodé, se uraké, se nemeseké immunis ne legyen. A' szász-uraim az ő módjok szerint egyenlő terhviselésre ígérk magokat. A' lik pedig kereskedésre akár micsoda élést táborba visznek, azoknak bántások ne legyen, hanem a' mint eladhatják, úgy adják; mert efféle békességes kereskedés csinálja mindenütt a' bővséget; miért hogy pedig a' székelység között vagyon a' zabnak termése, találtuk volt meg arról is Nagyságodot, de a' mi Nagyságod' jó tetszése; engedelmességgel mű is azon nyugodtunk meg.

Miért hogy pedig a' székelységnek szabadságát megadta Nagyságod, azoknak régi szabadságok szerint a' memoria hominum ilyen törvények volt, hogy mikoron fejedelem változott, avagy megházasodott: minden hat ökörnek egyikét a' fejedelem' számára szedték, kit ők ugyan ökörsütésnek hittak, mellyet Nagyságod most is felszedessen; udvarának és hadának jó rész szükségét Nagyságod vele megéri.

Holozsvár pedig, Enyed és Thorda minthogy derék ország' utjában vagynak, és most is Thordán, Enyeden a' had rajtok lakik, és ilyen számtalan terhviselésben vagynak, az éléshozásból és fizetésből immunisok legyenek; a' több városok az ő módjok szerint élést vigyenek a' hadnak.

A' mi illeti a' Nagyságod' kívánságának második részét a' nerrust, a' pénzt, kivel a' had visel-

tekik; arról úgy szólottunk: hogy noha az országnak ilyen nagy romlása és pusztulása vagyon, kit tud és szemmel lát Nagyságod; mindazonáltal hazánknek megmaradásaért, kereszténységgel való egyesülésünkért, és Nagyságodhoz való jó akaratunkból, jó kedvünkől ígértünk Nagyságodnak kapuszám szerint 6 forintot; 3 forintját ad 25-m diem a die datorum articulozum computandum, a' más 3 forintját ismét ad 25-um diem azután bészolgáltatni; melly adófizetésben senki' jószága, se Nagyságodé, se uraké immunis ne legyen.

A' rovatlan jószágok a' mint az előtt három forint adóba adtanak, most, holott az adó is két anynyi, ők is két annyit adjanak.

A' szabad városok is az elébbi módjok szerint o' mostani időhez képest való adót fizessenek.

Ezen adó fizetésre a' szász uraim is az ő módjok szerint ígérk magokat; ezen adóba pedig fizessenek az országban lévő rácok is, ilyen módon: hogy a' melly rácznak az országban háza vagyon sajátja, egy forintot adjon; a' kinek pedig háza nincsen, immunis legyen.

Azonképpen a' görögök és egyéb idegen országból jött kereskedő emberek is, kiki az ő marhájának és kereskedésének mivolta szerint fizessenek.

Az elégett helyek és faluk pedig, kik e' mostani had miatt elégtlenek, efféle adófizetéstől absolutusok legyenek. Könyörgünk Nagyságodnak: Nagyságod vegye jó neven és kegyelmesen tőlünk; ezután is valamire az úr isten segít bennünket, Nagyságodnak nem akarunk megfogyatkozni.

Mivel hogy pedig az adó' executiojában gyakorta a' szegénységnek szüksége miatt fogyatkozások esnek; abban az ispány uraimnak ilyen mód-

jok legyen: hogy a' hol ispányok a' szegénységen meg nem vehetnék, a' nemes embet' jobbágyát, a' ki azon faluban vagy portión vagyon, megfoghassák és mind addig fogva tarthassák, míg az adó megleszen; ha pedig efféle kapu puszta volna, és egyéb jobbágy sem lagnék a' féle falan vagy portión, ily tali casu az ispányok afféle nemes embernek másutt való portioján vehessék meg az adót és exigálhassák.

Miképpen Nagyságod kegyelmesen ígért, hogy a' hadalkozó népet bizonyos helyre szállittatja, és az ország' útait a' sok gonosz tevőktől megszabadítja; a' nemes emberek' házából szállottakat kiküldi és egyébben is a' mi jónkra igyekezik; azt Nagyságodnak megszolgáltuk mint kegyelmes' utunknak; könyörgvén Nagyságodnak: hogy Nagyságod kegyelmes fogadása szerint ezekben provideáljon, hogy így minden felől a' Nagyságod' gondviselése által békességben maradván, a' Nagyságod' és hazánk' szolgálatjára alkalmasabbak lehessünk.

Miért hogy a' had alatt jobbágyink nem akarván tölünk hallgatni, sok insolentiákat cselekedtenek rajtunk; könyörgünk Nagyságodnak: parancsoljon vármegyén való ispányoknak, serio hirdessék meg, hogy minden jobbágy mint ez előtt, ezután is urához hallgasson és engedelmes legyen néki, hogy így mind a' Nagyságod' adóját, mind pedig a' hadra való commeatust közöttök jobb módal exigálhassuk és adminisztrálhassuk, és mű is omni ex parte a' Nagyságod' szolgálatjára, és hazánk-jóvára elégségesek lehessünk.

Vagyon ilyen panasz is Kegyelmes Urunk, hogy a' melly ráczok és futott népek ez országban laktnak, a' kóborlókhoz adván magokat, ez országban sok háborgást cselekedtenek volna; ki-

ről könyörgünk Nagyságodnak: parancsoljon generalis kapitányjának, hogy efféle embereket megbüntessen.

Mivel hogy penig az országbeli nemesség közül is némelly a' Nagyságod' hada közé adván magát, ő tétetett kárt vellek és saczoltatta is őket; végeztük: hogy efféle nemes ember tartozzék personalitar compareálni és rationem facti reddere; holott ha convincáltatik és appellálna, az appellatio admittáltassék, de ő maga intra tempus revindendae appellationis az ispány' kezénél fogva tartassék és senki' instanciájára ki nem erőztessék, az appellatio megláttatván, exequáltassék; ha penig nem compareálna, proscribáltassék, hinek efféle vétekben, könyörgünk Nagyságodnak, semmi kegyelem ne adassék. A' székhelység között is azon mód tartassék.

Hogy te Nagyságod a' mi könyörgésünkre a' koczákat és egyéb rendet, a' kik városok' hostatjára ütén, a' mit kaphattak elvitték, a' várost is égetéssel fenyegették, compescálni és in officio continéálni akarja, azt Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

Találtuk volt meg Nagyságodat könyörgésünkkel némelly szegény nemes atyánkfiai felől, kik noha Nagyságodnak a' fidelitást praestáltak volna; mindazonáltal az ilyen nemes embereknek östől maradt, vagy zálagos jószágokat egyebek Nagyságodtól elkérték volna; kire hogy Nagyságod' nekünk kegyelmes választ tett, és hogy efféle östől maradt, vagy zálagos vagy pénzen vett jószágot Nagyságod efféle atyánkfiainál és nálunk helyén hagyott, Nagyságodnak megszolgáljuk.

A' melly megholt és a' hadban elveszett emberek' jószágokat Nagyságodtól megkérték, ha ma-

radékok leszen utánok, vagy atyjafiai, ha a' jószág-
östől maradt, vagy zálagos vagy pénzen vett, tehát
Nagyságod kezébe a' donatariusnak ne bocsássa, és
a' relicát, a' haereseket belőle ne excludálja; sőt
eddig a' kit a' donatariusok elfoglaltak is, a' viduák-
nak és haereseknek megereszszék, és Nagyságod
lássa meg törvénnyel, és a' mint a' törvény talál-
ja, abban maradjon az országnak régítörvényesze-
rént.

Végeztük azt is az elszökött, szegődött szol-
gákról: hogy minden helyekről sub poena homagii
as előtt való articulusok szerént megadassanak, ezt
tévén hozzá, hogy a' kinek szolgálja város helyek-
re szökött avvagy szöknék, a' féle szolgát a' biró
mor et de facto tartozzék annak a' kitől elszökött
sub poena homagii kezébe adni, egy nemes ember
által requirálván a' birót felőle; kit ha a' biró nem
cselekednék, a' szolgának díján maradjon, és ha
a' biró le nem tenné a' díját, városi embert tart-
haszon az actor érette, et nihilominus a' szegő-
dött szolgát mind ott, mind egyebütt azon mód
szerént persequálhassa.

Végeztük azt is, hogy a' melly szegény nemes
ember atyánkfiai vagy betegség miatt, vagy a' kó-
borlóktól való féltékben ad praestandum fidelita-
tem ide nem jöhettének: azok székes helyeken az
ispányok előtt avvagy kit ők arra rendelnek, egyéb
hajdoni mód szerént, a' gyűlés után a' hűségre meg-
eskügyenek; eddig való absentiajokért meg ne bűn-
tessenek.

Nem szólunk urakról és fő emberekről, kik
más országba mentek, vagy gyűlésre jöni ugyan
nem akartak.

A' melly szegény özvegy nemes asszonyoknak
vagy egyéb árváknak házokat, marhájakat Nagysá-

godtól megkérték; könyörgünk Nagyságodnak: Nagyságod szegényeket kegyelmesen oltalom alá vévén, efféle elvett marhájokat restituálja és kegyelmesen minden violentusok ellen meg is oltalmazza őket benne.

Hogy Nagyságod bizonyos atyámfiai' jószágait, kiket a' bolyai, monorai és Nagyságod' egyéb helyeken való tiszttartói elfoglaltak volt, igéri kegyelmesen megereszteni: azt Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

A' melly szegődött szolgák kárt tévén, vagy idejeket ki nem töltvén a' kozákok, vagy Nagyságodnak egyéb hadakozó népei közé adnák magokat; végeztük a' Nagyságod' jó tetszése szerint: hogy valahol a' Nagyságod' hada között feltaláltnak', az ő uroknak megadassanak.

Találtuk volt meg Nagyságodat, hogy generalliter minket is országul minden privilegiumunkban, leveleinkben megtartana Nagyságod; kire hogy Nagyságod kegyelmesen ilyen választ tett, hogy Nagyságod Zsigmond fejedelem adta donatió'n kívül minket minden privilegiumunkban, leveleinkben és szabadságainkban megtart Nagyságod: megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Tetszet ez is, hogy a' mostani időben valamelly nemes ember más szomszéd atyjafiát avvagy rendbelit személyében vagy jószágában, marhájokban megháborított volna: az olyan nemes ember felől az ispányok az első szék' napján a' brevis processus szerint törvényt szolgáltatassanak minden haladék nélkül.

Hogy pedig Nagyságod Gávai Miklósnak és Budai Ferencznek és Kakas Istvánnak ez országba Nagyságodhoz szabad bėjövetelt, és őstől maradt jószágokban, és zálogos jószágokban és egyéb mar-

hájakban is békességes megmaradást engedett: Nagyságodnak megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

Végeztük ezt is; hogy a' melly ős jobbágya a' székelységen való nemességnak e' mostani szabad székelyek közt voltak, kik nem a' székelyekhez valók, hanem ő saját jobbágyok volt, és az első támadás előtt is békességesen birták: azok közül ha mellyek a' szabad székelyek közé íratatták volna magokat, az ő földcs uroknak megadassanak; ezután pedig efféle östől megmaradt jobbágyokat közükbe ne írják, ha szinte közökbe írták volna is, vissza adassanak. Azonképpen östől maradt udvar házak, örökségek, hozzá tartozó szántó földek, szénarétek tóshelyek, erdők, malmok, vizek, malom helyek és mindenek, minden örökségek valamik eleitől fogva ahhoz tartoztanak; és mind békességesen eddig birattanak, a' nemes embernek maradjanak; birhassák szabadon mint saját örökségeket.

Vagynak azon kívül olly jobbágyok is, kiket ezen nemesség ők magok szállítottak székely jószágok' közibe még akkor, mikor birták őket; kik nem székelyek, hanem ki oláh, ki szász, ki lakság magyar benne; azok felől is tetszett: hogy mint saját jobbágyok békével az uroknál maradjanak; — mellyekről parancsoljon Nagyságod serio minden székelyen való kapitányoknak, hogy a' székely uraink atyáinkiai a' mi felőlök való végezésünkben, és Nagyságod' ebben való jó tetszésében épen megtartassanak.

A' szászság is, ki országunknak nem kisebb tagja, panaszolkodott az úton járóknak rajtok való nagy inségén és pusztítása felől; ki felől végeztük Nagyságod' kegyelmes tetszéséből: hogy se úr, se nemes ember, se szolgál, se egyéb rendbeli ember,

a' ki köztök jár, erővel semmit rajtok ne vegyen; hanem a' ki köztök ott szállást kíván, szállást adjanak, sőt a' mi szükség; pénzért adjanak neki; ha pedig valakinek sponte valami jó akarattal és gazdálkodással akarnának lenni, az ő arbitriumokban legyen.

A' posták köztök, kik az ő Nagysága' leveleivel járnak, a' mi abban leszen megírva, ahhoz tartsák magokat: ha egy a' posta, egy lovat adjanak neki; ha kettő, kettőt; de senkinek szekeret ne adjanak, hanemha expresse volna levelében megírva; ha ki pedig az ő Nagysága' levelin kívül lovat, vagy szekeret kívánna, annak semmit ne adjanak. — Efféle postáktól pedig ő Nagysága' a' postaleveleket cancellarius uram által bészedeesse, hogy többé a' posták efféle levelekkel ne járassanak.

Mivel pedig történhetik hogy a' lakságon lakó jobbágyok az adónak súlyos volta miatt a' szabadság' kedviért a' szabad székelyek közé szökhetnek, kiknek adójok a' több szegénységre szállhatna; tetszett: hogy valamely jobbágy az adó előtt oda szöknék és vissza helyére nem akarna jöni, felakasztassék; hit Nagyságod mindenfelé hirrre tévén, a' kapitányoknak is, kik a' székeken vagynak parancsoljon, hogy ők is ehhez tartsák magokat.

Utólszor, hogy Nagyságod egyéb keresztény fedelmeknek szokása és módja szerint hazánk' szabadságának megtartására, a' juramentumoknak praestálására igéri magát: azt Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak megszolgáljuk.““

Nos itaque praemissa supplicatione annotatorum dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvaniae et partium Hungariae huic ditioni subiectarum etc. praescriptos universos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et acce-

pta habentes, praesentibusque literis nostris inseri et inscribi facientes, nostrumque illis consensum praebentes, clementer acceptavimus ac probavimus, ratificavimus et confirmavimus, prout acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus; offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique per nostram ditionem firmiter et inviolabiliter observari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum Albae Juliae vigesima octava die mensis novembris, anno domini 1599.

Találtatnak eredetileg b. Bruckenthal Sámuel' szepeni könyvtárában.

8.

1600-ban october' 25-kére Léczfalvára hirdetett országos gyűlés' törvény-czikkelyei.

Nos proceres, magnates, caeterique status et ordines, universitas nobilium regni Transsilvaniae. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod cum divina nobis suffragante clementia, auxilio et felicibus auspiciis sacrae cesareae majestatis, Michaëlem vajdam, transsilvaniensem inauditae crudelitatis tyrannum regno hoc Transsilvaniae ejecissemus, partium nostrarum esse duximus primo quoque tempore in unum convenire, et de publicis regni negotiis necessitatibusque unanimi consensu, et paribus votis omnia salutifera pro patria deliberare ac constituere. Proinde ad 25-am octobris in possessionem Léczfalva in sede siculicali Sepsi congregati deliberavimus, et paribus suffragiis tenore sub infrascripto certos constituimus articulos, qui sic sequuntur:

„Miert hogy istennek kegyelmességéből Mihály vajdát, ki az országot mód nélkül occupálván rajtunk hallhatatlan kegyetlenséget cselekedett, a' császár ő felsége' segítségével az országból ki űztük, kiből istennek szent neve mindenkor dicsértessék; tetszett: hogy mentől hamarébb lehet császár ő felségét solenni legatione ab omnibus statibus et ordinibus megtaláljuk de futura administratione hujus reipublicae Transsilvaniae. Végeztük azért: hogy a'

tanács urak a' választott követeket primo quoque tempore az instructio szerént elbocsássák és utnak készítsék.

Mivelhogy az alatt szükség magunkra gondot viselni, és mindeneknek előtte az isten' dolgára figyelmezni; végeztük: hogy a' relig'ionak szabadsága ez országban a' négy recepta religionak tudniillik: catholica sive romana, lutherana, calviniana és unitaria religioknak előbocsátatott; hogy minden romana religión való patronus, és az ő falujában, az hol residentiája vagyon, tarthasson az ő vallásán és religioján való papot; ha hún pedig extra eum locum noviter és violenter contra consensum auditorum introducáltatott volna e'féle pap, tehát vagy falu, vagy város az, ha nem recipiálták és tartani nem akarják: amoveáltassék, és a' melly valláson való ministert ejiciáltanak volt; azont restituálták ismét; kinek az ő szokott proventusokat a' patronusok megadni engedjék minden recepta religión való papoknak, a' mint ennek előtte való articulusokban erről végeztünk volt.

Miért pedig ez elmúlt nagy romlások hazánkon estenek főképpen az idegen nemzetből való árus népeknek ide bé való kereskedésekből, járásokból és kémlelkedésekből, úgymint görögök, oláhok, törökök, dalmaták, örmények és ezekhez hasonló nemzetből valóktól; tetszett azért és végeztük: hogy ennek utána perpetuis semper temporibus a'féle rendbeli kereskedő nép ez országba bé ne jöhessenek, hanem locus depositionis legyen Káransebes, Talmács, Rosnyó, Prázsmár, Radua; az két országbeli oláhok pedig Brassóba, Szebenbe és Beszterczére bémehessenek, ezen belől pedig ha bémérészene jöni, tehát kapitányok, királybirák, ispányok, városbirái és egyéb fő tisztbeli személyek

minden helyeken valók, marhájoknak elvételével büntessék. Mellyeknek az ország' végzése ellen se fejedlem, se vajda annuentiát, se immunitást ne adhasson; sőt ha adnának, semmi helye ne lehessen, és ha ellene cselekednék a'féle levélnek, impune cselekedhessék, de így, hogy minden rendek in loco depositionis szükségek szerint azon áron vehessenek mindenféle marhát, mint a' kereskedő rend.

Megtekintvén továbbá ilyen nagy veszedelmes állapotban hazánknek forgását, mellybe jutottunk volt a' kegyetlen és törvényrontó tyrannus Mihály vajda miatt, az tekintetes nagyságos urnak, Csáki István uramnak ő nagyságának dicséretes magaviselését és szorgalmatos forgolódását, ki mi érettünk a' maga hasznát és minden egyéb tekinteteket hátra hagyván, jó akaratja szerint ultro teljes szívét, igyekeztét csak e' hazának tulajdonította, annak hasznára fordította, mellyben sem munkáját sem fáradságát nem szánván, újjeli, nappali sok fáradsága és nyughatalansága után sem kincset, sem marháját nem kimélvén, életét nagy veszedelemre vetette, és ha isten, és a' szerencse úgy hozta volna, halálát sem szánta érettünk, és a' hazáért; ilyen nagy jó tettiért azért nem akartunk háládatlanok lenni; noha ennél sokkal nagyobbat érdemlett tőlünk, végeztük azért: hogy valami jószágot birt Mihály vajda' adományából, mind azzal egyetemben, mellyet országul annakutána ő nagyságának adtunk, conferáltunk, teljességgel helyén maradjon; mellyeknek birásában ő nagyságát megtartjuk, sőt követünk által császár ő felségét is megtaláljuk, hogy temporum in successu, ha valami impetitori lennének, kik a' jószágban valamit törvénnyel elnyernének, ő felsége Csáki István ura-

mat ő Nagyságát, avvagy az impetitorokat de aliis bonis fisci méltóztassék contentálni.

Tetszett ez is: hogy a' melly jószágot Mihály vajda a' vitézlő népeknek adott, melly ante conflictum contra eundem Michaëlem vajdodam habitum kezeknél volt, most is kezeknél maradjon; minthogy hitünkkel is megerősítettük, és ha ki mit benne idő' forgásában tölök elnyerne, perlenc, akkori fejedelem más jószágból contentálja őket.

Végeztük ezt is: hogy a' tanács urak, kik a' vitézlő rendnek meg nem esküttenek volt a' thordai mezőn, azok is mostan instar aliorum dominorum senatorum regni megeskügyenek.

Látván ezeknek utána a' mindennapi szükségget, és a' vitézlő rendnek fizetésének elközelgetését; hogy a' haza meg ne fogyatkozzék: vetettünk országul adót 3 forintot kapuszám szerint, mellyeknek felét, tudniillik másfél forintját rendeltük bészolgáltatni Fejérvárra a' tárházba mátul fogva húszad napra, a' felét ismét attól fogva más húszad napra.

A' rovatlan helyek is ehhez képest az ő módjok szerint contribuáljanak. A' szász uraim is az ő módjok szerint bészolgáltatják. Azonképpen a' székely atyánkfiai egyenlő terhet viselnek velünk.

Végeztük ezt is, hogy a' melly faluk, és egyéb helyek Mihály vajda' bėjövetelétől fogva elpusztultank égetés miatt: ez mostani fele adó fizetéstől üresek legyenek.

Vagyon panaszolkodása Imecs Mátyásnak és több ló-fejeknek, hogy Mihály vajdának megvertetése és kiűzetetése után marhájikat, örökségeket és jószágokat elfoglalták volna törvény nélkül, és indicta causa; de miért hogy azért vívánk meg országul a' törvénytelen fejedelem ellen, hogy a'

törvényteleniségtől megszabaduljunk, végeztük azért: hogy a' régi szabadságunk ebben is helyre állapodjék, hogy semmi vétkes személynek jószágát, marháját, avagy fejét *indicta causa* és törvény' folyamán kívül el ne foglalják, se büntessék; ha kinek eladnák is, *legitime procedáljon* a' *donatarius*, és ha *tempore statutionis contradictum fuerit*, erőszakkal benne ne maradjon, hanem *procedáljon juris ordine*; a' melly jószágot penig az alatt vagy most is levelekkel, vagy patens levéllel *praeter legitimam statutionem* elfoglaltak, attól megváltván, kit Mihály vajda' idejében a' vitézlő népnek adott, és *ante conflictum* kezeknél volt, mindennek *restituáltassék*; ha valaki penig vétkes embereket *accusálja*, és *eo nomine* kérte meg valakinek jószágát, az olyan *accusatus* személy ad 6-tum diem *decembris* tartozzék Fejérváratt udvarban *peremptorie contra directorem fiscalem* compareálni, és magát menteni; ha triumphál, megszabaduljon; ha *succumbál*, *juxta juris ordinem* luat *tam in corpore quam in bonis*. E' *communefactio* penig légyen *pro legitima citatione sine prorogationis confidentia*; ugyan akkor a' Szemere Zsigmond és Domokos Péter között való *causa de conambio* *decidáltassék*.

Miért hogy penig az elmúlt esztendőbeli elveszett *notorius atyánkfiai'* józága *sub jure ligato* volt, és semmi *actio* azokban nem adatott, sőt mostan is az *ligatiót* kívánjuk ő Felségétől *confirmáltatni*, mindazáltal *ex pio zelo et christiana charitate* azoknak maradékinak *compatiálván*, a' mennyire lehetett; végeztük; hogy a' mi *fiscus'* kezénél és *arbitriumában* vagyon, a' hárt vallott személyeknek e' *regni gratia* adassék meg józága, úgy mint Kendi Sándor' fiának Istvánnak, Lóna

cum pertinentiis, a' mint Mihály vajdától megmaradt; Szalánczi László' fiainak, Gábor, László és Kristófnak jófűbeli portiójokat, és Bukarestet; a' kiknek penig jószágok a' donatarius kezelnél vagyon, császár ő felségénél intercedálunk, hogy ő felsége vagy a' károsokat contentálja, vagy a' donatariusokat.

Tetszett ez is: hogy a' jus ligatum observáltván, és a' notoriusok felől pronounciált sententia helyén állván és erejében megmaradván, ex eadem gratia regni azoknak, kiknek jószágokat vagy titulo pignoris bírták, vagy nomine tutelae a' vétkezes személyek, azoknak actio adassék, és a' brevis processus szerént procedálhassanak dolgokban.

Végeztük a' szegődött és szegődetlen szolgáltról: hogy valamelly szolga Mihály Vajda' béjövételétől fogva urát ideje előtt és búcsuvételen elhagyta, ha nem nemes, ha nemes is, ha háza nincsen, valahol megtaláltatik, bíróval megkell az urától kérni; ha megadja jó; ha meg nem adja, a' székre hívják, és ha méltó és igaz okát nem adja, 200 forinttal adja meg azután; ha penig nemes ember és residentiája vagyon, a' székre hívják, és ha méltó okát nem adhatja, 200 forinttal restituálja magát, és mindenben a' brevis articulus szerént procedáljon törvénynyel.

Azonképpen a' melly szolgák kapitányságok, hadnagyságok alatt találtatnak meg: két nemes emberrel kérjék meg; melly két nemes ember adjon relatoriát róla, és egy mandatummal annakutána vegyenek 200 forintot jószágán; ha penig jószága nincsen, a' pénzéből tartsák ki a' 200 forintot, mellyet tartozzék a' fizető mester megadni egy

mandatumra, ha meg nem adná a' 200 forintot, a' jószágán megvegyék.

Az aranyosszéki székelységnek könyörgésekre, megtekintvén az ország mellett mostani szükségében híven való forgolódásokat, végeztük: hogy a' melly örökségeket a' marosujvári házhoz potentia mediante foglalták, akár mi névvel neveztessenek, törvénytelen a' brevis processus szerint megkereshessék.

Végeztük ezt is: hogy a' melly határon az újvári hídra menő ország' útja általmegy, azok mint ennek előtte a' vámfizetéstől szabadosok legyenek.

A' városoknak, és az egész szászságnak panaszolkodására végeztük: hogy udvarnál egy fő posta mester legyen, melly az országnak hűtes legyen, hogy a' postáknak ő adjon czédulát, kivel járjanak; abban megírja, hány lovat adjanak néki, és kinek adjanak szekeret; azonképpen a' postáknak költséget adjon, azt is megírja, és az ollyannak semmi gazdálkodással ne tartozzanak; a' posta pedig megtérvén, a' czédulát tőle a' postamester elvegye, és elszaggassa, hogy többé azzal ne csalárdkodhassék; a' postalovat pedig szokott határon túl ne vigye, ha pedig a' posta vagy lovat ölne, vagy elvesztené, és a' felől a' káros ember a' postamestert megtalálja, tartozzék mindjárt cognita rei veritate a' káros embert de bonis et rebus dicti cursoris sine difficultate aliqua contentálni, és ha valami törvénytelen dolgot a' posta cselekszik, azt is azon postamester tartozzék törvény szerint igazítani; in negotiis vero regni a' várbeli kapitányoknak is czédulájoknak helye és authoritása legyen.

Miért hogy a' változás miatt minden rendbeli emberek, mind nemes, nemtelen, paraszt és szolga rendek sok dúlást és kóborlást, és erőszakot cselekedtenek, ennek azért jövőendő eltávoztatására és a' káros embereknek könnyebbségekre végeztük: hogy a'féle káros emberek az ispányokat, kapitányokat, királybirákat, váraknak és egyéb helyeknek tisztartóit megtalálják, és azok egy szolgabíróval melléjük vévén, *cognita rei veritate*, a' káros embert *de rebus et bonis patratoris*, vagy nemes, vagy paraszt ember lészen, *non obstante nobilitatis praerogativa*, vel *ullo juris legitimo impedimento*, megelégsé.

Azonképpen Fogaras' földén lakó oláhok, ha kiknek kárt tettenek, a' várnak és földnek törvénye szerént a' kapitány tartozik executiót tartani.

A' ki pedig szörin marháját megtalálja, mindjárt megadassék néki *sub poena 200 florenorum*; a' ki pedig a' patrator propter factum keresni akarja, a' *prosequálja actioját* a' *brevis* szerént *in prima statim sede illius comitatus*, vel *judicatus*, a' hol a' patrator lakik.

Végeztük azt is: hogy a' székelység között a' melly két várakat mostan destruáltanak, ismét megépítsék, és generalis urunk a' tanácsos urakkal elrendeljék azoknak építését; melly építésben senki' jószága, se fejedelemé, se nemes emberé, se lófőé, se darabont (*pyxidarius*) szabados ne legyen. Várhegyet a' Háromszék és Csik; Udvarhelyt Udvarhelyszék, Gyergyó és Hászton építsék.

Miért hogy a' mostani romlásunk és veszedelmünk a' két Oláhországból lett; végeztük: hogy ezután tisztessége, feje' és jószága' vesztese alatt soha senki a' két Oláhországba fejedelem' és ország'

híre nélkül szolgálni ki ne mehessen; ha ki elmenne, fejét és jószágát elveszeszsze.

Oláh pap is a' két Oláhországból soha ide bé ne jöhessen. A' kalugerek penig az országból minden helyekről teljességgel proscriptusok légyenek; ha ki találtatik, hogy bėjött, vagy bé jő contra edictum regni, tehát megfogják és megfoszszák minden helyeken.

Holott penig a' vitézlő népet helybe kell osztani, főképpen ha a' hadakozás meg nem szűnik; végeztük: ha melly faluba népet szállítanak, seholt a' nemes ember' házára, azonképpen pap' és mester' házokra ne szálljon semmi rendbeli had' népe, sőt a' nemes udvarból semmi rendbeli élést, vagy gabonát, szénát, mit kihordani ne merészeljenek; ha kinek penig kárt tésznek, a' kapitányok és hadnagyok a' káros embert tiszteknek elvesztése alatt tartozzanak megelégiteni.

Mivel hogy a' nemesség székelőföldön sok károkat vallott házok' elhánytatásában és elégetésében a' parasztságtól, ló-fősegtől, veres darabantoktól, nemes embertől is; hogy kárvallások minden rendben megtérjen, végeztük: hogy ha a' nemes ember jobbágya miatt kárt vallott akár mi marhájában, úgy mint jobbágyán igazat vehessen; ha penig valamelly nemes ember' jobbágya más nemes embernek kárt tett akár mi marhájában, vagy háza' elégetésében, annak megépítésében a' nemes ember, a' kié a' jobbágy, megelégitesse a' káros embert.

Ha penig nemes ember, vagy ló-fő, akár darabant más nemes embernek marháját eldulta; a' kapitány, avvagy királybíró előtt törvény szerént a' dolog eligazódván, és ha comperiáltatik a' dolog, mint hogy nemes ember, két annyin ma-

radjon, és a' potentia' terhén is elmaradjon, sőt az mint nemes ember a' hatalomért fején jószágán is; ha meg súlyosodik a' törvényben, appellatióra bocsátassék, de a' marha kárvallásért mox et de facto törvény administráltatván, igazat tégyenek a' kárt vallott nemes embernek.

Végeztük azt is: hogy a' mint régi időben az Három-széken királybíró volt, azonképpen mostan is a' kapitány mellett egy bíró lehessen a' törvénynek elővételéért főképpen, és a' gondviselésnek nagyobb alkalmatosságáért, mint hogy a' több széken is úgy vagyon, de a' kapitányhoz halgasson.

Végeztük azt is: hogy valakik az hadból hír nélkül el mentek, azokon az ispányok a' nemes embereken — nem a' jobbágyin, hanem az ő maga marhájából — vegyenek annyit, hogy minden ház' jobbágyára computálván essék egy egy forint; ha ki pedig jobbágyán venné meg azt a' summát, tehát az az ember a' jószágát veszessze el; a' kinél ő jobbágya vagyon vagy kevesebb, ő forintot vegyenek; ennek a' proveniუსából építsenek a' miriszlói harez' helyén egy kápolnát. Ezt pedig országul végeztük: hogy minden nemzet, a' ki ez országban lakik, azt a' a' 18-dik napját, szeptembernek annuatim solenniter illő innepnek tartsák, és megüljék az istennek halát adván ilyen nagy kegyelmességéért; valaki ezt nem ohserwálja, az ispányok megcírálják, és a' falun 12 forintot végyének, a' városokon pedig három annyit.

A' kik pedig contumacia ducti el nem jötenek, és az expeditiotól teljességgel abstraháltak magokat: a' régi végzések és a' decretumok' tartása szerént jószágokat veszesszék el; a-

zonképpen valakik a' táborból, vagy a' seregből az harcz előtt haza mentek, avvagy egyebüvé szöktek generalis uram' licentiája nélkül, avvagy beteg, avvagy egészséges volt, si se rationabiliter non poterint excusare, jószágoktól priváltassanak.

A' melly puskákat Mihály majda kiosztott volt a' székelységre, végeztük: hogy mind beszedjék a' kapitányok és királybirák; hűt szerént vegyék bé, és a' fiscus' számára Fejérvárra vigyék; a' kit pedig maga pénzen szerzett a' paraszt ember, azt az ura tartsa meg, és tempore necessitatis - quod deus avertat - az ura elő adja.

Oláh pedig és székely fegyvert, kézíjat ezután ne viselhessen, kivévén a' juhászokat, kik a' havason laknak, hanem szász és magyar viseljen fegyvert.

A' melly nemes ember jobbágyától el nem venné puskáját, fegyverét: az ispány, kapitány és királybíró 12 forintot vehessen rajta, és ezt minden esztendőben inquirálják meg.

Látván ez országban a' sok dúlást, kóborlást, ki esett a' szabad hajduk, lovag, gyalog miatt; végeztük - miért hogy Erdélyben ennek előtte is a'féle fizetetlen nép nem volt, hanem az országon kívül a' végekben laktanak —: hogy ennek utána semmi hajduság ne légyen, hanem teljességgel megszűnjék, és senki tartani ne mérészelje, turmatim se falun se városon ne járjon, hanem keressen fizetést, ha az országban akar maradni; ha pedig szolgálni nem akar, pénzen éljen mindenütt; az hol pedig contumacia ducti csoportonként járván, falukra, városokra ütven, dúlást, kóborlást cselekednének, tehát a' féle contumax latroknak az hadnagyjokat megfogják's felakasszák, a' több közlegényeket pedig megfoszszák és fogsággal megbüntessék.

Végeztük azt is: hogy az ispányok, királybirák és egyéb erre választott tisztségi emberek a' latrok' kergetésében szorgalmasan személy válogatás nélkül eljárjanak.

Miért hogy peng Bocskai István az ő sok titkos practicaival, és az ország ellen hír nélkül való cselekedetivel nem csak császárnak ő felségének nagy bosszujára, és szerelmes atyjafiának Maximilianus herczegnek ő felségének, sőt az egész austriai háznak gyalázatjára sokat vétett, de az országnak nagy kárt és romlást szerzett ez országba Zsigmond fejedelmet ország' híre nélkül Opoliából behíván, és titkon az ország ellen a' vitézlő népet melléje esketvén, mellyel az egész országot mindeneknél, és minden keresztény fejedelmeknél illy nagy infamiába és gyalázatba hozá; hazánkat is nagy pusztításával, dúlásával sok helyeken megsértette, rontotta; minek okáért, hogy ennek utána is e' féle nyughatatlan elme miatt hazánk hasonló veszedelmekben ne forogjon, végeztük — kiről kívánjuk, hogy az ország' követi császár ő felségét ország' nevével megtalálják — : hogy itt benn Erdélyben semmi közí, semmi jószága, se birodalma ne legyen, és közünkbe soha ide Erdélybe lakóul ne szállhasson, avvagy másképpen.

Nos itaque supranominati proceres, magnates caeterique status et ordines, Universitas nobilium Transsilvaniae praemissos articulos in omni sui parte, omniaque et singula in eisdem contenta laudantes et approbantes, tam nos ipsi inviolabiliter firmiterque observabimus, quam per alios, quorum interest, observari faciemus. Datum in possessione Léczfalva, die 4-ta mensis novembris. Anno domini 1600.

Stephanus Csáki m p.

(P. H.)

Találatnak eredetileg a' szebeni városi levéltárban.